

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Rasa ZABARAUSKAITĖ

**SKURDO MATAVIMAS IR
MAŽINIMO KRYPTYS
LIETUVOJE**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

Vilnius, 2008

Disertacija rengta 2004–2008 metais Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Darbo mokslinis vadovas

Prof. habil. dr. Algis Šileika (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S).

<http://leidykla.vgtu.lt>

VG TU leidyklos TECHNIKA 1561-M mokslo literatūros knyga

ISBN 978-9955-28-371-3

© Zabarauskaitė, R. 2008

© VG TU leidykla TECHNIKA, 2008

VILNIUS GEDIMINAS TECHNICAL UNIVERSITY

Rasa ZABARAUSKAITĖ

**POVERTY MEASUREMENT AND
WAYS OF POVERTY
ALLEVIATION IN LITHUANIA**

Doctoral Dissertation

Social Sciences, Economics (04S)

Vilnius, 2008

Reziumė

Disertacijoje nagrinėjamos skurdo matavimo problemos, pagrindžiamas absoliutaus skurdo koncepcijos bei absoliučios skurdo ribos taikymo tikslingumas, siekiant objektyviai įvertinti skurdo lygį šalyje (ypač vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse) bei pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas. Galiausiai, remiantis skurdo situacijos analize Lietuvoje ir autorės atlikto sociologinio tyrimo duomenų analize, pagrindžiamos skurdo prevencijos ir mažinimo kryptys bei priemonės šalyje.

Šio darbo tikslas yra teorinių skurdo koncepcijų bei skurdo ribų apskaičiavimo metodų lyginamosios analizės pagalba pagrįsti absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą ir jo praktinį taikymą, atlikti kompleksinę skurdo situacijos Lietuvoje analizę bei parengti pasiūlymus dėl skurdo mažinimo priemonių šalyje įgyvendinimo.

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai ir rezultatų apibendrinimas.

Įvade nagrinėjamas problemos aktualumas, formuluojamas darbo tikslas bei uždaviniai, aprašomas mokslinis darbo naujumas bei darbe naudoti tyrimo metodai, pristatomi autorės pranešimai ir publikacijos, disertacijos struktūra.

Pirmajame skyriuje, remiantis mokslinės literatūros šaltinių analize, nagrinėjami skurdo sampratos diskusiniai klausimai bei pagrindinės skurdo koncepcijos, analizuojami skurdo ribų apskaičiavimo metodai, jų privalumai bei trūkumai. Skyriaus pabaigoje formuluojamos išvados ir konkretizuojami disertacijos uždaviniai.

Antrajame skyriuje pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas bei jo praktinis taikymas Lietuvoje. Remiantis minėtu metodu apskaičiuota absoliučia skurdo riba įvertinamas absoliutaus skurdo lygis bei jo dinamika 2005–2007 m. Lietuvoje, išskiriamos labiausiai skurstančios gyventojų socialinės-ekonominės grupės. Skyriaus pabaigoje analizuojami autorės atlikto specialaus sociologinio tyrimo, kurio metu apklausti vienos iš labiausiai skurstančių gyventojų grupių šalyje – šeimų su vaikais, atstovai, rezultatai.

Trečiajame skyriuje, remiantis teorinių mokslinės literatūros šaltinių analize, autorės apskaičiuotų absoliutaus skurdo rodiklių, taip pat skurstančių šeimų su vaikais sociologinio tyrimo duomenų ir šalyje vykdomos socialinės politikos analize, pagrindžiamos skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo kryptys bei priemonės Lietuvoje.

Disertacijos tema perskaityta 12 pranešimų Lietuvos bei kitų šalių mokslinėse konferencijose, 3 pranešimai – praktinėse konferencijose ir paskelbta 18 mokslinių straipsnių.

Abstract

Poverty measurement problems are analysed in the PhD thesis, the reasonability of using absolute poverty line when measuring poverty in a country (especially in middle-income countries) is substantiated as well as absolute poverty line calculation method and poverty alleviation measures in Lithuania are proposed in the PhD thesis.

The main objective of the doctoral dissertation is to substantiate an absolute poverty line calculation method and its practical application by means of comparative analysis of theoretical poverty concepts and approaches for poverty line calculations; to carry out a complex analysis of the poverty situation in Lithuania and to work out recommendations as to the implementation of poverty alleviation measures in the country.

The thesis consists of an introduction, 3 chapters and the summary of the findings of the research.

The introduction of the thesis deals with the relevance of the problem, formulates the objective and tasks of the thesis, describes scientific novelty of the work, presents reports and publications of the author, and the structure of the doctoral dissertation.

Chapter 1 explores, based on the analysis of scientific literary sources, debating points in the conception of poverty and main poverty concepts, analyses poverty line calculation techniques, their advantages and disadvantages. In addition, this chapter contains a justification of shortcoming of the poverty measuring technique used in Lithuania and offers a technique allowing to calculate the poverty line in the most proper way so as to objectively assess poverty rate in the country.

Chapter 2 substantiates a technique for absolute poverty line calculation and its practical application in Lithuania. Basing on the calculated poverty line, the absolute poverty rate and its dynamics are assessed in Lithuania in 2005–2007, and population groups most of all exposed to poverty are identified. The chapter is concluded with the analysis of findings of a special sociological survey carried out by the author with the view to interviewing representatives of one of the population groups most of all exposed to poverty in Lithuania, i.e., families with children.

Chapter 3 recommends and substantiates – based on the analysis of theoretical scientific literature, analysis of absolute poverty indicators and findings of the sociological survey of indigent families with children – poverty prevention and anti-poverty trends and measures in Lithuania.

The results of thesis were announced in 12 scientific conferences held in Lithuania and other foreign countries, in addition to 3 workshops reports and publication of 18 papers.

Santrumpos

BVP	bendrasis vidaus produktas
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
ES	Europos Sąjunga
Eurostat	Europos Bendrijų statistikos tarnyba
MGL	minimalus gyvenimo lygis
MMA	minimali mėnesinė alga
MNVB	minimalus normatyvinis vartojimo biudžetas
NPD	neapmokestinamųjų pajamų dydis
PEA	pagrindinės energijos apykaita
PGP	perkamosios galios paritetas
TDO	Tarptautinė darbo organizacija
VDU	vidutinis darbo užmokestis
VKI	vartotojų kainų indeksas
VRP	valstybės remiamos pajamos

Turiny

Reziumė	4
Abstract	5
Santrumpos	6
Įvadas.....	13
Problemos formulavimas	13
Darbo aktualumas	14
Tyrimų objektas	15
Darbo tikslas	15
Darbo uždaviniai	15
Tyrimų metodai	16
Mokslinis darbo naujumas	16
Ginamieji teiginiai.....	17
Darbo rezultatų apibavimas	17
Disertacijos struktūra	18
1. TEORINIAI SKURDO IR JO MATAVIMO KLAUSIMAI.....	21
1.1. Skurdo samprata ir jo koncepcijų analizė	21
1.1.1. Skurdo samprata ir jos raidos etapai	21
1.1.2. Pagrindinės skurdo koncepcijos. Asmeninių poreikių interpretavimo problema.....	25
1.2. Skurdo matavimo diskusiniai klausimai	27
1.2.1. Ekonominių išteklių (lėšų) objektyvizavimo, matuojant skurdą, problema	27
1.2.2. Skurdo ribos nustatymo klausimai: metodologinis aspektas	30
1.2.2.1. Skurdo ribų tipai, jų privalumai bei ribotumas, matuojant skurdą šalyje.....	30

1.2.2.2. Skurdo ribų apskaičiavimo metodų lyginamoji analizė	32
1.2.2.2.1. Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodai	32
1.2.2.2.2. Santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodai	40
1.2.3. Namų ūkio dydžio ir sudėties įtakos eliminavimas, matuojant skurdą	42
1.2.4. Pagrindiniai skurdo matavimo rodikliai	45
1.2.5. Skurdo matavimas Lietuvoje: metodologinės problemos	50
1.3. Apibendrinimas. Uždavinių formulavimas	56
2. ABSOLIUTUS SKURDAS IR JO ANALIZĖ	59
2.1. Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodo pagrindimas. Demografinis ir teritorinis aspektai	59
2.1.1. Įvadinės pastabos	59
2.1.2. Maisto skurdo ribos apskaičiavimas	61
2.1.2.1. Maisto skurdo ribos vienam vaikui apskaičiavimas	62
2.1.2.2. Maisto skurdo ribos vienam suaugusiam asmeniui apskaičiavimas	65
2.1.3. Ne maisto skurdo ribos apskaičiavimas	67
2.1.4. Teritorinės skurdo ribos apskaičiavimas	69
2.2. Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodo praktinis taikymas Lietuvoje	71
2.2.1. Maisto skurdo ribos Lietuvoje apskaičiavimas	73
2.2.1.1. Maisto skurdo ribos vienam vaikui apskaičiavimas	73
2.2.1.2. Maisto skurdo ribos vienam suaugusiam asmeniui apskaičiavimas	74
2.2.2. Ne maisto skurdo ribos Lietuvoje apskaičiavimas	75
2.2.3. Teritorinių skurdo ribų Lietuvoje apskaičiavimas	76
2.3. Skurdo rodiklių 2005–2007 metais Lietuvoje analizė	78
2.3.1. Absoliutaus skurdo lygio Lietuvoje analizė pagal socialines- ekonominės namų ūkių charakteristikas	78
2.3.2. Skurdo gylio rodiklių analizė pagal socialines-ekonominės namų ūkių charakteristikas	88
2.3.3. Pajamų nelygybės rodiklių Lietuvoje analizė	92
2.4. Šeimų su vaikais skurdo problema Lietuvoje	94
2.4.1. Skurstančių šeimų su vaikais tyrimo pagrindinės metodologinės nuostatos	94
2.4.2. Šeimų su vaikais sociologinės apklausos duomenų analizė	96
2.5. Antrojo skyriaus išvados	109
3. SKURDO MAŽINIMO LIETUVOJE KRYPTYS IR PRIEMONĖS	111
3.1. Skurdo mažinimo politika ir ją reglamentuojantys teisiniai dokumentai Lietuvoje	111

3.2. Skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo teorinis aspektas	114
3.3. Skurdo prevencijos kryptys ir priemonės Lietuvoje	117
3.3.1. Mažiausias pajamas gaunančių asmenų pajamų iš darbo didinimas.....	117
3.3.2. Pajamų, gaunamų iš darbo ir kapitalo, subalansavimas šalyje	125
3.3.3. Investicijų į žmogiškąjį kapitalą plėtra	126
3.3.4. Lankstaus užimtumo šalies įmonėse ir įstaigose skatinimas	130
3.4. Skurdo mažinimo kryptys ir priemonės Lietuvoje.....	131
3.4.1. Socialinės paramos sistemos tobulinimas	131
3.4.2. Bendrųjų socialinių paslaugų plėtra šalies miestų ir rajonų savivaldybėse	134
3.4.3. Galimybių apsirūpinti tinkamu būstu mažas pajamas gaunantiems asmenims (šeimoms) didinimas.....	135
3.5. Trečiojo skyriaus išvados.....	136
Rezultatų apibendrinimas	137
Literatūros sąrašas	141
Autorės publikacijų disertacijos tema sąrašas.....	162
Priedai (elektroninėje laikmenoje).....	165
1 priedas. Vartotojų kainų indeksai 2005–2007 m. Lietuvoje pagal išlaidų grupes, proc.	166
2 priedas. Į maisto krepšelį įtrauktų maisto produktų kainų skirtumų 2005–2007 m. statistinis reikšmingumas (Mann-Whitney U testas, reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$)	166
3 priedas. Maisto išlaidų dalies skirtumų 2005–2007 m. skirtinguose šalies regionuose statistinis reikšmingumas (Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney U testai, reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$)	168
4 priedas. Optimalus maisto produktų rinkinys vienam vaikui (iki 14 metų amžiaus) per parą, g.....	170
5 priedas. Optimalus maisto produktų rinkinys vienam vaikui (iki 14 metų amžiaus) per metus, kg	171
6 priedas. Skirtingų maisto produktų nevalgomoji dalis, proc.	172
7 priedas. Pakoreguota optimalaus maisto produktų rinkinio struktūra vienam vaikui per metus, kg	174
8 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui didžiuosiuose šalies miestuose per mėnesį 2005 m., Lt.....	175
9 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui didžiuosiuose šalies miestuose per mėnesį 2006 m., Lt.....	177

10 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui didžiuosiuose šalies miestuose per mėnesį 2007 m., Lt.....	178
11 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui kituose šalies miestuose per mėnesį 2005 m., Lt.....	180
12 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui kituose šalies miestuose per mėnesį 2006 m., Lt.....	182
13 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui kituose šalies miestuose per mėnesį 2007 m., Lt.....	183
14 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui kaime per mėnesį 2005 m., Lt.....	185
15 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui kaime per mėnesį 2006 m., Lt.....	187
16 priedas. Maisto skurdo riba vienam vaikui kaime per mėnesį 2007 m., Lt.....	188
17 priedas. Maisto skurdo ribos vienam vaikui, atsižvelgiant į namų ūkio gyvenamąją vietą, per mėnesį 2006 m., Lt.....	191
18 priedas. Minimalaus maisto produktų rinkinio struktūra vienam suaugusiam asmeniui per metus, kg.....	191
19 priedas. Pakoreguota minimalaus maisto produktų rinkinio struktūra vienam suaugusiam asmeniui per metus, kg.....	192
20 priedas. Maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui skirtinguose šalies regionuose per mėnesį 2005 m., Lt.....	193
21 priedas. Maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui skirtinguose šalies regionuose per mėnesį 2006 m., Lt.....	195
22 priedas. Maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui skirtinguose šalies regionuose per mėnesį 2007 m., Lt.....	197
23 priedas. Vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, pasiskirstymas išlaidų deciliuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose 2005–2007 m., Lt ir proc.....	199
24 priedas. Vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, pasiskirstymas išlaidų deciliuose kituose Lietuvos miestuose 2005–2007 m., Lt ir proc.	200
25 priedas. Vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, pasiskirstymas išlaidų deciliuose kaime 2005–2007 m., Lt ir proc.....	201
26 priedas. Maisto ir ne maisto skurdo ribos 2005–2007 m. didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime, Lt.....	202
27 priedas. Vidutinis namų ūkio dydis didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime 2005–2007 m.	202
28 priedas. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio indeksai 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.	203

29 priedas. VDU rodikliai pagal ekonomines veiklas 2006 m. Lietuvoje	203
30 priedas. Gini koeficientas ES šalyse 2006 m., proc.....	204
31 priedas. Šeimų su vaikais sociologinės apklausos anketa.....	205
32 priedas. Šeimų su vaikais sociologinės apklausos rezultatų bendrieji pasiskirstymai	210
33 priedas. Koreliaciniai ryšiai tarp atskirų skurstančių šeimų socialinių ir ekonominių charakteristikų (remiantis sociologinės apklausos duomenimis).....	220
34 priedas. MMA dydis kai kuriose ES šalyse 2007 m., EUR	221
35 priedas. Pajamų mokesčio tarifai ir taikomos lengvatos šeimoms su vaikais kai kuriose ES šalyse 2006 m.....	221
36 priedas. Bendrosios pridėtinės vertės struktūra pagal ekonomines veiklas 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.....	224
37 priedas. Respondentų nuomonė dėl pagalbos, planuojant būsimą veiklą/ieškant darbo/ieškant darbuotojų, reikalingumo, proc.....	225
38 priedas. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, ar jie žino, kur kreiptis dėl profesinio informavimo/konsultavimo paslaugų, proc.....	225
39 priedas. Gyventojų tarptautinę emigraciją skatinantys veiksniai ES šalyse 2006 m., proc.....	226
40 priedas. Šalies miestų ir rajonų savivaldybių socialiniai rodikliai 2006 m.....	226

Ivadas

Problemos formulavimas

Nuo 2005 m. skurdui matuoti Lietuvoje taikoma vieninga Europos Sąjungos (ES) skurdo matavimo metodika, pagal kurią pagrindinis skurdo matavimo rodiklis yra skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų. Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama santykinė skurdo riba, prilyginama 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos. Skurdo matavimo metodikos ES šalyse suvienodinimu siekiama lengviau palyginti skurdo lygį skirtingose šalyse. Tačiau, reikėtų pažymėti, kad santykinę skurdo ribą kur kas tikslingiau naudoti skurdui matuoti išsivysčiusiose ES šalyse, kuriose gyvenimo lygis, o tuo pačiu ir gyventojų pajamų bei vartojimo išlaidų vidutiniai rodikliai yra aukšti ir todėl remiantis jais apskaičiuota skurdo riba visiškai užtikrina svarbiausių gyventojų minimalių asmeninių poreikių patenkinimą. Tuo tarpu Lietuvoje kaip ir daugelyje kitų Centrinės ir Rytų Europos šalių, kurios prie ES prisijungė po 2004 m., daliai gyventojų vis dar aktualia problema išlieka net minimalių asmeninių poreikių patenkinimas. Todėl pagal santykinę skurdo ribą apskaičiuoti skurdo rodikliai nepakankamai atspindi skurdo situaciją šiose šalyse.

Atsižvelgiant į tai, tikslinga ieškoti skurdo ribų apskaičiavimo metodų, kurie sudarytų galimybes apskaičiuoti skurdo ribą ir įvertinti skurdo lygį žemesnio ekonominio išsivystymo lygio šalyse, stebėti skurdo situacijos dinamiką bei pasiūlyti veiksmingas priemones skurdo problemų sprendimui jose.

Siekiant spręsti šią problemą, disertacijoje pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas, sudarantis galimybes apskaičiuoti skurdo ribą šalyje bei įvertinti skurdo lygį joje. Disertacijoje pasiūlytas skurdo ribos apskaičiavimo metodas sudaro galimybes, apskaičiuojant skurdo lygį šalyje, atsižvelgti į joje susiklosčiusius gyventojų vartojimo įpročius, šalies ekonominį išsivystymo lygį, gyventojų struktūrą bei daugelį kitų ekonominių ir socialinių veiksnių.

Darbo aktualumas

Pastarąjį dešimtmetį šalyje vykę socialiniai ir ekonominiai reiškiniai bei šalies vykdoma socialinė ir ekonominė politika turėjo nevienodos įtakos skirtingų šalies gyventojų grupių gyvenimo kokybei. Nepaisant spartaus ekonomikos augimo, mažėjančio nedarbo lygio, vidutinio darbo užmokesčio augimo bei kitų teigiamų ekonomikos reiškinų, šalyje didėjo socialinė ir ekonominė gyventojų nelygybė bei aštrėjo skurdo ir socialinės atskirties problema. LR 2004–2006 metų nacionaliniame kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plane numatyta iki 2010 m. labiausiai skurstančių gyventojų grupių santykinį skurdo lygį sumažinti 5–10 procentinių punktų, tačiau, mažai tikėtina, kad šis tikslas bus įgyvendintas. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2006 m. po kelis metus trūkusio santykinio skurdo didėjimo šalyje, skurdo lygio rodiklį pavyko sumažinti vos 0,5 procentinio punkto (nuo 20,5 proc. iki 20 proc.). Tikėtina, kad tokiam situacijos pagerėjimui įtakos turėjo ir metodikos, pagal kurią apskaičiuojamas santykinio skurdo lygis Lietuvoje, pakeitimas¹.

Siekiant numatyti efektyvias skurdo mažinimo kryptis bei priemones šalyje, vienas svarbiausių tikslų yra objektyvios skurdo ribos bei realaus skurdo lygio, remiantis ja, nustatymas, sudarantis galimybes identifikuoti labiausiai skurstančių gyventojų grupes, analizuoti jų pasiskirstymą pagal socialines-ekonominės charakteristikas bei nagrinėti skurdo rizikos veiksnius šalyje. Darbe yra pagrindžiamas absoliutaus skurdo lygio skaičiavimo tikslingumas bei pasiūlomas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas, sudarantis galimybes įvertinti realų skurdo lygį šalyje, identifikuoti labiausiai skurstančių gyventojų grupes bei numatyti efektyvias skurdo mažinimo kryptis ir priemones. Tai ir lemia šio darbo aktualumą bei svarbą.

¹ 2005 m. Lietuva skurdo matavimui pradėjo naudoti vieningą ES metodiką, kuri skiriasi nuo prieš tai Lietuvoje naudotos skurdo matavimo metodikos. Dėl šios priežasties negalime 2004 m. ir ankstesnių duomenų palyginti su vėlesnių metų duomenimis.

Tyrimų objektas

Skurdas, jo matavimo (skurdo ribos apskaičiavimo) klausimai ir skurdo mažinimo kryptys Lietuvoje.

Darbo tikslas

Šio darbo tikslas yra teorinių skurdo koncepcijų bei skurdo ribų apskaičiavimo metodų lyginamosios analizės pagalba pagrįsti absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą ir jo praktinį taikymą, atlikti kompleksinę skurdo situacijos Lietuvoje analizę bei parengti pasiūlymus dėl skurdo mažinimo priemonių šalyje įgyvendinimo.

Darbo uždaviniai

Darbo tikslui pasiekti, darbe iškelti šie uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros šaltinių analize, išnagrinėti teorinius skurdo ir jo matavimo klausimus, pagrįsti absoliutaus skurdo koncepcijos taikymo, siekiant įvertinti skurdo lygį vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse, tikslingumą.
2. Remiantis skurdo ribų apskaičiavimo metodų kritine lyginamąja analize, pagrįsti absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą, sudaranti galimybes nustatyti realų skurdo lygį šalyje.
3. Remiantis pasiūlytu metodu apskaičiuota skurdo riba, įvertinti skurdo lygį ir jo dinamiką 2005–2007 m. Lietuvoje, atlikti skurdo situacijos šalyje kompleksinę analizę pagal skirtingas socialines-ekonominės gyventojų charakteristikas.
4. Remiantis skurdo rodiklių analize ir taikomųjų mokslinių tyrimų duomenimis, nustatyti pagrindinius skurdo rizikos veiksnius Lietuvoje bei parengti pasiūlymus ir rekomendacijas dėl skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo priemonių įgyvendinimo Lietuvoje.

Tyrimų metodai

Darbe taikomi mokslinės literatūros šaltinių analizės bei apibendrinimo (indukcijos, dedukcijos) metodai, lyginamieji ir analitiniai grupavimai bei lyginamoji analizė, ekspertinis vertinimas, anketavimas, kiekybinės duomenų analizės (matematinio statistinio apdorojimo) metodai (Mann-Whitney U testas, Kruskal-Wallis testas, koreliacinė analizė ir kt.).

Skaičiuojant skurdo rodiklius bei atliekant sisteminę rodiklių analizę, darbe naudojami Statistikos departamento prie LR Vyriausybės 2005–2007 m. tyrimų (namų ūkių biudžetų tyrimų, demografinės statistikos ir darbo jėgos tyrimų) duomenys, Respublikinio mitybos centro prie LR sveikatos apsaugos ministerijos duomenys ir informacija, taip pat kitų valstybės institucijų bei pasaulio šalių, tarptautinių organizacijų (Eurostat, EBPO, TDO ir kt.) statistiniai duomenys.

Pagrindžiant skurdo ribos apskaičiavimo metodą bei rekomendacijas dėl skurdo mažinimo priemonių įgyvendinimo šalyje, disertacijoje autorė rėmėsi Lietuvos Respublikos bei tarptautinių organizacijų (EBPO, TDO ir kt.) norminiais aktais. Darbe taip pat panaudoti kitų taikomųjų mokslinių tyrimų (atliktų betarpiškai dalyvaujant autorei) rezultatai.

Mokslinis darbo naujumas

Darbo mokslinį naujumą atspindi tai, kad disertacijoje:

- atlikta teorinių skurdo ir jo matavimo klausimų (skurdo koncepcijų, skurdo ribų apskaičiavimo metodų ir kt.) sisteminė analizė ir pagrįstas absoliučios skurdo ribos taikymo tikslingumas, siekiant apskaičiuoti skurdo lygį vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse;
- sukurtas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas, sudarantis galimybes įvertinti vaikų ir suaugusiųjų fiziologinių (mitybos) poreikių skirtumus, pragyvenimo kaštų skirtinguose šalies regionuose skirtumus ir diferencijuojantis ekvivalentinių skalių naudojimą, apskaičiuojant skurdo lygį šalyje;
- pagrįsti praktiniai pasiūlyto metodo taikymo principai, projektuojant socialinės politikos priemones šalyje – minimalią mėnesinę algą, valstybės remiamas pajamas, neapmokestinamąjį pajamų dydį.

Ginamieji teiginiai

1. Absoliučią skurdo ribą tikslinga naudoti, siekiant išmatuoti skurdo lygį vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse (kuriose gyventojų pajamų/vartojimo išlaidų vidurkis yra palyginti žemas), stebėti skurdo lygio kitimo tendencijas bei vertinti skurdo mažinimo politikos priemonių veiksmingumą jose.
2. Apskaičiuojant absoliučią skurdo ribą šalyje, tikslinga atsižvelgti į vaikų ir suaugusiųjų asmenų fiziologinius (mitybos) poreikių skirtumus, pragyvenimo kaštų skirtinguose šalies regionuose skirtumus bei diferencijuoti ekvivalentinių skalių taikymą, apskaičiuojant maisto ir ne maisto skurdo ribas.
3. Absoliučią skurdo ribą tikslinga naudoti kaip pagrindą (objektyvų kriterijų), formuojant svarbiausias socialinės politikos priemones (minimalią mėnesinę algą, valstybės remiamas pajamas ir kt.) bei nustatant jų dydžius šalyje.

Darbo rezultatų apibavimas

Mokslinių tyrimų rezultatai paskelbti 18 mokslinių publikacijų, iš kurių keturios – mokslo leidiniuose, registruotuose tarptautinėse mokslinės informacijos duomenų bazėse, kurių sąrašą sudaro Lietuvos mokslo taryba. Skaityta 12 pranešimų mokslinėse konferencijose (penkiose iš jų tarptautinėse) bei 3 pranešimai – praktinėse konferencijose. Disertacinio darbo autorė dalyvavo dviejuose užsakomuosiuose tyrimuose skurdo problematika, kurių rezultatai buvo pristatyti užsakovui – LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, ir jos aprobuoti.

Disertacijoje atliktų tyrimų rezultatai buvo paskelbti šiose mokslinėse konferencijose:

1. VGTU mokslinėje konferencijoje „*Verslas, vadyba ir studijos*“, 2004 m., 2005 m. ir 2006 m., Vilniuje.
2. VGTU Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijoje „*Verslas XXI amžiuje*“, 2005 m., 2006 m. ir 2007 m., Vilniuje.
3. Tarptautinėje konferencijoje „*Peer Review: Assisting the Disadvantaged Groups*“, 2007 m., St. Julian's (Malta).
4. Tarptautinėje konferencijoje „*Peer Review: Cottonera Community Resource Centre*“, 2007 m., Sliemoje (Malta).

5. Klaipėdos socialinių mokslų kolegijos tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „*Šiuolaikinių Europinių aukštojo mokslo plėtros tendencijų iššūkiai Lietuvos aukštojo mokslo sistemai*“, 2005 m., Klaipėdoje.
6. KTU tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „*Ekonomika ir vadyba – 2005*“, 2005 m., Kaune.
7. Tarptautinėje konferencijoje „*Peer Review: United Kingdom: Employer Training Pilots*“, 2005 m., Šefilde (Jungtinė Karalystė).
8. Tarptautinėje konferencijoje „*Integration of Vulnerable Groups in the Labour Market – Fighting Youth Unemployment in Germany, Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary and Lithuania*“, 2005 m., Genshagene (Vokietija).

Taip pat kitose praktinėse konferencijose:

9. Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007–2008 m. priemonių įgyvendinimo stebėsenos grupės susitikime, 2007 m., Vilniuje.
10. Konferencijoje „*Institucionalizuotų darbdavių ekspertinio tyrimo rezultatų pristatymas*“, 2007 m., Vilniuje.
11. Konferencijoje „*Profesinio konsultavimo sistemos modelio pristatymas*“, 2006 m., Vilniuje.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, rezultatų apibendrinimas, literatūros sąrašas nagrinėjama tema (257 šaltiniai), autorės publikacijų sąrašas disertacijos tema (18 publikacijų) bei 40 priedų (elektroninėje laikmenoje). Disertacijos apimtis – 166 puslapiai. Vaizdinė darbo medžiaga apibendrinta 13 lentelių ir 32 iliustracijose, sudarytose autorės, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės, Eurostat, LR švietimo ir mokslo ministerijos ir kitų institucijų statistiniais duomenimis, taip pat remiantis autorės atlikto specialaus sociologinio tyrimo rezultatų analize bei statistiniais-matematiniais skaičiavimais.

Įvade nagrinėjamas problemos aktualumas, formuluojamas darbo tikslas, uždaviniai, aptariamas darbo mokslinis naujumas, kt.

Pirmajame darbo skyriuje nagrinėjami teoriniai skurdo ir jo lygio nustatymo klausimai – nagrinėjama skurdo samprata ir jos raidos etapai, atliekama skurdo koncepcijų analizė, išskiriami skurdo ribų tipai bei atliekama skurdo ribų apskaičiavimo metodų lyginamoji analizė. Galiausiai išryškinamos santykinės skurdo ribos naudojimo skurdui matuoti metodologinės problemos bei pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo, siekiant objektyviai įvertinti skurdo situaciją šalyje, tikslingumas.

Antrajame darbo skyriuje pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas ir, remiantis juo, apskaičiuojama absoliuti skurdo riba Lietuvoje. Vėliau, remiantis nustatyta skurdo riba, apskaičiuojamas absoliutaus skurdo lygis bei jo dinamika 2005–2007 m. Lietuvoje, išskiriamos labiausiai skurstančios gyventojų grupės. Skyriaus pabaigoje analizuojami autorės atlikto specialaus sociologinio tyrimo, kurio metu apklausti vienos iš labiausiai skurstančių gyventojų grupių šalyje – šeimų su vaikais, atstovai, rezultatai, siekiant išsiaiškinti pagrindines šių šeimų skurdo priežastis bei numatyti skurdo mažinimo kryptis ir priemones.

Trečiajame darbo skyriuje, remiantis teorinių mokslinių šaltinių analize, absoliutaus skurdo rodiklių bei skurstančių šeimų su vaikais sociologinio tyrimo rezultatų analize, pasiūlomos ir pagrindžiamos skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo kryptys bei priemonės Lietuvoje.

Disertacija apima visas kompleksiniam problemos tyrimui reikalingas dalis. Jeigu tyrimo pradžioje nagrinėjamos bendrosios metodologinės skurdo sampratos bei skurdo matavimo nuostatos, tai tyrimo pabaigoje, remiantis skurdo situacijos šalyje analize bei sociologinio tyrimo duomenų analize, sistemiškai pagrindžiamos skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo kryptys Lietuvoje. Tokiu būdu tyrimo loginis ratas užsidaro.

Teoriniai skurdo ir jo matavimo klausimai

Šiame skyriuje nagrinėjami skurdo sampratos diskusiniai klausimai bei pagrindinės skurdo koncepcijos, analizuojami skurdo ribų apskaičiavimo metodai, jų privalumai bei trūkumai, pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos naudojimo, siekiant įvertinti skurdo lygį šalyje, tikslingumas.

Skyriaus tematika paskelbti trys autorės straipsniai [3A, 8A, 16A].

1.1. Skurdo samprata ir jo koncepcijų analizė

1.1.1. Skurdo samprata ir jos raidos etapai

Iki šiol pasaulyje nėra vieningo, visuotinai pripažįstamo skurdo sampratos apibrėžimo. Skurdas yra skirtingai traktuojamas ir apibrėžiamas skirtingose pasaulio šalyse bei skirtinguose mokslinės informacijos šaltiniuose. Skurdo sąvoka yra daugiaprasmė, ji kinta, visuomenei vystantis bei keičiantis gyvenimo lygiui šalyje. Trumpai ir visapusiškai apibrėžti skurdą yra sudėtinga, kadangi jis paliečia daugelį asmens padėties, jo situacijos bendruomenėje aspektų (fizinių, socialinių, moralinių, psichologinių, kt.).

Taip pat vieningą skurdo sampratos apibrėžimą apsunkina tai, jog skurdas yra [69, 149]:

- *daugiamatis* – jis gali pasireikšti įvairiomis formomis ir įvairiose gyvenimo srityse. Skurstančiais gali būti laikomi tiek asmenys, turintys nepakankamas pajamas, tiek ir asmenys, turintys nepakankamą išsimokslinimą, neturintys priėjimo prie socialinės infrastruktūros, negalintys dalyvauti visuomeniniame gyvenime, todėl neturintys galimybių gyventi visapusiškai prasmingą gyvenimą;
- *reliatyvus* – kokie asmenys yra laikomi skurstančiais labai priklauso nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio bei šalyje susiklosčiusių socialinių ir ekonominių sąlygų. Disponuojamų išteklių požiūriu vienoje šalyje skurstančiais laikomi asmenys gali būti pasiturintys kitoje šalyje. Be to, reliatyvus požiūris į skurdą reiškia, kad skurstančiųjų gyvenimo sąlygos bei ištekliai yra lyginami su neskurstančiųjų, todėl kyla pavojus, kad skurdas gali būti painiojamas su gyventojų ekonomine nelygybe;
- *laipsniškas* – neįmanoma tiksliai nustatyti, kiek atskiri asmenys ar namų ūkiai skursta. Galima juos tik sugrupuoti pagal atitinkamus požymius į skirtingo skurdo laipsnio grupes.

Prieš pradėdant plačiau nagrinėti skurdo sampratą, reikėtų atkreipti dėmesį, kad mokslinėje literatūroje yra išskiriamas ekonominis (arba piniginis) ir nepiniginis skurdas [33, 55]. Ekonominis skurdas remiasi kiekybinėmis skurdo matavimo charakteristikomis, t. y. gyventojų ekonominių išteklių (dažniausiai pajamų ar vartojimo išlaidų) bei jų pakankamumo vertinimu tuo tarpu nepiniginis skurdas apima kur kas platesnį socialinių, demografinių ir kitų panašių rodiklių bei asmens charakteristikų spektrą (pvz., išsilavinimo lygio, sveikatos būklės, socialinių paslaugų prieinamumo, gyvenimo trukmės ir kt. rodiklius) [149]. Pažymėtina, kad šiame disertaciniame darbe nagrinėjamas ekonominis arba piniginis skurdas bei jo matavimo rodikliai.

Mokslinėje literatūroje ekonominis skurdas (toliau skurdas) dažniausiai apibrėžiamas kaip tam tikros gyventojų socialinės grupės asmenų ekonominių išteklių nepakankamumas ekonominėms gėrybėms įsigyti, t. y. negalėjimas (nesugebėjimas) pasiekti tam tikro gyvenimo lygio, užtikrinančio minimalių individo ir jo šeimos asmeninių poreikių patenkinimo [14, 28, 33, 150, 151, 191 ir kt.].

Skurdo sampratos evoliucija pasaulyje tęsėsi daugiau nei du šimtmečius. Apie skurdą pradėta kalbėti jau XVIII a. antrojoje pusėje. Tuo metu jis buvo suprantamas kaip nepakankamos pajamos, siekiant įsigyti būtiniausių reikmenų (maisto, drabužių ir kt.) asmens fiziniam pajėgumui palaikyti. Ekonomikos teorijos klasikas A. Smitas ekonominį skurdą 1776 m. apibūdino kaip reikalingiausių daiktų, skirtų asmens gyvybei palaikyti bei kitų ekonominių gėrybių, be kurių, atsižvelgiant į visuomenės gyvenimo standartus, žmogui nepridera būti, stygių [150]. Panašią skurdo sampratą 1901 m. pateikė ir vienas iš

skurdo tyrimų XX a. pradininkų – anglų mokslininkas B. S. Rowntree. Jis skurdą siejo su pajamų nepakankamumu minimaliam reikmenų kiekiui (maistui, būstui, drabužiams ir kt.), kuris reikalingas fiziniam asmens pajėgumui palaikyti, išgyti [33]. Kaip matyti, skurdo samprata atspindėjo tuometinį žmogaus funkcijų visuomenėje suvokimą, kada labiausiai buvo vertinama fizinė asmens jėga ir todėl vartojimas turėjo palaikyti žmonių gebėjimą dirbti fizinį darbą.

Laikui bėgant, egzistencinio minimumo idėja imta kritikuoti dėl to, kad žmogaus reikmės interpretuojamos tik kaip fizinės (maistas, drabužiai, būstas, kt.) ir neatsižvelgiama į kitus asmeninius poreikius. Todėl jau nuo XX a. septintojo dešimtmečio pagrindinių asmeninių poreikių samprata kito – į ją pradėta įtraukti ne tik fizinius, bet ir dvasinius (intelektualinius) bei socialinius individų asmeninius poreikius [177, 189–192].

Nuo 1980 m. skurdo koncepcijos vystymuisi didelės įtakos turėjo anglų mokslininko R. Chambers bei ekonomisto A. Sen darbai. R. Chambers akcentavo skurdą patiriančių individų izoliaciją ir bejėgiškumą. Šio mokslininko studijos lėmė tai, kad didelį dėmesį imta skirti individų galimybėms dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Vis dažniau akcentuoti socialiniai žmonių poreikiai, pabrėžiant, kad skurstantieji patiria ne tik ekonominį, bet ir socialinį skurdą, nes jie eliminuojami iš visuomeninio gyvenimo [45, 76, 190].

Palaikydamas R. Chambers išsakytas idėjas, ekonomistas A. Sen gyventojų pajamoms skurdo matavimo požiūriu išryškino naują bruožą – jo nuomone, pajamos asmeniui yra reikšmingos tiek, kiek jos padidina žmogaus gebėjimus bei suteikia jam galimybę dalyvauti visuomeniniame gyvenime. A. Sen teigimu, skurdas yra daugiau gebėjimų funkcionuoti visuomenėje nei ekonominių išteklių trūkumas [157, 158].

Šio amžiaus pradžioje, toliau vystantis skurdo sampratai, joje vis labiau ėmė atsispindėti žmonijos vystymosi koncepcija – tinkama gyvenimo kokybė, užtikrinanti asmens orumą bei pasirinkimo laisvę, lygios vyrų ir moterų teisės ir galimybės ir pan. Pradėta vartoti gerovės sampratą kaip priešpriešą skurdui, atkreiptas dėmesys į pačių skurstančiųjų nuomonę – t. y. kaip jie patys vertina savo gyvenimo lygį [69]. Vis dažniau, kalbant apie skurdą, akcentuotas asmens gyvenimo kokybės santykis su bendru gyvenimo lygiu šalyje. Skurstančiaisiais imta laikyti asmenis, kurių ištekliai bei gyvenimo kokybė yra žemesni palyginti su vidutiniu gyvenimo lygiu šalyje, neakcentuojant individų asmeninių poreikių patenkinimo lygio (ypač aukštą ekonomikos išsivystymo lygį pasiekusiose šalyse) [70, 79].

1984 m. Europos ministrų taryba skurstančiuosius apibrėžė kaip asmenis (šeimas ar jų grupes), kurie dėl materialinių, kultūrinių ir socialinių išteklių ribotumo nepajėgia užsitikrinti minimalaus toje šalyje priimtino gyvenimo lygio. Šis skurdo apibrėžimas ES skurdo mažinimo strategijoje išliko iki šiol. ES dokumentuose skurstančiais yra laikomi „asmenys, negalintys pilnai dalyvauti ekonominiame, socialiniame ir pilietiniame gyvenime, kai jų pajamos arba kiti

ištekliai (asmeniniai, šeimos, socialiniai ir kultūriniai) yra tiek nepakankami, kad žmonės negali džiaugtis tais gyvenimo standartais ir ta gyvenimo kokybe, kurie yra visuomenės, kurioje jie gyvena norma. Tokioje situacijoje individai negali pilnai naudotis savo teisėmis“ [15].

Pasaulio bankas 1992 m. savo apibrėžimu apjungė skirtingas skurdo interpretavimo pozicijas ir skurdą apibrėžė kaip negalėjimą/nesugebėjimą pasiekti visuotinai priimtino gyvenimo lygio šalyje [150–152]. Apibrėžime pažymima, kad skurdas – tai gerovės trūkumas, kur gerovė gali būti pamatuota asmens disponuojamomis pajamomis, sveikata, išsilavinimu, turtu, būsto sąlygomis bei tam tikromis teisėmis visuomenėje.

Kiek kitokios pozicijos, apibrėžiant skurdą, laikosi Jungtinių Tautų vystymo programos (*angl. – United Nations Development Programme*) ekspertai. Jie skurdą apibrėžia, kaip žmogaus teisių, t. y. teisių, kurios yra prigimtines ir vienodos visiems žmonėms, pažeidimą [26].

2000 m. Lietuvoje patvirtintoje Skurdo mažinimo strategijoje skurdas yra apibrėžiamas kaip pajamų ir kitų išteklių (fizinų, kultūrinių ir socialinių), užtikrinančių Lietuvos visuomenei priimtinus gyvenimo standartus, nepakankamumas. Skurstančiaisiais yra laikomi tie žmonės, kurių pajamos ir kiti ištekliai (materialiniai, kultūriniai ir socialiniai) yra menki ir neužtikrina Lietuvos visuomenei įprastų gyvenimo standartų [242].

Lietuvoje skurdo sampratos ir skurdo matavimo metodologines problemas savo darbuose plačiai nagrinėjo A. Šileika (1967, 1973–2008), savo darbuose išplėtęs skurdo sampratos turinį, pagrindęs normatyvinio metodo taikymo tikslumą bei praktiką tiriant jį ir pirmasis sovietinėje Lietuvoje apskaičiavęs jos gyventojų skirtingų socialinių-ekonominių grupių to laikotarpio skurdo lygį². Svarų indėlį į skurdo Lietuvoje tyrimą yra įnešę mokslininkai A. Dobravolskas (2001–2003, 2007), R. Lazutka (2000–2008) ir kiti.

Apibendrinant vertėtų pažymėti, kad nepaisant pasaulyje vyraujančių kiek skirtingų skurdo apibrėžimų, visuotinai sutariama, kad skurdas yra neigiamas ekonominis ir socialinis reiškinys. Jis riboja žmogaus laisvę ir prigimtines teises bei užkerta kelią harmoningai visuomenės raidai. Skurdo kaip neigiamo reiškinio ir svarbios socialinės problemos suvokimą sąlygoja tai, jog [76]:

- visi žmonės yra lygūs ir privalo turėti ne tik civilines ir politines, bet ir socialines teises į svarbiausių asmeninių (fizinų, dvasinių-intelektualinių ir socialinių) poreikių tenkinimą;
- skurdas sąlygoja socialinės įtampos tarp gyventojų atsiradimą, lemia nacionalinę ir tarptautinę migraciją bei sąlygoja kitas socialines ir ekonomines problemas.

² Skurde gyvenančios šeimos pagal tuo metu oficialiai priimtą terminologiją buvo priskiriamos nepakankamai aprūpintų šeimų kategorijai.

Apibendrinant skurdo sampratos apibrėžimo bei jos raidos klausimus, galima teigti, kad matuojant skirtingus skurdo aspektus, skurdas gali būti apibrėžiamas kiek skirtingai. Autorės nuomone, skurdo sampratos apibrėžimas turėtų priklausyti nuo to, kokią skurdo koncepciją yra priimta (ar pasirenkama) taikyti šalyje. Skurdo koncepcijos yra nagrinėjamos disertacinio darbo 1.1.2. skyrelyje.

1.1.2. Pagrindinės skurdo koncepcijos. Asmeninių poreikių interpretavimo problema

Skurdo sampratos raidos procese išsiskyrė dvi principinės skurdo koncepcijos – absoliutaus ir santykinio skurdo. Šios koncepcijos skirtingai interpretuoja individų poreikius, vertinant jų pasiektą gyvenimo (gerovės) lygį šalyje.

Absoliutaus skurdo koncepcija skurdą susieja su minimaliu asmeninių poreikių patenkinimo lygiu, kuris, augant gamybai ir visai visuomenės pažangai, taipogi turi tendenciją augti. Šis minimalus asmeninių poreikių tenkinimo lygis siejamas su darbuotojo, dirbančio lengvą, nesudėtingą darbą paprastomis sąlygomis, normaliu darbo jėgos reproduktivumu. Kitaip sakant, asmens gaunamos pajamos turi užtikrinti jo ir jo šeimos narių visų asmeninių poreikių – fizinių, dvasinių (intelektualinių) ir socialinių – tenkinimą visuomeniškai būtiname lygyje. Asmenys, kurių pajamos yra žemesnės nei minimaliems asmeniniams poreikiams patenkinti reikalingas išteklių kiekis, yra vadinami skurstančiais [15, 25, 189–192].

Santykinio skurdo koncepcija tuo tarpu remiasi individo gyvenimo lygio, apibrėžto santykyje su kitų gyventojų disponuojamų ekonominių išteklių pasiskirstymu arba, kitaip tariant, su vidutiniu gyvenimo lygiu šalyje, matavimu [15, 25, 150, 176]. Skurstančiais tokiu atveju yra laikomi asmenys, kurių ištekliai (pajamos ar išlaidos) yra žymiai mažesni nei vidutiniškai šalyje. Santykinio skurdo koncepcija savaime atspindi besikeičiančias socialines ir ekonomines sąlygas šalyje. Galima teigti, kad santykinio skurdo požiūriu skurdas yra daugiau traktuojamas kaip gyventojų ekonominės nelygybės reiškinys [15, 28].

Mokslinės literatūros šaltiniuose taip pat išskiriama subjektyvaus skurdo koncepcija, kuri atspindi pačių gyventojų nuomonę ir vertinimą apie jų gyvenimo kokybę bei poreikių tenkinimą. Remiantis šia koncepcija, minimalų išteklių dydį (priimtina gyvenimo lygį) nustatyto patys šalies gyventojai [28, 153]. Tačiau, reikia pažymėti, kad subjektyvaus skurdo koncepcija nėra naudojama, siekiant objektyviai įvertinti skurdo lygį šalyje, todėl šiame disertaciniame darbe ji nebus plačiau nagrinėjama. Didžiausias dėmesys darbe bus skiriamas absoliutaus ir santykinio skurdo koncepcijoms bei jų tinkamumo, siekiant objektyviai išmatuoti skurdo lygį šalyje, vertinimui.

Nepaisant to, kad mokslinėje literatūroje absoliutaus ir santykinio skurdo koncepcijos yra plačiai išnagrinėtos, iki šiol mokslininkų tarpe nėra vieningos

nuomonės, kurią iš šių koncepcijų tikslinga taikyti, siekiant objektyviai įvertinti gyventojų asmeninių poreikių patenkinimą ir išmatuoti skurdo lygį šalyje.

Pirmasis pasaulyje absoliutaus skurdo koncepciją iškelė anglų mokslininkas B. S. Rowntree, kuris skurdą apibrėžė kaip pajamų minimumą, reikalingą fizinei asmens sveikatai ir fiziniam aktyvumui palaikyti. B. S. Rowntree buvo pirmasis mokslininkas, kuris nustatė skurdo ribą, remdamasis minimaliu savaitiniu namų ūkiui reikalingų pajamų dydžiu. Šis dydis, jo nuomone, buvo būtinas, kad šeima galėtų normaliai ir sveikai gyventi. Į pajamas buvo įskaičiuotos išlaidos maistui, drabužiams, kurui, būsto išlaikymui ir kitiems svarbiausiems asmeniniams poreikiams patenkinti [15, 91].

Mokslininkas O. Altimir absoliutaus skurdo koncepciją grindė minimalių žmogaus teisių požiūriu. Jo nuomone, egzistuoja tam tikros absoliučios normos ir tam tikri elementai, į kuriuos kiekvienas žmogus turi teisę savo prigimtimi, nesvarbu, kokia yra šalies ekonominė situacija, tradicijos ar įpročiai. Šie poreikiai, O. Altimir teigimu, ir turėtų sudaryti absoliutaus skurdo koncepcijos pagrindą [26].

Mokslininkas D. Piachaud savo mokslo darbuose taip pat palaikė absoliutaus skurdo idėją. Jo teigimu, mokslininkai gali pakankamai tiksliai išmatuoti gyventojų ekonominę nelygybę (kurią iš esmės ir charakterizuoja santykinio skurdo koncepcija), tačiau nelygybė ir skurdas yra skirtingi dalykai. Jo teigimu, kaip reikėtų traktuoti skurdą, turėtų nustatyti pats individas arba visa visuomenė kolektyviai [71].

Absoliutaus skurdo koncepciją savo darbuose palaikė ir mokslininkas M. Ravallion. Jis teigė, kad nepaisant to, kad santykinis skurdas yra svarbus, visiškai nepagrįsta laikyti, jog individo gerovė priklauso tik nuo santykinės kitų gyventojų padėties ir visiškai nepriklauso nuo absoliutaus gyvenimo lygio, kurį apsprendžia individų asmeninių poreikių patenkinimo lygis [149–151].

A. Sen palaikė tiek absoliutaus, tiek santykinio skurdo koncepcijos šalininkus. Jis teigė, jog vertinant skurdą šalyje, pagrindą turėtų sudaryti absoliutaus skurdo matavimas tuo tarpu santykinio skurdo rodiklis, jo nuomone, turėtų būti naudojamas tik kaip papildomas rodiklis situacijos tyrimui. A. Sen teigimu, skirtingose šalyse turėtų būti nustatomas skirtingas minimalių poreikių standartas, atsižvelgiant į šalies gyvenimo lygį, kultūrą ir kitus svarbius veiksnius [157, 158].

Santykinio skurdo šalininkai kritikavo absoliutaus skurdo koncepciją bei jos požiūrį į žmonių poreikius. Jų teigimu, remiantis absoliutaus skurdo koncepcija, žmogiškieji poreikiai interpretuojami vien tik kaip fiziniai poreikiai, kurių pagrindą sudaro maistas, būstas, drabužiai ir kitos prekės, ir beveik visiškai neakcentuojami socialiniai individų poreikiai bei psichologiniai skurdo aspektai [27, 150, 176]. Jie teigė, kad žmonės yra visuomenės nariai, kurie atlieka skirtingas socialines funkcijas (piliečių, šeimos narių ir pan.) ir todėl, siekiant visaverčio gyvenimo, nepakanka vien tik patenkinti fizinius asmens poreikius.

Santykinio skurdo šalininkas P. Townsend prieštaravo absoliutaus skurdo matavimui ir teigė, kad absoliutus skurdas, iš esmės, neegzistuoja. Jo nuomone, bet koks kruopštus gyventojų poreikių nustatymo conceptualizavimas „ištirpdo“ absoliučią poreikių idėją. Reliatyvumas atsiranda, analizuojant skurdą tiek laiko, tiek vietos požiūriu, kadangi gyventojų poreikiai nėra pastovūs – jie kinta, visuomenei vystantis [176–178]. Tačiau, iš kitos pusės, P. Townsend pritarė, kad egzistuoja absoliutus skurdas. Jo teigimu, absoliutus skurdas – tai padėtis, kurią charakterizuoja žymus pagrindinių žmogiškųjų poreikių (tame tarpe maisto, švaraus vandens, būsto, švietimo ir kitų poreikių) patenkinimo nepakankamumas. Jis priklauso ne tik nuo pajamų, bet ir nuo socialinių paslaugų prieinamumo [178].

Autorės nuomone, tiek santykinio, tiek absoliutaus skurdo koncepcijos gali būti taikomos, matuojant skurdą šalyje, tačiau tikslinga atsižvelgti į šalies išsivystymo lygį bei tikslus, kurių yra siekiama. Santykinio skurdo koncepciją tikslinga taikyti išsivysčiusiose šalyse, kuriose gyventojų disponuojamų ekonominių išteklių (pajamų ar vartojimo išlaidų) vidurkis yra aukštas ir visiškai pakankamas gyventojų asmeniniams poreikiams patenkinti. Tokiu atveju gyventojų tarpe daugiau dominuoja psichologiniai skurdo aspektai, t. y. asmuo ar namų ūkis jaučiasi skurstančiu, jeigu jo pajamų (vartojimo išlaidų) lygis yra gerokai žemesnis nei vidutinis lygis toje šalyje. Tuo tarpu besivystančiose ar vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse (prie kurių galima priskirti ir Lietuvą), kuriose vidutinės gyventojų pajamos bei vartojimo išlaidos yra palyginti žemos ir dalis gyventojų negali patenkinti net minimalių savo asmeninių poreikių, kur kas tikslingiau naudoti absoliutaus skurdo koncepciją ir rodiklius, kadangi dėl žemo pajamų (vartojimo išlaidų) vidurkio galima gauti netikslius skurdo matavimo rezultatus. Detaliau absoliutaus ir santykinio skurdo matavimo klausimai analizuojami kituose disertacinio darbo skyreliuose.

1.2. Skurdo matavimo diskusiniai klausimai

1.2.1. Ekonominių išteklių (lėšų) objektyvizavimo, matuojant skurdą, problema

Skurdas paprastai yra matuojamas namų ūkio (rečiau – šeimos) lygmenyje. Tai reiškia, kad individas yra laikomas skurstančiu, jeigu jis yra skurstančio namų ūkio (šeimos) narys. Skurdo matavimą namų ūkio lygmenyje lemia tai, kad labai sudėtinga (jeigu iš viso įmanoma) išmatuoti išteklių pasiskirstymą namų ūkyje tarp atskirų namų ūkio narių. Todėl, matuojant skurdą, daroma prielaida, kad ištekliai namų ūkyje kiekvienam namų ūkio nariui yra paskirstomi proporcingai.

Skurdo matavimo procesas paprastai susideda iš keleto etapų [151]:

- išteklių, kuriais remiantis bus matuojamas namų ūkio gyvenimo (gerovės) lygis, pasirinkimo;
- skurdo ribos, atskiriančios skurstančiuosius namų ūkius nuo neskurstančiųjų, apskaičiavimo;
- namų ūkio disponuojamų išteklių palyginimo su nustatyta skurdo riba, t. y. skirtingų skurdo rodiklių apskaičiavimo;
- skurdo rodiklių palyginimo pagal skirtingus laikotarpius, regionus bei gyventojų socialines ir ekonomines charakteristikas.

Vienas iš pirmųjų tikslų, matuojant skurdą, yra išteklių, kuriais remiantis bus vertinama namų ūkių gerovė (gyvenimo lygis), pasirinkimas.

Mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad paprastai namų ūkių gerovės lygiui įvertinti yra naudojami dviejų tipų ištekliai [9, 14, 15, 28, 91, 150, 151 ir kt.]:

- 1) namų ūkio disponuojamos pajamos;
- 2) namų ūkio vartojimo išlaidos.

Paprastai matuojami ištekliai, tenkantys vienam namų ūkio nariui per mėnesį. Skirtingo dydžio ir sudėties namų ūkių pajamų bei vartojimo išlaidų palyginimui naudojamos ekvivalentinės skalės (detaliau žr. 1.2.3. skyrelį).

Mokslininkų tarpe iki šiol diskutuojama, kokie ištekliai – gyventojų pajamos ar vartojimo išlaidos, geriau atspindi namų ūkių gerovės ir atskirų jų narių poreikių patenkinimo lygį ir yra tinkamesni skurdui matuoti.

Pasaulio banko ekspertų ir kitų mokslininkų vertinimu, informacija apie gyventojų vartojimo išlaidas yra patikimesnė nei duomenys apie gyventojų pajamas [15, 55, 79, 149, 151]. Tai, jų nuomone, lemia keletas priežasčių:

- *informacija apie vartojimo išlaidas geriau atspindi rezultatą nei duomenys apie gyventojų pajamas.* Pajamos tėra tik vienas iš elementų, sudarančių sąlygas vartojimui, tuo tarpu, matuojant skurdą, labiausiai reikalinga informacija, kaip yra patenkinami svarbiausieji gyventojų asmeniniai poreikiai. Nemažai reikšmės turi ir tai, kad dalį pajamų namų ūkiai yra linkę nuslėpti, jeigu šios pajamos yra gautos iš nelegalios veiklos (šešėlinės ekonomikos) [15, 55];
- *vartojimo išlaidos gali būti geriau išmatuotos nei pajamos.* Šalyse, kuriose santykinai didelė gyventojų dalis yra užimti žemės ūkio veiklose, taip pat šalyse, kuriose veikia daug neformalių ekonomikos sektorių, gyventojų pajamų srautai per visą metų laikotarpį gali žymiai svyruoti. Tuo tarpu gyventojų vartojimo išlaidų svyravimai paprastai būna kur kas mažesni. Taigi skurdo skaičiavimas, remiantis gyventojų pajamomis, gali būti netikslingas, ypač jeigu tyrimo laikotarpis yra trumpas [55];
- *vartojimo išlaidos geriau atspindi namų ūkio galimybes patenkinti būtiniausius asmeninius poreikius.* Vartojimo išlaidos atspindi ne tik tas prekes ir paslaugas, kuriomis namų ūkis gali disponuoti, esant tam tikram

pajamų lygiui, bet ir parodo, ar namų ūkis gali naudotis kredito paslaugomis bei santaupomis tuo metu, kai jo pajamos yra žemos ar netgi neigiamos [55].

Anglų mokslininko A. B. Atkinson teigimu, pajamų ar vartojimo išlaidų pasirinkimą nulemia tai, koku požiūriu siekiame išmatuoti skurdą – namų ūkių pasiektos gerovės ar gyvenimo lygio šalyje požiūriu [14]. Jo teigimu, asmeninių poreikių patenkinimas visiškai priklauso nuo asmens vartojimo, todėl vartojimo išlaidos yra tinkamesnis asmens ar namų ūkio gerovės rodiklis (neatsižvelgiant į pajamų šaltinį), tuo tarpu pajamos yra tinkamas rodiklis, sprendžiant apie namų ūkio gyvenimo lygį apskritai. Remiantis šiuo požiūriu, matuojant gyvenimo lygį vartojimo išlaidomis, jį galima pervertinti (kada einamasis vartojimas neapsiriboja vien gaunamomis pajamomis, o tam panaudojamos santaupos arba skolintos lėšos) arba nepakankamai jį įvertinti (kada namų ūkis taupo ir dalies pajamų neišleidžia einamajam vartojimui). Be to, A. B. Atkinson teigimu, pajamos yra geresnis rodiklis, jeigu skurdas yra apibrėžiamas kaip asmens teisės turėti minimalias pajamas pažeidimas [14].

M. Ravallion teigimu, pajamų ar išlaidų rodiklių skurdui matuoti tikslingumą nulemia šalies išsivystymo lygis. Jo nuomone, pajamų rodiklius tikslinga naudoti turtingesnėse šalyse, tuo tarpu išlaidas – skurdesnėse šalyse. Tai nulemia kelios priežastys [150]:

- 1) turtingose šalyse kur kas paprasčiau išmatuoti gyventojų pajamas nei vartojimo išlaidas, kadangi gyventojų pajamos mažiau svyruoja ir daugiausiai yra gaunamos darbo užmokesčio forma;
- 2) skurdesnėse šalyse gyventojų pajamas yra sudėtingiau išmatuoti nei vartojimo išlaidas, kadangi dalis gyventojų, ypač užsiimančių žemės ūkio veikla ar dirbančių neformaliai, didelę dalį pajamų gauna nepinigine forma ar užsidirba iš privačios atsitiktinės veiklos, kuri ne visada yra apskaitoma.

Autorės nuomone, ar skurdo matavimui naudoti pajamų ar vartojimo išlaidų rodiklius, turėtų apspręsti tai, kokios skurdo koncepcijos laikomasi, matuojant skurdą. Vartojimo išlaidų rodiklis yra tinkamesnis absoliučiam skurdui matuoti, kadangi vartojimo išlaidų dydis geriau charakterizuoja svarbiausių gyventojų asmeninių poreikių patenkinimo lygį. Tuo tarpu, matuojant santykinį skurdą, kuris, iš esmės, parodo gyventojų ekonominę nelygybę (išteklių pasiskirstymo gyventojų tarpe netolygumą), tikslinga naudoti gyventojų pajamų rodiklius. Vartojimo išlaidų naudojimas, matuojant santykinį skurdą, gali būti netikslingas, kadangi pasiekus tam tikrą pajamų lygį, ne visos pajamos bus išleidžiamos vartojimui (pradedama taupyti) ir todėl, matuojant gyventojų ekonominę nelygybę vartojimo išlaidomis, galima ją sumažinti.

1.2.2. Skurdo ribos nustatymo klausimai: metodologinis aspektas

1.2.2.1. Skurdo ribų tipai, jų privalumai bei ribotumas, matuojant skurdą šalyje

Apsisprendus dėl išteklių, kuriais remiantis vertinama namų ūkių gerovė, kitame etape reikalinga nustatyti objektyvų šių išteklių dydį, kuris atskirtų skurstančius šalies namų ūkius nuo neskurstančiųjų.

Ekonominių išteklių (pajamų/vartojimo išlaidų) dydis, kuriuo remiantis identifikuojami skurstantys ir neskurstantys namų ūkiai (asmenys) yra vadinamas skurdo riba [150]. Vertinant ekonominį skurdą, skurdo riba yra nustatoma kaip tam tikras pajamų ar vartojimo išlaidų dydis, tenkantis vienam ekvivalentiniam vartotojui arba vienam namų ūkiui per mėnesį. Šio išteklių dydžio negalintys pasiekti asmenys ar namų ūkiai šalyje yra laikomi skurstančiais. Skurdo riba yra ypač svarbi, siekiant identifikuoti skurstančiųjų grupes bei analizuoti jų charakteristikas. Skurdo ribų apskaičiavimo metodai, jų privalumai bei trūkumai nagrinėjami kituose šio darbo skyreliuose.

Remiantis 1.1.2. skyrelyje išnagrinėtomis skurdo koncepcijomis, išskiriami trys pagrindiniai skurdo ribų tipai [11, 15, 26, 27, 33, 39, 49, 54, 150, 151 ir kt.]:

- absoliuti skurdo riba;
- santykinė skurdo riba;
- subjektyvi skurdo riba.

Absoliuti skurdo riba – tai minimalus pajamų ar vartojimo išlaidų dydis, reikalingas būtiniausiems asmeniniams individo poreikiams patenkinti. Ši skurdo riba yra nustatoma, įvertinus individo (namų ūkių) minimalius vartojimo poreikius bei jiems patenkinti reikalingus finansinius išteklius. Apskaičiuojant absoliučią skurdo ribą, paprastai sudaromas vartojimo krepšelis, užtikrinantis svarbiausių gyventojų asmeninių poreikių patenkinimą, ir apskaičiuojama jo vertinė išraiška. Absoliuti skurdo riba kaip oficialus skurdo matavimo rodiklis naudojama daugelyje besivystančių ir vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalių (Šri Lankoje, Rusijoje, Kinijoje, Indijoje, Pakistane, kt.), taip pat kai kuriose išsivysčiusiose pasaulio šalyse (JAV, Kanadoje, Australijoje, kt.).

Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodus bei problemas nagrinėjo mokslininkai M. Ravallion (1992, 1993, 1998), B. Bidani (1993, 2001), B. Bradshaw (2001), G. M. Fisher (1992), N. Kakwani (2003) ir kiti.

Pagrindinis absoliučios skurdo ribos, matuojant skurdo lygį, privalumas yra tas, kad ji užtikrina, jog aukščiau skurdo ribos gyvenančio individo (namų ūkio) minimalūs asmeniniai poreikiai yra patenkinami. Taip pat absoliuti skurdo riba (kadangi ji yra daugiau fiksuota gyvenimo lygio atžvilgiu) sudaro galimybes stebėti ir vertinti šalies Vyriausybės vykdomą skurdo mažinimo politiką.

Pagrindinis absoliučios skurdo ribos trūkumas yra tas, kad ji apima nemažai subjektyvių skaičiavimo elementų (pvz., atrenkant maisto produktus į vartojimo krepšelį, apsisprendžiant dėl maisto ir ne maisto išlaidų dalies vartojimo biudžete). Taip pat absoliuti skurdo riba nepakankamai atsižvelgia į gyventojų vartojimo įpročių, prioritetų bei jų gyvensenos pokyčius, kintant gyvenimo lygiui šalyje, todėl ilgainiui ji gali ne visiškai atitikti išteklių dydį, reikalingą svarbiausiems individų asmeniniams poreikiams patenkinti.

Santykinė skurdo riba – tai pajamų ar vartojimo išlaidų dydis, nustatytas santykyje su vidutiniu gyvenimo lygiu šalyje. Pagal santykinę skurdo ribą skurstančiais yra laikomi asmenys, kurių pajamos ar vartojimo išlaidos yra gerokai mažesnės nei vidutinės šalyje. Santykinė skurdo riba paprastai nustatoma kaip gyventojų pajamų ar vartojimo išlaidų medianos ar aritmetinio vidurkio procentinė dalis [15, 27, 33, 150, 151]. Priešingai nei absoliuti, santykinė skurdo riba nėra fiksuota gyvenimo lygio atžvilgiu – ji kinta, keičiantis šalies gyvenimo lygiui, visuomenės vartojimo įpročiams ir prioritetams bei pajamų pasiskirstymui tarp skirtingų gyventojų sluoksnių šalyje.

Santykinės skurdo ribos taikymą bei problemas, matuojant skurdą, nagrinėjo mokslininkai A. Sen (1983, 1999), J. O. Lanjoun (2001), P. Townsend (1985, 2006), A. B. Atkinson (1998, 2002), B. Bidani (2001) ir kiti.

Pagrindinis santykinės skurdo ribos privalumas yra tas, kad ją pakankamai lengva apskaičiuoti, turint namų ūkių biudžetų tyrimų duomenis. Taip pat pagal santykinę skurdo ribą sudaromos galimybės pakankamai nesudėtingai palyginti santykinio skurdo lygį panašaus ekonominio išsivystymo lygio šalyse. Pagrindinis santykinės skurdo ribos trūkumas yra tas, kad ji visiškai priklauso nuo pajamų/ vartojimo išlaidų pasiskirstymo visuomenėje, todėl ji daugiau parodo gyventojų ekonominę nelygybę nei skurdą [15, 70, 150, 151].

Subjektyvi skurdo riba – tai pajamų ar vartojimo išlaidų dydis, kuris, pačių gyventojų nuomone, jiems leidžia patenkinti svarbiausius jų asmeninius poreikius. Subjektyvi skurdo riba yra nustatoma, klausiant gyventojų, kokios turėtų būti mažiausios pajamos per mėnesį (įskaitant visus pajamų šaltinius), kad jų namų ūkis galėtų pragyventi. Paprastai gyventojų nurodoma subjektyvi skurdo riba yra aukštesnė nei santykinė ar absoliuti skurdo ribos ir auga, didėjant gyventojų pajamoms [28, 153].

Pagrindinis subjektyvios skurdo ribos taikymo privalumas yra tas, kad subjektyvi skurdo riba sudaro galimybę patiems gyventojams įvertinti savo gyvenimo lygį. Svarbiausias subjektyvios skurdo ribos trūkumas yra tas, kad skirtingi individai dažnai skirtingai interpretuoja klausimą apie minimalias išlaidas ar pajamas [100, 101]. Subjektyvios skurdo ribos dydis ypač priklauso nuo ekonominių ir socialinių namų ūkių charakteristikų (socialinio statuso, disponuojamų pajamų dydžio, išsimokslinimo ir pan.), gyvenimo aplinkybių ar net psichologinių nuostatų. Be to, visiškai neaišku, kokias sąlygas ir kokius biudžeto elementus individai turi galvoje, atsakydami į klausimą apie minimalias

namų ūkiui reikalingas pajamas. Taip pat didelę įtaką subjektyvios skurdo ribos dydžiui turi ir klausimo formulavimas. Net ir mažiausi klausimo formulavimo pakeitimai lemia nemažus namų ūkių nurodomo minimalaus pajamų ar išlaidų dydžio skirtumus [15, 153]. Dėl šių trūkumų subjektyvaus skurdo riba yra daugiau naudojama, siekiant gauti papildomos informacijos apie skurstančiuosius, o ne objektyviai įvertinti skurdo situaciją šalyje. Atsižvelgiant į tai, subjektyvaus skurdo ribos tinkamumas skurdo matavimui bei jos apskaičiavimo metodai toliau šiame darbe nenagrinėjami.

Autorės nuomone, esant galimybėms bei duomenų prieinamumui, skurdo matavimui tikslinga naudoti tiek absoliučią, tiek santykinę skurdo ribas bei pagal jas apskaičiuotus skurdo matavimo rodiklius, kadangi šie rodikliai suteikia informacijos apie skirtingas skurdo dimensijas šalyje. Absoliutaus skurdo rodiklių analizė parodo, kokia gyventojų dalis negali pasiekti minimalaus gyvenimo lygio pagrindinių asmeninių poreikių patenkinimo požiūriu. Tuo tarpu santykinio skurdo rodiklių analizė mus informuoja apie gyventojus, kurių gyvenimo lygis yra gerokai žemesnis nei vidutinis gyvenimo lygis šalyje. Tačiau reikia pabrėžti, kad siekiant stebėti ir vertinti skurdo mažinimo politikos veiksmingumą bei projektuojant skurdo mažinimo priemones šalyje, kur kas tikslingiau naudoti absoliutaus skurdo ribą, kadangi ji mažiau svyruoja, keičiantis gyventojų pajamų pasiskirstymui šalyje.

Be to, santykinę skurdo ribą (kaip ir santykinio skurdo koncepciją), kaip jau minėta, kur kas tikslingiau naudoti skurdui matuoti išsivysčiusiose šalyse, kuriose vidutinės gyventojų pajamos ar vartojimo išlaidos yra palyginti aukštos, todėl apskaičiuota santykinė skurdo riba garantuoja net ir žemiausio gyventojų sluoksnio asmeninių poreikių patenkinimą. Tuo tarpu santykinės skurdo ribos naudojimas skurdo matavimui neišsivysčiusiose šalyse lemia tai, kad dėl žemo pajamų ar vartojimo išlaidų vidurkio gaunama žema skurdo riba, kuri nėra pakankama gyventojų asmeniniams poreikiams patenkinti. Tokiu būdu gaunama sumažinta skurstančių gyventojų dalis šalyje.

1.2.2.2. Skurdo ribų apskaičiavimo metodų lyginamoji analizė

1.2.2.2.1. Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodai

Skirtinguose mokslinės informacijos šaltiniuose pateikiama skirtinga absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodų klasifikacija. Taip pat skirtingi mokslininkai neretai kiek skirtingai interpretuoja tuos pačius absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodus. Tai, iš dalies, lemia skurdo problemos daugialypiškumas bei specifiškumas skirtingose šalyse, kuomet kiekviena šalis, atsižvelgdama į tyrimui reikalingų duomenų šaltinių prieinamumą, šalies ekonominę situaciją bei kitus ekonominius ir socialinius veiksnius, pakoreguoja skurdo ribų apskaičiavimo metodus.

Mokslinės literatūros šaltiniuose pateikiami šie pagrindiniai absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodai [15, 25, 27, 28, 33, 37, 43, 91, 150, 151, 257 ir kt.]:

- įstatyminis;
- maisto energijos suvartojimo;
- pagrindinių (bazinių) poreikių kainos;
- biudžeto;
- 1 ir 2 dolerių per dieną.

Panagrinėkime šiuos metodus, jų privalumus bei trūkumus plačiau.

Įstatyminis (teisinis) metodas (angl. – Statutory). Pagal įstatyminį metodą skurdo riba yra prilyginama socialinės ar fiskalinės politikos teisės aktuose nustatytam minimaliam pajamų dydžiui (pvz., socialinės gerovės pašalpos dydžiui Švedijoje ar 1 minimaliam gyvenimo lygiui (MGL) Lietuvoje).

Pagrindinis įstatyminio metodo privalumas yra tas, kad pagal šį metodą apskaičiuota skurdo riba parodo skurdo politinį interpretavimą šalyje bei finansinį valstybės pajėgumą tenkinti minimalius gyventojų asmeninius poreikius. Esminis įstatyminio metodo trūkumas yra tas, kad pagal šį metodą nustatyta skurdo riba nėra pagrįsta objektyviais gyventojų asmeninio vartojimo normatyvais – jos dydį daugiau lemia valstybės biudžeto galimybės [15]. Minimalaus pajamų lygio gyventojams nustatymas yra daugiau politinis sprendimas, siekiant suderinti prieštarigus valstybės tikslus – užtikrinti gyventojams minimalią gyvenimo kokybę ir nesudaryti jiems galimybių piktnaudžiauti valstybės parama, todėl ši skurdo riba nesudaro galimybių objektyviai įvertinti skurdo lygį šalyje. Be to, daugelyje mokslinės literatūros šaltinių pabrėžiama, jog siekiant įvertinti valstybės vykdomą socialinės apsaugos ir skurdo mažinimo politiką, nėra tikslinga taikyti pačios valstybės sukurta, dažnai faktiniais gyventojų poreikiais nepagrįsta, standartą [15, 33].

Maisto-energijos suvartojimo metodas (angl. – Food Energy Intake). Ši skurdo ribos apskaičiavimo metodą 1986 m. pasiūlė mokslininkai J. Greer ir E. Thorbecke. Pagal maisto-energijos suvartojimo metodą skurdo riba yra nustatoma namų ūkio pajamų ar vartojimo išlaidų lygyje, kuriame vienam asmeniui tenkantis energijos suvartojimas per parą (suvartotas kalorijų kiekis) atitinka nustatytus maisto energijos reikalavimus ir yra pakankamas svarbiausiems individo mitybos poreikiams patenkinti. Kitaip tariant, pagal maisto-energijos suvartojimo metodą apskaičiuota skurdo riba gali būti interpretuojama kaip išlaidų maistui lygis, kuriame tipiško individo mitybos poreikiai yra patenkinti. Ši skurdo ribos apskaičiavimo metodą tyrimuose naudojo mokslininkai M. Ravallion (1992), M. Lipton (1993), A. Deaton (2003), S. Zaidi (2002) ir kiti.

Kadangi maisto-energijos suvartojimo metodo tikslas yra išmatuoti „vartojimo skurdą“, o ne mitybos stygių, skaičiuojant skurdo ribą pagal šį metodą, maisto suvartojimas bei kalorijų kiekis yra išreiškiami pinigine verte –

vartojimo išlaidomis arba pajamomis. Svarbu atkreipti dėmesį, kad nors pagal šį metodą apskaičiuota skurdo riba remiasi informacija tik apie maisto išlaidas, į šią skurdo ribą patenka tiek išlaidos maistui, tiek ir ne maisto prekėms skiriamos išlaidos.

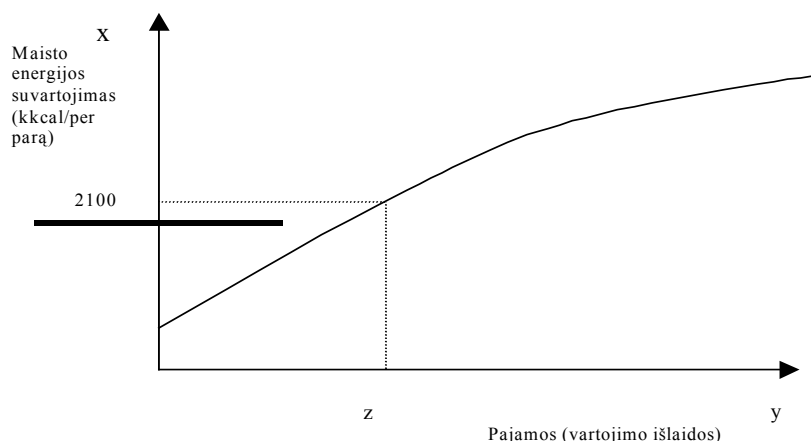
Maisto-energijos suvartojimo metodas remiasi kalorijų-išlaidų/pajamų funkcija. Kai išlaidos ar pajamos auga, suvartotų kalorijų kiekis taip pat didėja (tačiau paprastai šis augimas yra lėtesnis). Jeigu laikysime, kad K – reikalingas maisto energijos suvartojimo lygis, galima pasinaudoti kreive ir nustatyti skurdo ribos dydį Z [151]:

$$K = f(y), \quad (1.1)$$

$$y = f^{-1}(K). \quad (1.2)$$

Jeigu $K_{\min}$ yra minimalus pakankamas kalorijų kiekis (pvz., 2100 kkal), o Z – skurdo riba, gausime [151]:

$$Z = f^{-1}(K_{\min}). \quad (1.3)$$

1.1 pav. Kalorijų-pajamų funkcija [150]

Skirtingos maisto skurdo ribos gali būti apskaičiuojamos gyventojų grupėms ar regionams, kuriuose vyrauja panašūs prioritetai prekėms bei paslaugoms ir panašūs kainų lygis.

Pagrindinis šio metodo privalumas yra tas, kad nereikia spręsti, kokios prekės ir paslaugos turėtų būti įtraukiamos į vartojimo krepšelį, siekiant patenkinti būtiniausius namų ūkių vartojimo poreikius. Taip pat vienas iš šio metodo privalumų yra tas, kad jis leidžia išvengti informacijos apie produktų ir paslaugų kainas šalyje.

Nepaisant minėtų privalumų, maisto-energijos suvartojimo metodas turi ir nemažai esminių trūkumų. Galima išskirti šiuos pagrindinius maisto-energijos suvartojimo metodo trūkumus [100, 151]:

- mažas suvartotų kalorijų kiekis nebūtinai parodo maisto stygių ar blogą jo kokybę. Dažnai brangesnis ir geresnės kokybės maistas turi netgi mažiau kalorijų nei pigesnis ir prastesnės kokybės maistas. Todėl neteisinga manyti, kad namų ūkiai, kurių vienam namų ūkio nariui tenka mažiau suvartotų kalorijų, yra labiau skurstantys nei suvartojantys daugiau kalorijų namų ūkiai;
- apskaičiuojant skurdo ribą pagal maisto-energijos suvartojimo metodą, neatsižvelgiama į tai, jog gyventojų, suvartojančių vienodą kalorijų kiekį, aktyvumo lygis bei mitybos įpročiai skiriasi. Paprastai miesto gyventojų suvartojamas kalorijų kiekis yra mažesnis nei kaimo gyventojų. Tai sąlygoja mažiau kaloringas maistas bei mažiau intensyvus fizinis darbas. Tačiau negalime teigti, kad dėl to miesto gyventojai gyvena skurdžiau nei kaimo.

Mokslininkų teigimu, šis skurdo ribos apskaičiavimo metodas labiau tinkamas naudoti mažai išsivysčiusiose šalyse, kuriose namų ūkiai didesnę savo išlaidų dalį skiria maistui ir kuriose dėl informacijos stokos negalima panaudoti kitų skurdo ribos apskaičiavimo metodų [91, 151].

Pagrindinių (bazinių) poreikių kainos metodas (angl. – Cost of Basic Needs). Pagrindinių (bazinių) poreikių kainos metodas remiasi minimalaus vartojimo krepšelio, užtikrinančio svarbiausių individų asmeninių poreikių patenkinimą, sudarymu bei jo vertės apskaičiavimu. Šiam krepšeliui įsigyti reikalingas pajamų ar vartojimo išlaidų dydis yra prilyginamas skurdo ribai.

Pagal pagrindinių poreikių kainos metodą skurdo riba yra apskaičiuojama, nustatant maisto ir ne maisto skurdo ribas. Jeigu Z yra skurdo riba, o Z_M ir Z_{NM} atitinkamai yra maisto ir ne maisto skurdo ribos, tai skurdo riba bus lygi [151]:

$$Z = Z_M + Z_{NM} . \quad (1.4)$$

Šį skurdo ribos apskaičiavimo metodą tyrimuose plačiai naudojo mokslininkai M. Ravallion (1992–1998), B. Bidani (1993, 2001), A. Deaton (2002, 2003), S. Friel (2004), P. Glewwe (1990), S. Pradhan (2000) ir kiti.

Plačiau aptarkime maisto ir ne maisto skurdo ribų apskaičiavimo etapus.

Maisto skurdo ribos apskaičiavimas. Maisto skurdo riba apskaičiuojama, sudarant minimalų būtiniausių maisto produktų krepšelį ir apskaičiuojant šiam krepšeliui reikalingas išlaidas. Minimalaus vartojimo būtiniausių maisto prekių krepšelį, pagal kurį apskaičiuojama maisto skurdo riba, paprastai sudaro mitybos specialistai.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriami du maisto skurdo ribos apskaičiavimo būdai [28, 150]:

- 1) mažiausios kainos (*angl. – Least-cost*);
- 2) vartojimo išlaidų (*angl. – Expenditure-based*).

Skaičiuojant maisto skurdo ribą mažiausios kainos būdu, yra sudaroma keletas maisto krepšelių, kurie tenkina pagrindinius individų mitybos reikalavimus – kalorijų, proteinų ir kitų maisto medžiagų kiekį, ir iš jų atrenkamas mažiausios kainos krepšelis. Pagrindinis maisto skurdo ribos apskaičiavimo minėtuju būdu privalumas yra tas, kad nereikalingi duomenys apie namų ūkių vartojimo išlaidas, tereikia žinoti į maisto krepšelį įtrauktų maisto produktų kainas ir kalorijų kiekį juose. Pagrindinis trūkumas yra tas, kad sudarytas minimalus maisto prekių krepšelis gali neatitikti šalies gyventojų vartojimo įpročių bei prioritetų, todėl namų ūkiai, kurių faktinės išlaidos maistui bus lygios apskaičiuotai maisto skurdo ribai, nebūtinai suvartos minimalų reikiamą kalorijų kiekį [150].

Skaičiuojant maisto skurdo ribą namų ūkių vartojimo išlaidų būdu, pirmiausia, išanalizuojama faktinė gyventojų vartojimo struktūra bei jų mitybos įpročiai ir, remiantis jais, sudaromas maisto produktų krepšelis, atitinkantis minimalų reikalingą suvartoti kalorijų kiekį. Svarbu pažymėti, kad identifikuojant gyventojų vartojimo struktūrą bei įpročius, tikslinga analizuoti į žemesnius (bet ne į žemiausią) vartojimo išlaidų decilius patenkančių namų ūkių vartojimo struktūrą. Tokiu būdu užtikrinama, kad į maisto krepšelį nepateks labai brangios prekės, kurias paprastai vartoja tik aukštesnėmis nei vidutinės pajamomis disponuojantys gyventojai [150].

Kadangi maisto skurdo riba turi užtikrinti minimalius asmenų mitybos poreikius, o taip nebūtinai yra skurdžiose šalyse, jeigu analizuojama į žemesnius decilius patenkančių namų ūkių vartojimo išlaidų struktūra, todėl, sudarant maisto krepšelį, kiekvienas faktinis maisto krepšelio komponentas turi būti proporcingai padidinamas, kol pasiekiamas reikalingas kalorijų kiekis. Vartojimo išlaidų būdu apskaičiuota maisto skurdo riba yra tikslesnė, kadangi realiau atspindi faktinį gyventojų vartojimą ir sudaro geresnes prielaidas namų ūkių minimalių mitybos poreikių patenkinimui.

Ne maisto skurdo ribos apskaičiavimas. Jeigu maisto krepšelį apskaičiuoti yra pakankamai nesudėtinga, remiantis mitybos specialistų sudarytomis mitybos normomis, tai ne maisto prekių krepšelio sudarymas yra kur kas sudėtingesnis ir kelia daugiau diskusijų mokslininkų tarpe. Iki šiol nėra prieita vieningos nuomonės, koks yra tinkamiausias būdas ne maisto skurdo ribai apskaičiuoti.

Mokslinėje literatūroje išskiriami šie ne maisto skurdo ribos apskaičiavimo metodai [28, 150]:

- 1) tiesiogiai atrenkant ne maisto prekių krepšelį;
- 2) proporcingai didinant maisto skurdo ribą.

Ne maisto skurdo ribos nustatymas, tiesiogiai atrenkant ne maisto prekių krepšelį, remiasi tuo, jog paprasčiausiai atrenkamos ne maisto prekės, kurios, tyrėjų nuomone, yra reikalingiausios, siekiant patenkinti minimalius individų asmeninius poreikius. Atrinkus prekes, jos yra įkainojamos ir apskaičiuojama ne maisto skurdo riba. Tačiau šis ne maisto skurdo ribos apskaičiavimo metodas yra retai naudojamas, kadangi pakankamai sudėtinga nuspręsti, kokias ne maisto prekes tikslinga įtraukti į vartojimo krepšelį. Pagal šį metodą apskaičiuota skurdo riba bei gauti skurdo matavimo rezultatai ypač priklauso nuo tyrėjo subjektyvios nuomonės apie tam tikrų ne maisto prekių namų ūkiui reikalingumą [150].

Ne maisto skurdo ribos nustatymas, proporcingai didinant maisto skurdo ribą, remiasi faktinės namų ūkių vartojimo struktūros analize. Šį metodą 1994 m. pasiūlė Pasaulio banko ekspertai. Ne maisto skurdo ribos skaičiavimui šiuo atveju pasinaudojama Engel koeficientu, kuris parodo namų ūkio išlaidų, skiriamų maistui, dalį³. Skaičiuojant ne maisto skurdo ribą šiuo metodu skurdo riba yra proporcingai padidinama, atsižvelgiant į charakteringiausio namų ūkio vartojimo išlaidų (t. y. išlaidų maisto ir ne maisto prekėms) struktūrą [150].

Sakykime, kad Z_M buvo nustatyta, sudarius minimalų maisto produktų krepšelį ir apskaičiavus jo vertę namų ūkiui, o Z_{NM} yra nežinoma. Remiantis Engel koeficientu, turime tokią lygybę [150]:

$$Z_{NM} = Z(1 - EC(Z)). \quad (1.5)$$

Taigi,

$$Z = \frac{Z_M}{EC(Z)}. \quad (1.6)$$

Mokslinėje literatūroje išskiriami 2 pagrindiniai būdai, kaip apskaičiuojamas maisto skurdo ribos didinimo koeficientas [26, 150]:

- 1) apskaičiuojamas vidutinis visų (bendrųjų) vartojimo išlaidų lygis tų gyventojų, kurių maistui skiriamos išlaidos atitinka nustatytą maisto skurdo ribą. Galutinė skurdo riba ir bus lygi šios gyventojų grupės vidutinėms vartojimo išlaidoms. Ši skurdo riba vadinama maisto išlaidomis pagrįsta skurdo riba;
- 2) nustatomas vidutinis ne maisto prekėms skirtų išlaidų lygis tų gyventojų, kurių visos bendrosios vartojimo išlaidos yra lygios maisto skurdo ribai. Remiamasi prielaida, jog, jeigu namų ūkis dalį savo biudžeto, skirtą maistui, aukoja ne maisto prekėms, tuomet šios prekės turėtų būti tikrai būtinos namų ūkio poreikiams patenkinti. Bendra

³ Jeigu Engel koeficientas yra 0,5, tai reiškia, kad namų ūkis pusę savo biudžeto skiria maistui.

skurdo riba yra apskaičiuojama, sudedant maisto ir ne maisto skurdo ribas ir vadinama bendrosiomis išlaidomis pagrįsta skurdo riba.

Antruoju būdu apskaičiuota skurdo riba paprastai yra gerokai mažesnė nei apskaičiuota pirmuoju būdu, todėl ne visada užtikrina būtiniausių individų ne maisto poreikių patenkinimą.

Siekdami išvengti painių skaičiavimų ar dėl duomenų nepakankamumo, mokslininkai neretai supaprastina ne maisto skurdo ribos apskaičiavimą. Tuomet maisto išlaidų dalis apskaičiuojama taip:

- 1) pasirenkamas skurdžiausių namų ūkių Engel koeficientas (paprastai pirmojo arba antrojo išlaidų decilio);
- 2) pasirenkamas vidutinis namų ūkių Engel koeficientas;
- 3) pasirenkamas tipinio namų ūkio šalyje (pvz., susidedančio iš dviejų suaugusiųjų ir dviejų vaikų) Engel koeficientas.

Pagrindinių (bazinių) poreikių kainos metodas yra dažniausiai naudojamas absoliutaus skurdo ribai apskaičiuoti vidutinio ekonominio išsivystymo lygio ir išsivysčiusiose šalyse. Pagrindinis šio metodo privalumas yra tas, kad pagal šį metodą apskaičiuota skurdo riba gana realiai atspindi minimalų būtinų gyventojų asmeninių poreikių patenkinimo lygį (tiek fizinių, tiek dvasinių-intelektualinių ir socialinių), kadangi į skurdo ribą įtraukiama ir tam tikra ne maisto prekėms skirta išlaidų dalis. Be to, šis metodas leidžia atsižvelgti į faktiškai susiklosčiusius šalies gyventojų vartojimo įpročius.

Pagrindinis metodo trūkumas yra tas, kad, sudarant maisto prekių krepšelį, nėra galimybių visiškai atsižvelgti į skirtingų gyventojų grupių mitybos poreikių skirtumus (pvz., dėl skirtingo fizinio aktyvumo).

Biudžeto metodas (angl. – *Budget Standard*). Kaip atskiras metodas mokslinėje literatūroje yra išskiriamas biudžeto metodas. Tai pats seniausias metodas, naudojamas absoliučiai skurdo ribai šalyje apskaičiuoti. Šį metodą 1901 m. pristatė amerikiečių mokslininkas B. S. Rowntree. Šis metodas labai panašus į prieš tai nagrinėtą pagrindinių poreikių kainos metodą (kada ne maisto skurdo riba apskaičiuojama, tiesiogiai atrenkant ne maisto prekių krepšelį), todėl dažnai su juo yra tapatinamas. Pagal biudžeto metodą skurdo riba nustatoma, remiantis būtiniausių prekių (tiek maisto, tiek ir ne maisto prekių) krepšeliu, kuris užtikrina pagrindinių asmens poreikių patenkinimą.

Italijos mokslininkų L. G. Bellu ir P. Liberati teigimu, esminis biudžeto metodo skirtumas nuo prieš tai nagrinėto pagrindinių poreikių kainos metodo yra tas, kad skaičiuojant ne maisto skurdo ribą pagal biudžeto metodą, į krepšelį įtraukiamos ne tik būtiniausio vartojimo prekės, bet ir paslaugos bei tam tikras kiekis prekių, kurios yra reikalingos individo visuomeniniams poreikiams patenkinti (pvz., išlaidos poilsiui, kultūrai ir pan.) [26].

Pagrindinis šio metodo privalumas yra tas, kad aiškus krepšelio turinys leidžia lengvai matyti, kokį minimalų gyvenimo lygį yra pasiekęs žemiau šios skurdo ribos gyvenantis individas ar namų ūkis. Pagrindinis šio metodo trūkumas

yra tas, kad nėra lengva nuspręsti, kokios prekės ir paslaugos turėtų būti įtrauktos į vartojimo krepšelį, kadangi individų poreikiai, vartojimo įpročiai ir prioritetai bei gyvensena skiriasi [15]. Ypač sudėtinga nustatyti, kokios ne maisto prekės bei paslaugos turėtų būti įtrauktos į vartojimo krepšelį bei kokią dalį visų išlaidų jos turėtų sudaryti. Todėl skaičiuojant skurdo ribą pagal šį metodą, išlieka gana ryškūs subjektyvaus metodologinio pasirinkimo elementai. Be to, pakankamai sudėtinga įkainoti į krepšelį įtrauktas ne maisto prekes ir paslaugas, kadangi minimalus šių išlaidų kiekis dažnai žymiai skiriasi skirtinguose šalies regionuose (pvz., išlaidos būstui).

1 dolerio per dieną ir 2 dolerių per dieną metodas (angl. – 1 dollar a day; 2 dollars a day). Pasaulio banko ekspertai, siekdami išmatuoti absoliutaus skurdo lygį skirtingose pasaulio šalyse, naudoja taip vadinamas 1 dolerio per dieną ir 2 dolerių per dieną skurdo ribas. 1 dolerio per dieną skurdo riba skurdo matavimui buvo pradėta naudoti 1990 m. Pasaulio bankui paskelbus pasaulio vystymosi ataskaitą, kurioje, atlikę skurdo analizę, ekspertai pastebėjo, kad didžioji dalis neišsivysčiusių pasaulio šalių skurdo ribą nustatė 1 dolerio per dieną lygyje (arba 32,74 dolerių per mėnesį). Vėliau buvo įvesta 2 dolerių per dieną skurdo riba, kuria buvo siekiama išmatuoti skurdą besivystančiose ir vidutinio ekonominio išsivystymo šalyse, kuriose vidutinis gyventojų pajamų lygis yra aukštesnis nei šalyse, kuriose naudojama 1 dolerio per dieną skurdo riba. Šios skurdo ribos buvo pavadintos tarptautinėmis skurdo ribomis [257].

Siekiant išvengti prekių ir paslaugų kainų skirtumų skirtingose pasaulio šalyse, tarptautinės skurdo ribos į vietinę valiutą yra konvertuojamos, panaudojant perkamosios galios paritetą⁴ (PGP) (angl. – *Purchasing Power Parity*), kuris parodo, kiek konkrečios šalies valiutos vienetų reikia, kad būtų galima įsigyti tą patį prekių ir paslaugų rinkinį, kurį galima įsigyti už šalies bazinės valiutos vienetą arba už šalių grupės bendros dirbtinės valiutos vienetą. 1 ir 2 dolerių per dieną skurdo ribos yra apibrėžiamos kaip 1,08 dolerių ir 2,15 dolerių skurdo ribos, apskaičiuotos pagal 1993 m. perkamosios galios paritetą [257].

Tačiau minėtasis 1 dolerio per dieną ir 2 dolerių per dieną metodas dažnai susilaukia mokslininkų kritikos, kadangi skurdo ribos dydis nėra pagrįstas realiais baziniais gyventojų poreikiais. Dėl minėto trūkumo šios skurdo ribos dažniau naudojamos, siekiant įvertinti skurdo paplitimą pasauliniu mastu bei įvertinti įgyvendinamos pasaulinės skurdo mažinimo politikos veiksmingumą, taip pat palyginti skurdo lygį neišsivysčiusiose pasaulio šalyse, kuriose dėl statistinės informacijos trūkumo ar nepakankamo jos patikimumo nėra galimybių naudoti kitų skurdo ribos apskaičiavimo metodų.

⁴ Perkamosios galios paritetas – tai pusiausvyros valiutų kursas, pašalinantis kainų lygių skirtumų tarp šalių poveikį ir leidžiantys atlikti realius apimtį palyginimus [135].

1.2.2.2.2. Santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodai

Mokslinėje literatūroje pateikiama keletas santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodų, tačiau jie remiasi panašiais skaičiavimo principais. Skaičiuojant santykinę skurdo ribą, yra nustatoma tam tikra pajamų ar vartojimo išlaidų (paprastai medianos arba vidurkio) procentinė dalis, žemiau kurios esantys namų ūkiai yra laikomi skurstančiais. Mokslininkai L. G. Bell ir P. Liberati išskiria šiuos pagrindinius santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodus [26]:

- pajamų (vartojimo išlaidų) lygio;
- pajamų (vartojimo išlaidų) išsidėstymo (padėties).

Pajamų (vartojimo išlaidų) lygio metodas. Bet koks pajamų ar vartojimo išlaidų pasiskirstymas gali būti charakterizuojamas, matuojant jų medianą ar aritmetinį vidurkį. Naudojant šį metodą, skurdas yra matuojamas, remiantis namų ūkių pajamų (vartojimo išlaidų) pasiskirstymu. Pagrindiniai šio metodo bruožai yra šie:

- 1) skurdo riba yra nustatoma kaip tam tikra procentinė dalis (dažniausiai 40, 50 arba 60 proc.) pajamų (vartojimo išlaidų) vidurkio;
- 2) skurdo riba yra nustatoma kaip tam tikra procentinė dalis (dažniausiai 40, 50 arba 60 proc.) pajamų (vartojimo išlaidų) medianos.

Pagal šį metodą apskaičiuota santykinė skurdo riba naudojama, vertinant skurdo rizikos lygį ES šalyse. Skurdo rizikos riba pagal ES skurdo matavimo metodiką prilyginama 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos.

Pajamų (vartojimo išlaidų) padėties metodas. Alternatyvus, tačiau labai panašus santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodas remiasi pajamų ar vartojimo išlaidų išsidėstymo (padėties) pajamų ar vartojimo išlaidų pasiskirstyme nagrinėjimu. Šis pasiskirstymas gali būti charakterizuojamas deciliais arba kvantiliais. Remiantis šiuo metodu, skurstančiais yra laikomi namų ūkiai, kurie atsiduria žemiau tam tikro decilio ar kvantilio (dažniausiai pirmojo).

Reikėtų pastebėti, jog abu šie santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodai yra labai panašūs ir daugiausiai susilaukia pritarimo iš gyventojų pajamų nelygybės mažinimo šalininkų. Galima teigti, kad pagal šį metodą nustatyta skurdo riba daugiau leidžia analizuoti gyventojų ekonominę nelygybę nei skurdą, kadangi namų ūkių gyvenimo lygis yra matuojamas, atsižvelgiant į vidutinį gyvenimo lygį šalyje.

Absoliutaus skurdo šalininkai kritikavo santykinės skurdo ribos apskaičiavimo metodų naudojimo skurdui matuoti tikslingumą, kadangi, remiantis šiais metodais, visada išlieka tam tikra skurstančių gyventojų dalis. Dalis gyventojų, gaunančių žemiausias pajamas, bus laikomi skurstančiais net ir tuo atveju, jeigu jų pajamos ar vartojimo išlaidos bus palyginti aukštos ir visiškai

pakankamos asmeniniams poreikiams patenkinti, kadangi bet koks pajamų ar vartojimo išlaidų pasiskirstymas visada turės žemiausius decilius [74]. Pagal santykinę skurdo ribą apskaičiuotą santykinį skurdą įmanoma panaikinti tik tuomet, jeigu visų šalies gyventojų pajamos ar vartojimo išlaidos bus lygios. Tačiau iškyla klausimas, ar toks yra mūsų pagrindinis tikslas?

Taip pat tyrėjai neretai kritikuoja santykinės skurdo ribos naudojimo skurdui matuoti tikslingumą, kadangi santykinė skurdo riba nieko nepasako apie skurde gyvenančių asmenų (namų ūkių) pajamų ar vartojimo išlaidų dydį. Todėl teigimas, kad tam tikra dalis namų ūkių gyvena skurde, nebūtinai reiškia, kad tie namų ūkiai neturi pakankamai lėšų savo būtiniausiems asmeniniams poreikiams patenkinti. Ir priešingai, sumažėjusi dalis žmonių, gaunančių mažesnes nei šalies vidurkis pajamas, nėra didelis pasiekimas, jeigu pats vidurkis yra žemas [162].

Vienas iš santykinės skurdo ribos trūkumų taip pat yra ir tas, kad nuolat kintanti santykinė skurdo riba nesudaro galimybių įvertinti skurdo lygio kitimą laiko požiūriu, o tai yra ypač svarbu, vertinant valstybės vykdomą skurdo mažinimo politiką. Į skurstančiųjų tarpą gali patekti tie patys asmenys, nepaisant to, kad jų pajamos ar vartojimo išlaidos per metus ženkliai padidėjo (kadangi turtingesnio gyventojų sluoksnio pajamos ar vartojimo išlaidos paprastai auga greičiau) [15, 122]. Taigi įgyvendinant Vyriausybės skurdo mažinimo politiką ir formuojant skurdo mažinimo priemones bei vertinant jų veiksmingumą šalyje, kur kas tikslingiau naudoti absoliučią skurdo ribą, kadangi ji leidžia tiksliau įvertinti skurdo lygio pokyčius atskirais laikotarpiais šalyje.

Skurdo ribos apskaičiavimo metodų analizė parodė, kad visi nagrinėti metodai (tiek santykinio, tiek absoliutaus skurdo) turi savo privalumų bei trūkumų. Vieni jų sudėtingiau apskaičiuojami ir skaičiavimams reikalinga daugiau statistinių duomenų, kiti – paprastesni, tačiau nesudaro galimybių objektyviai įvertinti individų asmeninių poreikių patenkinimo lygį. Galima teigti, jog kiekviena valstybė, atsižvelgdama į skurdo matavimo tikslus, ekonominių šalies išsivystymo lygį, statistinių duomenų prieinamumą bei kitas svarbias socialines ir ekonomines sąlygas šalyje, turėtų pasirinkti jai tinkamiausią skurdo ribos apskaičiavimo metodą.

Autorės nuomone, pagrindinių poreikių kainos metodas sudaro geriausias galimybes objektyviai apskaičiuoti skurdo ribą šalyje bei įvertinti skurdo lygį joje. Šis metodas leidžia atsižvelgti ne tik į faktinę gyventojų vartojimo išlaidų struktūrą, bet ir į kainų pokyčius, gyventojų struktūrą ir kitus svarbius socialinius ir ekonominius veiksnius. Tačiau, autorės nuomone, vaikų mitybos poreikių patenkinimo vertinimui netikslinga naudoti minimalų maisto produktų krepšelį, kadangi jo dydis yra nepakankamas, siekiant užtikrinti visapusišką vaiko vystymąsi. Vaikų mitybos poreikių vertinimui turėtų būti sudaromas optimalus (subalansuotas) maisto produktų krepšelis.

Skurdo ribų nustatymo problematika paprastai susilaukia didelio mokslininkų dėmesio. Tai lemia siekimas, tariai, kaip galima tiksliau

apskaičiuoti skurdo ribą šalyje. Visgi, pastaruoju metu vis labiau pripažįstama, jog, matuojant skurdą, neįmanoma visiškai išvengti subjektyvumo. Paradoksalu, tačiau kartais, siekiant kraštutinio objektyvumo, gauta skurdo riba gali nebeatlikti savo kitų, ne vien tik skurdo lygio nustatymo tikslų (pvz., apie skurdą bus kur kas mažiau diskutuojama, jeigu jo apskaičiavimo metodai bus painūs ir nesuprantami žmonėms). Todėl, nustatant skurdo ribas, tikslinga kalbėti ne tik apie objektyvumo kriterijų, bet ir siekti, kad skurdo ribos apskaičiavimas nebūtų per daug painus, sudėtingas, sunkiai interpretuojamas.

1.2.3. Namų ūkio dydžio ir sudėties įtakos eliminavimas, matuojant skurdą

Kaip jau minėta, skurdas yra matuojamas namų ūkio lygmenyje ir individas yra laikomas skurstančiu, jeigu jis yra skurstančio namų ūkio narys. Tačiau namų ūkiai skiriasi ne tik narių skaičiumi, bet ir namų ūkio sudėtimi ir tai apsunkina skirtingų namų ūkių disponuojamų išteklių palyginamumą bei skurdo ribos skirtingiems namų ūkiams apskaičiavimą. Matuojant skurdą, būtina užtikrinti, kad vienodos sąlygos, vertinant disponuojamų išteklių pakankumą, būtų sudaromos visiems namų ūkiams, nepriklausomai nuo jų dydžio ir sudėties.

Paprasčiausias būdas apskaičiuoti skurdo ribą skirtingo dydžio namų ūkiams yra skurdo ribą vienam asmeniui padauginti iš namų ūkio narių skaičiaus. Tačiau tokiu atveju neatsižvelgiame į tai, kad namų ūkiui reikalingų išteklių kiekis nedidėja tiesiog proporcingai, didėjant asmenų skaičiui namų ūkyje (pvz., keturių asmenų – dviejų suaugusių ir dviejų vaikų šeimai reikalingas išteklių dydis nebus 4 kartus didesnis nei vienam asmeniui reikalingas išteklių dydis). Siekiant palyginti skirtingo dydžio ir sudėties namų ūkių pajamas ar išlaidas, naudojamos ekvivalentinės skalės. Ekvivalentinių skalių pagalba kiekvienam namų ūkio nariui priskiriamas tam tikras svoris ir apskaičiuojamas „suaugusiojo ekvivalentas“, kuris ir naudojamas skaičiavimams [101, 103].

Mokslinėje literatūroje ekvivalentinių skalių taikymas grindžiamas dviem požiūriais [101–103]:

- 1) naudingumo;
- 2) demografiniu.

Naudingumo požiūriu ekvivalentinių skalių taikymą lemia tai, jog namų ūkiui padidėjus kiekvienu papildomu nariu, namų ūkio poreikiai neauga tiesiog proporcingai. Šio požiūrio šalininkų teigimu, būsto ploto, elektros energijos bei kai kurių ilgalaikio naudojimo prekių (pvz., baldų, elektrotechnikos ir pan.) poreikis trijų asmenų namų ūkiui nebus tris kartus didesnis nei vieno asmens namų ūkio poreikiai [103]. Be to, mokslininkų teigimų dėl masto ekonomijos didesnės šeimos kai kuriuos produktus bei prekes gali pirkti didesniais kiekiais ir mažesnėmis kainomis ir tokiu būdu sutaupyti.

Remiantis demografiniu požiūriu, ekvivalentinės skales tikslinga taikyti dėl skirtingo amžiaus narių namų ūkyje poreikių skirtumų [101]. Paprastai yra išskiriamos dvi amžiaus grupės – vaikų ir suaugusiųjų. Vaikų poreikiai yra traktuojami kaip mažesni palyginti su suaugusiųjų, todėl vertinant namų ūkių pajamas ar vartojimo išlaidas, vaikams taikomi mažesni ekvivalentiniai koeficientai nei suaugusiems asmenims.

Egzistuoja nemaža ekvivalentinių skalių įvairovė. Dažniausiai, matuojant skurdą, naudojamos šios ekvivalentinės skalės [41, 102, 103, 151]:

- *Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ekvivalentinė skalė.* Pagal šią skalę pirmajam suaugusiam namų ūkio nariui suteikiamas svoris lygus 1, kiekvienam sekančiam suaugusiam asmeniui – 0,7, o kiekvienam vaikui (iki 14 metų amžiaus) – 0,5. Ši skalė dar vadinama Oksfordo skale. Ji 1982 m. buvo įvesta visoms EBPO šalims, kurios neturėjo savo šalyje patvirtintos ekvivalentinės skalės. Pagal šią skalę suaugusiojo ekvivalentas AE apskaičiuojamas pagal formulę:

$$AE_{EBPO} = 1 + 0,7(N_{suaugusieji} - 1) + 0,5 \cdot N_{vaikai} . \quad (1.7)$$

- *EBPO modifikuota skalė.* 1994 m. buvo pasiūlyta pakoreguoti EBPO ekvivalentinę skalę, sumažinant kiekvienam sekančiam suaugusiajam asmeniui ir vaikams taikomus svorius. Pagal šią skalę pirmajam suaugusiam namų ūkio nariui suteikiamas svoris lygus 1, kiekvienam sekančiam suaugusiam asmeniui – 0,5, o kiekvienam vaikui (iki 14 metų amžiaus) – 0,3. Pagal šią skalę suaugusiojo ekvivalentas AE apskaičiuojamas pagal formulę:

$$AE_{EBPO \text{ mod}} = 1 + 0,5(N_{suaugusieji} - 1) + 0,3 \cdot N_{vaikai} . \quad (1.8)$$

- *Geometrinės šaknies skalė.* Pastaruoju metu EBPO moksliniuose tyrimuose pradėta naudoti skalę, kuri namų ūkių pajamas padalina iš namų ūkio dydžio geometrinės šaknies. Tokiu atveju traktuojama, kad namų ūkio, susidedančio iš keturių asmenų, poreikiai bus du kartus didesni nei vienišo namų ūkio.

1.1 lentelėje parodyta ekvivalentinių skalių įtaka skirtingo dydžio namų ūkiams.

Kai kurie mokslininkai tyrimuose naudoja ekvivalentinės skales, sudarytas, atsižvelgiant į namų ūkio narių (dažniausiai vaikų) amžių (žr. 1.2 lentelę).

Autorės nuomone, remiantis demografiniu požiūriu, nepagrįstai sumažinami vaikų poreikiai. Vaikų bei suaugusių asmenų mitybos ir kiti poreikiai skiriasi, tačiau negalime teigti, kad vaikų poreikiams (ypač mitybos) patenkinti reikalingi mažesni piniginiai ištekliai. Juolab, kad vaikų organizmo vystymosi laikotarpiu jų mitybos poreikių patenkinimas yra ypač svarbus veiksnys, siekiant visapusiškos vaiko raidos.

1.1 lentelė. *Ekvivalentinių skalių įtaka skirtingo dydžio namų ūkiams* [152]

Namų ūkio dydis	Netaikoma ekvivalentinė skalė	Ekvivalentinės skalės		
		EBPO skalė	EBPO modifikuota skalė	Geometrinės šaknies skalė
1 suaugęs	1	1	1	1
2 suaugusieji	2	1,7	1,5	1,4
2 suaugusieji, 1 vaikas	3	2,2	1,8	1,7
2 suaugusieji, 2 vaikai	4	2,7	2,1	2,0
Elastingumas ⁵	1	0,73	0,53	0,5

Kai kuriais atvejais, matuojant skurdą, ekvivalentinių skalių iš viso atsisakoma, jeigu iš namų ūkio vartojimo išlaidų eliminuojamos išlaidos ilgalaikėms prekėms, kurių sąskaita galima pasiekti didžiausią masto ekonomiją namų ūkyje.

1.2 lentelė. *Ekvivalentinių koeficientų dydis, priklausomai nuo vaikų amžiaus* [40]

Amžius (metais)	0–6	7–12	13–17	Daugiau nei 17
Ekvivalentinis koeficientas	0,2	0,3	0,5	1,0

Autorės nuomone, kokią ekvivalentinę skalę taikyti, turėtų apspręsti šalies ekonomikos išsivystymo lygis bei vidutinis pajamų ar vartojimo išlaidų rodiklių dydis šalyje. Autorės nuomone, EBPO skalę būtų tinkamiausia naudoti matuojant skurdą besivystančiuose ir vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse, kuriose vidutinės gyventojų pajamos (vartojimo išlaidos), tenkančios vienam namų ūkio nariui, yra palyginti žemos. Tuo tarpu aukštą ekonomikos išsivystymo lygį pasiekusiose šalyse tikslinga naudoti EBPO modifikuotą skalę, kadangi net ir pritaikius mažesnius ekvivalentinius koeficientus gauta skurdo riba bus pakankama individų asmeniniams poreikiams patenkinti.

Taip pat, autorės nuomone, matuojant absoliutų skurdą šalyje (kada skurdo matavimas remiasi vartojimo krepšelio sudarymu), ekvivalentines skales tikslinga taikyti tik ne maisto išlaidų grupei. Tuo tarpu maisto išlaidos, apskaičiuojant maisto skurdo ribą, turėtų būti didinamos proporcingai, didėjant namų ūkio narių skaičiui. Tokią ekvivalentinių skalių taikymo būtinybę galima

⁵ Ekvivalentinis elastingumas parodo, koku stiprumu namų ūkyje keičiasi ekonominiai poreikiai, kintant namų ūkio dydžiui. Ekvivalentinis elastingumas gali svyruoti nuo 0 iki 1.

pagrįsti tuo, kad matuojant absoliutų skurdą, maisto skurdo riba apskaičiuojama remiantis jau minimaliu maisto produktų krepšeliu, ir todėl ši riba negali būti mažinama.

1.2.4. Pagrindiniai skurdo matavimo rodikliai

Apskaičiavus skurdo ribą, kitame etape apskaičiuojami skirtingi skurdo matavimo rodikliai ir atliekama jų analizė pagal skirtingas namų ūkių socialines ir ekonomines charakteristikas.

Skurdo lygis. Pagrindinis rodiklis, naudojamas skurdui matuoti skirtingose pasaulio šalyse, yra skurdo lygis. Skurdo lygis parodo gyventojų, kurių ištekliai (pajamos ar vartojimo išlaidos) yra mažesni nei pagal tam tikrą metodą apskaičiuota skurdo riba, dalį arba, kitaip tariant, kokią visų gyventojų dalį sudaro skurstantieji [43, 76, 151, 156, 185].

Skurdo lygio rodiklis H apskaičiuojamas pagal formulę [151]:

$$H = \frac{q}{n}, \quad (1.9)$$

čia: q yra skurstančių gyventojų (t. y. gyventojų, kurių ištekliai yra mažesni nei apskaičiuota skurdo riba), skaičius; n yra gyventojų skaičius šalyje.

Be skurdo lygio rodiklio skurdo situacijos analizei naudojamas Foster-Greer-Thorbecke indeksas. Jis apskaičiuojamas pagal formulę [151]:

$$P_\alpha = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{Z - y_i}{Z} \right)^\alpha, \quad (1.10)$$

čia: q – skurstančių gyventojų skaičius; n – gyventojų skaičius šalyje; Z – skurdo riba; y_i – skurstančio i individo pajamos; α – skurdo sunkumo laipsnis.

Remiantis šiuo indeksu, apskaičiuojami skurdo gylio ir kvadratinio skurdo nuokrypio rodikliai.

Skurdo gylis. Skurdo gylio rodiklis parodo skurstančiųjų namų ūkių disponuojamų išteklių (pajamų ar vartojimo išlaidų) nuokrypį nuo skurdo ribos arba, kitaip tariant, kiek vidutiniškai skurstančių asmenų (namų ūkių) pajamos (ar išlaidos) yra mažesnės už nustatytą skurdo ribą.

Skurdo gylis P_1 apskaičiuojamas pagal formulę [151]:

$$P_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{Z - y_i}{Z} \right), \quad (1.11)$$

čia: q – skurstančių gyventojų skaičius; y_i – skurstančio i individo pajamos;

Z yra skurdo riba; n – skurstančių gyventojų skaičius šalyje.

Skurdo gylio rodiklis gali būti naudojamas, siekiant apskaičiuoti minimalų išteklių dydį, reikalingą skurdui šalyje panaikinti. Be to, šis rodiklis suteikia svarbios informacijos, vertinant skurdo paplitimą šalyje. Galimas atvejis, kad kai kuriose gyventojų grupėse skurdo lygis yra aukštas, tačiau skurdo gylis nėra didelis (t. y. skurstančių gyventojų pajamos vos šiek tiek mažesnės nei skurdo riba). Tuo tarpu kitose gyventojų grupėse skurdo lygis gali būti nedidelis, tačiau skurstančiųjų skurdo gylis gali būti labai aukštas [152]. Tokiu atveju skirtingoms gyventojų grupėms turėtų būti taikomos skirtingos skurdo mažinimo priemonės.

Iš kitos pusės, skurdo gylio rodiklis gali būti ypač svarbus, vertinant šalies Vyriausybės vykdomas skurdo mažinimo programas. Pavyzdžiui., programa gali būti labai efektyvi, mažinant skurstančiųjų skaičių (skurdo lygį), tačiau ji gali turėti įtakos tik tiems asmenims, kurie buvo labai arti skurdo ribos. Tuo tarpu kitos priemonės gali pagerinti skurstančiųjų, turinčių labai žemas pajamas, padėtį, tačiau galbūt turės palyginti mažos įtakos bendram skurdo lygio sumažėjimui šalyje.

Kvadratinis skurdo nuokrypis. Kvadratinio skurdo nuokrypio rodiklis dar vadinamas „skurdo sunkumo“ rodikliu, kadangi jis daugiau akcentuoja pajamų ar vartojimo išlaidų pasiskirstymą tarp pačių skurstančiųjų. Kuo šalyje daugiau giliame skurde gyvenančių žmonių, tuo šis rodiklis yra didesnis. Kvadratinis skurdo nuokrypis P_2 apskaičiuojamas pagal formulę [151]:

$$P_2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{Z - y_i}{Z} \right)^2, \quad (1.12)$$

čia: q – skurstančių gyventojų skaičius; y_i – skurstančio i individo pajamos; Z – skurdo riba; n – skurstančių gyventojų skaičius šalyje.

Engel koeficientas. Ypač svarbus rodiklis, vaidinantis svarbų vaidmenį, matuojant absoliutaus skurdo lygį šalyje, yra Engel koeficientas. Šis koeficientas parodo, kokią visų vartojimo išlaidų dalį namų ūkis išleidžia maistui. Kuo mažesnė visų išlaidų dalis yra skiriama maistui, tuo, galima teigti, geresnę gyvenimo kokybę yra pasiekęs namų ūkis. Šis rodiklis buvo pavadintas Vokiečių statistiko E. Engel vardu, kuris, pasinaudojęs namų ūkių biudžetų tyrimo Belgijoje duomenimis, nustatė, kad kuo mažesnės namų ūkio pajamos, tuo didesnę jų dalį namų ūkis išleidžia maistui [28]. Vėlesnės studijos patvirtino šį dėsningumą, kuris ir buvo pavadintas Engel dėsniu (*angl.* – *Engel's law*). Engel dėsnis galioja, kai kainos ir prioritetai yra laikomi konstanta.

Sen indeksas. 1976 m. A. Sen pasiūlė rodiklį, kuris leidžia įvertinti skurstančiųjų gyventojų skaičių, jų skurdo gylį ir skurdo pasiskirstymą šioje grupėje. Sen indeksas S apskaičiuojamas pagal formulę [80]:

$$S = H[P_2 + (1 - P_2)G], \quad (1.13)$$

čia: H – skurdo lygis; P_2 ir G yra kvadratinio skurdo nuokrypio indeksas ir Gini koeficientas (skaičiuojamas *skurstančių gyventojų* pajamoms ar išlaidoms).

Kada visų skurstančiųjų pajamos yra lygios ir $G=0$, Sen indeksas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$S = H \cdot P_2. \quad (1.14)$$

Dėl sudėtingo taikymo ir interpretavimo Sen indeksas dažniausiai naudojamas tik moksliniuose tyrimuose [80].

Kiti skurdo matavimo rodikliai. Skurdui matuoti kaip pagalbinių rodiklių gali būti taikomi ir kiti (nedarbo, išsimokslinimo, socialinės paramos, kt.) rodikliai, tačiau jie daugiau suteikia papildomos informacijos apie skurstančiuosius. 2001 m. Laeken Europos Tarybos suvažiavimo metu buvo patvirtinta 18 statistinių socialinės aprėpties rodiklių, kuriais siekiama stebėti ES šalių progresą, įgyvendinant numatytus skurdo mažinimo tikslus. Šie rodikliai dar vadinami Laeken rodikliais [210]. Svarbiausieji iš minėtų rodiklių yra šie:

- 1) skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų – tai asmenų, kurių namų ūkių ekvivalentinės disponuojamos pajamos mažesnės už 60 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos, dalis;
- 2) pajamų pasiskirstymo nelygybė – santykis tarp ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų penktame ir pirmame kvantiliuose;
- 3) ilgalaikio skurdo rizikos lygis (60 proc. medianos) – asmenų, kurių namų ūkių ekvivalentinės disponuojamos pajamos mažesnės už 60 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos, dalis analizuojamais metais ir dar bent dvejus metus iš prieš tai buvusių trejų metų;
- 4) sklaida (išsibarstymas) apie skurdo rizikos ribą – asmenų, kurių namų ūkių ekvivalentinės disponuojamos pajamos mažesnės už 40 proc., 50 proc. ir 70 proc. šalies ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos, dalis;
- 5) fiksuotas laike skurdo rizikos lygis – skurdo rizikos lygis, apskaičiuojamas, taikant bazinių metų skurdo rizikos ribą, indeksuotą vartojimo kainų indeksu;
- 6) skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų – skurdo rizikos lygis, kai pajamos gaunamos:
 - iš disponuojamųjų pajamų atėmus visas socialines išmokas;
 - iš disponuojamųjų pajamų atėmus visas socialines išmokas (išskyrus senatvės ir našlystės pensiją).
- 7) ilgalaikio nedarbo lygis – bedarbių, nedirbančių 12 mėnesių ir ilgiau, skaičiaus santykis su aktyvių gyventojų skaičiumi.

Gyventojų ekonominės nelygybės matavimo rodikliai. Kadangi skurdas (ypač santykinis) tamptariai susijęs su gyventojų ekonomine nelygybe, neretai kaip papildomi rodikliai yra skaičiuojami gyventojų ekonominės nelygybės rodikliai.

Pajamų nelygybės problemos esmei atskleisti bei statistinei-grafinei analizei atlikti dažnai naudojama *Lorenc kreivė*. Ši kreivė pavadinta jos autoriaus, amerikiečių statistiko ir ekonomisto O. Lorenc vardu. Ji vaizduoja priklausomybę tarp namų ūkių lyginamojo svorio ir pajamų, t. y. parodo, kokią dalį pajamų gauna namų ūkiai, išdėstyti eilėje – nuo mažiausias pajamas gaunančių iki labiausiai pasiturinčių namų ūkių [12, 30].

Gini koeficientas yra dažniausiai naudojamas pajamų pasiskirstymo netolygumo matas. Gini koeficientas apskaičiuojamas, remiantis Lorenc kreive – jis įvertina plotą tarp Lorenc kreivės ir absoliučios pajamų lygybės linijos⁶. Didėjant pajamų pasiskirstymo netolygumui, Lorenc kreivė vis labiau tolsta nuo pajamų lygybės linijos. Gini koeficientas G apskaičiuojamas pagal formulę [30]:

$$G = \frac{10000 - \sum f_i (\Phi_i + \Phi_{i-1})}{10000}, \quad (1.15)$$

čia: f_i – namų ūkio narių konkrečių pajamų grupių lyginamieji svoriai; Φ_i – pajamų lyginamųjų svorių iki i -tosios grupės suma; Φ_{i-1} – pajamų lyginamųjų svorių iki $i-1$ grupės suma.

Gini koeficientas kinta nuo 0 iki 1 (arba nuo 0 iki 100 proc.). Ekonomikos teorijoje pajamų pasiskirstymo netolygumas laikomas esminiu, kada Gini koeficiento reikšmė yra didesnė nei 0,30 arba 30 proc.

Taip pat vienas iš pajamų nelygybei įvertinti naudojamų rodiklių yra decilinis pajamų diferenciacijos koeficientas. Šis koeficientas atspindi santykį tarp pajamų taško, atskiriančio 10 proc. gyventojų su mažiausiomis pajamomis ir priešingoje eilutės dalyje esančio taško, atskiriančio 10 proc. gyventojų su didžiausiomis pajamomis. Šio koeficiento didėjimas byloja apie nelygybės didėjimą ir, priešingai, jo mažėjančios reikšmės rodo pajamų išsilyginimo tendenciją [99, 107].

Atkinson indeksas yra vienas iš nedaugelio matų, pateikiančių socialinės gerovės įvertinimą, paremtą socialinės gerovės funkcija. Šiuo indeksu įvertinamos vadinamosios „teisingos vidutinės pajamos“, apibrėžiamos kaip pajamų vienam gyventojui lygis, tenkinantis kiekvieną gyventoją ir leidžiantis išlaikyti bendrą gerovės lygį tokį, kokį užtikrina tikrosios bendrai sukurtos pajamos.

⁶ Jeigu pajamos pasiskirsčiusios tolygiai, Lorenc kreivė tampa 45° kampo įstrižaine – pajamų lygybės linija.

Atkinson indeksas diskretiniu atveju yra apskaičiuojamas pagal formulę [12]:

$$A_{\varepsilon} = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\frac{y_i}{\mu} \right]^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{(1-\varepsilon)}}, \quad (1.16)$$

čia: y_i – pajamų dalis, kurią gauna i -toji grupė; μ – pajamų vidurkis; ε – nelygybės antipatijos parametras; n – gyventojų skaičius.

Parametras ε įvertina visuomenės socialinio teisingumo suvokimą bei norą, kad pajamos būtų paskirstomos tolygiai. Šis parametras gali kisti nuo 0 iki begalybės. Kuo didesnė ε reikšmė, tuo visuomenė labiau susirūpinusi pajamų nelygybe. Jeigu $\varepsilon = 0$, pajamų nelygybės nėra. Iš esmės ε reikšmė kinta intervale nuo 0,5 iki 2. Kuo tolygiau pasiskirsčiusios tikrosios pajamos, tuo y_i yra arčiau vidurkio μ ir tuo mažesnė Atkinson indekso reikšmė. Esant bet kokiam pajamų pasiskirstymui, šio indekso reikšmė kinta nuo 0 iki 1.

Theil indeksas (entropijos matas). Šį entropijos matą pasiūlė mokslininkas H. Theil (1967). Jis išplaukia iš informacijos teorijoje naudojamos entropijos sąvokos. Entropijos matas T yra apskaičiuojamas pagal formulę [29]:

$$T = \sum_{i=1}^r \omega_i [\log(\omega_i) - \log(1/r)], \quad (1.17)$$

čia: ω_i – pajamų, kurias gauna i -toji gyventojų grupė, dalis; r – gyventojų grupių skaičius.

Theil indekso reikšmė kinta nuo 0 iki 1. Kuo ši reikšmė didesnė, tuo netolygiau pasiskirsčiusios pajamos.

Hoover koeficientas. Dar šis koeficientas vadinamas Robin Hood indeksu. Jis parodo didžiausią vertikalų atstumą tarp absoliučios pajamų lygybės linijos ir Lorenc kreivės. Hoover koeficientas RH apskaičiuojamas pagal formulę [80]:

$$RH = \frac{\sum_{i=1}^r |\Phi_i - f_i|}{2}, \quad (1.18)$$

čia: f_i – namų ūkių lyginamosios dalys; Φ_i – kiekvienos namų ūkių grupės piniginių pajamų lyginamosios dalys; r – namų ūkių grupių skaičius.

Jeigu pajamos yra pasiskirsčiusios tolygiai, tai Hoover koeficientas lygus 0. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo didesnis pajamų pasiskirstymo netolygumas.

Apskaičiavus skirtingus skurdo matavimo rodiklius, jie palyginami pagal atskirus laikotarpius, regionus bei gyventojų socialines ir ekonomines charakteristikas, siekiant nustatyti pagrindines skurstančiųjų charakteristikas bei skurdo kitimo tendencijas šalyje. Dažniausiai skurdo matavimo duomenys

analizuojami pagal regionus – išskiriami miesto ir kaimo gyventojai, kiti specifiniai regionai, kurių analizė yra svarbi ir kuriuose, sprendžiant skurdo problemas, gali būti reikalingos skirtingos skurdo mažinimo priemonės.

1.2.5. Skurdo matavimas Lietuvoje: metodologinės problemos

Iki 2005 m. Lietuvoje skurdo lygiui apskaičiuoti bei socialinėms ir ekonominėms skurdo mažinimo politikos priemonėms projektuoti buvo naudojama santykinė skurdo riba, prilyginama 50 proc. vidutinių ekvivalentinių vartojimo išlaidų. Skirtingos sudėties namų ūkių palyginamumui padidinti, skaičiavimams buvo naudojama EBPO ekvivalentinė skalė, pagal kurią pirmam namų ūkio nariui suteikiamas svoris lygus 1, kiekvienam paskesniai suaugusiam asmeniui – 0,7, o kiekvienam vaikui iki 14 metų amžiaus – 0,5.

Nuo 2006 m. Lietuvoje pradėta naudoti vieningą ES skurdo matavimo metodiką, pagal kurią pagrindinis skurdo matavimo rodiklis – skurdo rizikos lygis apskaičiuojamas skurdo rizikos ribą prilyginant 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamų pajamų medianos. Skaičiavimams naudojama modifikuota EBPO ekvivalentinė skalė, pagal kurią pirmam namų ūkio nariui suteikiamas svoris lygus 1, kiekvienam paskesniai suaugusiam asmeniui – 0,5, o kiekvienam vaikui iki 14 metų amžiaus – 0,3.

Pasirinkimą skaičiuoti skurdo lygį, naudojant santykinę skurdo ribą Lietuvoje, iš esmės, nulėmė Europos Bendrijų statistikos tarnybos (Eurostat) sukurta metodika, kuria siekiama stebėti skurdo lygio dinamiką bei palyginti skurdo lygį skirtingose ES šalyse. Kadangi ES metodika buvo sukurta skurdui matuoti išsivysčiusiose šalyse, besivystančioms ar vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalims (tokioms kaip Lietuva, Latvija, Bulgarija, kt.) ji nėra visiškai tinkama ir nesudaro galimybių objektyviai įvertinti skurdo lygį šalyje.

Išnagrinėjus skirtingas skurdo koncepcijas, skurdo ribų tipus bei jų apskaičiavimo metodus, galima išskirti šiuos svarbiausius Lietuvoje skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojamo santykinio rodiklio trūkumus:

- 1) skurdo rizikos lygio rodiklis daugiau charakterizuoja gyventojų pajamų nelygybę, o ne skurdą;
- 2) skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama skurdo rizikos riba nepagrįsta gyventojų vartojimo normatyvais;
- 3) matuojant skurdo rizikos lygį, nepakankamai atsižvelgiama į vartojimo prekių ir paslaugų kainų šalyje kitimą;
- 4) skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama informacija apie gyventojų pajamas, tuo tarpu kai vartojimo išlaidos sudaro geresnes galimybes išmatuoti skurdą vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse;

- 5) skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama viena skurdo riba ir neatsižvelgiama, kad pragyvenimo kaštai skirtinguose šalies regionuose (pvz., didžiuosiuose miestuose ir kaime) skiriasi.

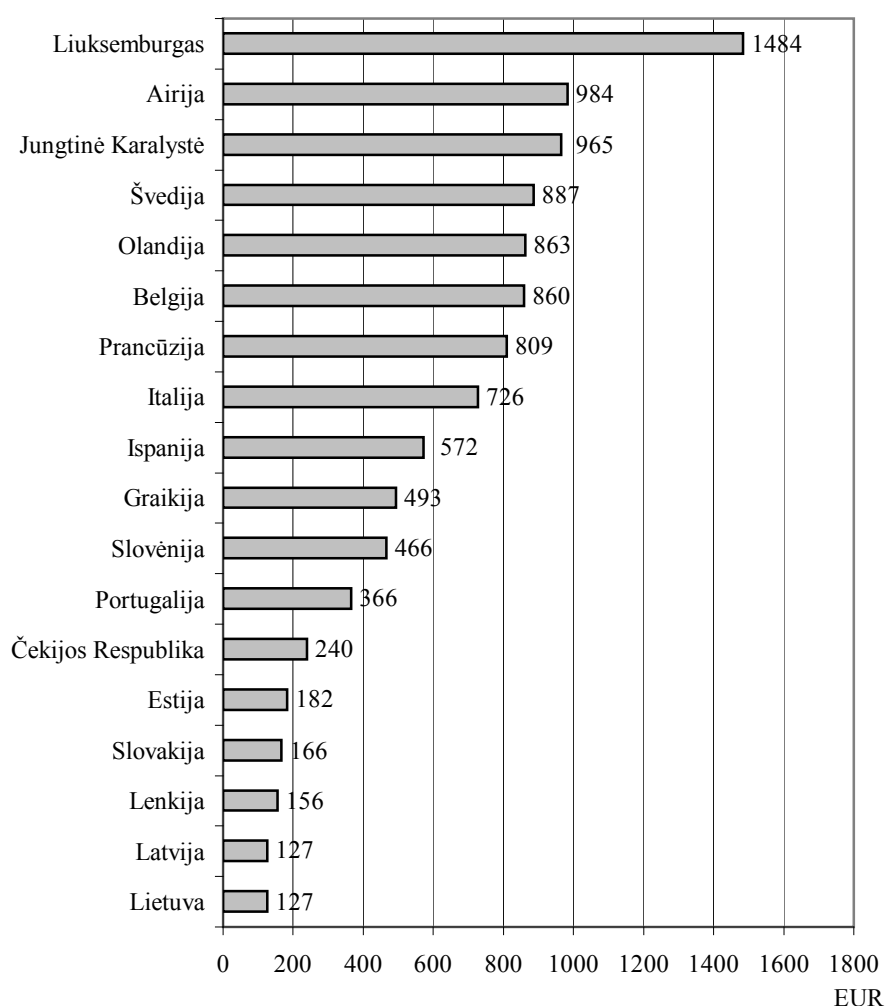
Panagrinėkime kai kuriuos iš šių trūkumų šiek tiek plačiau.

Skurdo rizikos lygis charakterizuoja gyventojų pajamų nelygybę, bet ne skurdą. Kadangi santykinė skurdo rizikos riba prilyginama 60 proc. ekvivalentinių disponuojamų pajamų medianos, ji visiškai priklauso nuo gyventojų pajamų pasiskirstymo visuomenėje ir daugiau parodo gyventojų pajamų nelygybę, o ne skurdą. Pavyzdžiui, jeigu visų šalies gyventojų pajamos ar vartojimo išlaidos proporcingai padidėtų du kartus – santykinio skurdo lygis nepasikeistų (kadangi atitinkamai padidėtų ir skurdo riba), tuo tarpu absoliutaus skurdo lygis – sumažėtų. Anglų mokslininko A. B. Atkinson teigimu, ekonomikos augimo laikotarpiu žmonių, gyvenančių santykiniai skurde, dalis gali dar labiau padidėti, nes padidėjus gyventojų pajamoms ar vartojimo išlaidoms (ypač turtingiausio gyventojų sluoksnio, kuris kaip taisyklė turi geresnes galimybes pasinaudoti ekonomikos augimo gėrybėmis), santykinė skurdo riba padidėja ir skurstančiųjų skaičius taip pat. Ir atvirkščiai, esant ekonomikos nuosmukiui (ar mažėjant ekonomikos augimui) šalyje, kai visų gyventojų pajamos kinta vienodai ir labai nežymiai, santykinio skurdo lygis šalyje gali ir nepadidėti ar net sumažėti, kadangi santykinio skurdo riba beveik nekinta [15]. Lygiai taip pat santykinio skurdo lygis šalyje sumažėtų ir sumažėjus aukščiausias pajamas gaunančių gyventojų skaičiui arba žymiai sumažėjus jų pajamoms (netgi jeigu gyventojų, patenkančių į žemutinius pajamų pasiskirstymo decilius pajamos išlieka nepakitusios). Tačiau minėtais atvejais vargu, ar galime kalbėti apie skurdo mažėjimą ar gyvenimo lygio šalyje augimą.

Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama skurdo rizikos riba nepagrįsta gyventojų vartojimo normatyvais. 2006 m. skurdo riba Lietuvoje sudarė 437 Lt (127 EUR) vienam ekvivalentiniam vartotojui (žr. 1.2 pav.). Tačiau ši riba nėra pagrįsta gyventojų vartojimo normatyvais ir visiškai nėra aišku, ar šis dydis yra pakankamas asmeniniams individo poreikiams patenkinti. Šis klausimas galbūt nėra aktualus daugeliui išsivysčiusių ES šalių, kurių skurdui matuoti naudojama skurdo riba yra žymiai didesnė nei Lietuvoje. Tačiau Lietuvai (kaip ir Latvijai, Lenkijai bei kai kurioms kitoms ES šalims), kurioje skurdo rizikos lygiui matuoti naudojama skurdo riba 2006 m. palyginti su kitomis ES šalimis buvo viena mažiausių, toks klausimas yra visiškai pagrįstas.

Matuojant skurdo rizikos lygį, nepakankamai atsižvelgiama į vartojimo prekių ir paslaugų kainų šalyje kitimą. Jeigu per metus gyventojų pajamos visiškai nedidėjo (ar didėjo labai nežymiai) ir skurdo riba išliko beveik tokia pati, skurdo rizikos lygis taip pat išliks nepakitęs. Tačiau jeigu vartojimo prekių ir paslaugų kainos per tuos metus padidėjo, tai dalies namų ūkių gyvenimo kokybė pablogėjo. To skurdo rizikos lygio rodiklis neparodys. 1 priedo lentelėje pateikiami vartotojų kainų indeksai 2005–2007 m. Lietuvoje, iš kurių matyti, jog

per pastarąjį laikotarpį beveik visų dažniausiai vartojamų prekių ir paslaugų kainos šalyje kasmet žymiai augo (pvz., 2007 m. maisto prekių ir nealkoholinių gėrimų kainų augimas siekė 15,5 proc., būsto, vandens ir elektros – 14,1 proc., transporto paslaugų – 9,6 proc. ir t. t.). Pastarųjų metų prekių ir paslaugų kainų augimą Lietuvoje kompensavo palyginti spartus darbo užmokesčio šalyje augimas, tačiau visiškai tikėtina, kad ateinančiais metais kainų augimas gerokai pranoks darbo užmokesčio šalyje augimą. LR finansų ministerijos duomenimis, 2009 m. prognozuojamas vidutinio bruto darbo užmokesčio augimas Lietuvoje sudarys 9,8 proc., o 2010 m – vos 2,4 proc.

1.2 pav. Skurdo ribos dydis kai kuriose ES šalyse 2006 m., EUR

Skurdo rizikos lygiui apskaičiuoti naudojama viena skurdo riba, neatsižvelgiant į pragyvenimo kaštų skirtumus skirtinguose šalies regionuose (pvz., didžiuosiuose šalies miestuose ir kaime). 1.3 lentelėje pateikiama vienam namų ūkio nariui tenkančių vidutinių vartojimo išlaidų struktūra pagal gyvenamąją vietą 2006 m., iš kurios matyti, kad pavyzdžiui, būstui namų ūkiai didžiuosiuose miestuose išleidžia kur kas daugiau savo pajamų nei kaimo gyventojai. Tuo tarpu į šiuos skirtumus neatsižvelgiama, skaičiuojant skurdo rizikos lygį didžiuosiuose miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime.

1.3 lentelė. *Vidutinių vartojimo išlaidų struktūra vienam namų ūkio nariui pagal gyvenamąją vietą Lietuvoje 2006 m., Lt ir proc. [236]*

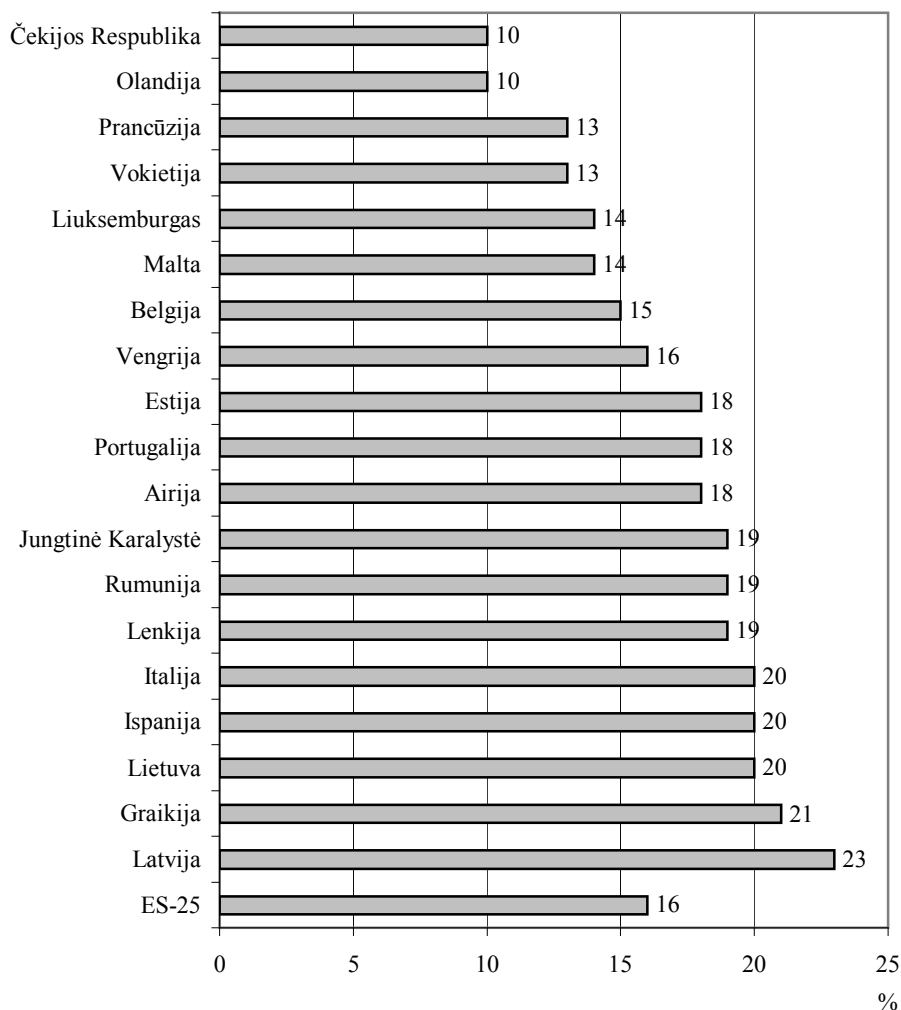
	Iš viso	Didžio- siuose miestuose	Kituose miestuose	Kaime
Visos vartojimo išlaidos (Lt)	651,5	783,3	607,9	532,5
Maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai	219,9	218,6	209,7	229,8
Būstas, vanduo, elektra, kuras	77,9	101,5	79,2	49,0
Visos vartojimo išlaidos (proc.)	100,0	100,0	100,0	100,0
Maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai	33,7	27,9	34,5	43,2
Būstas, vanduo, elektra, kuras	12,0	13,0	13,0	9,2

Galiausiai, reikėtų pastebėti, kad skurdo rizikos lygio rodiklis netgi nesudaro galimybių objektyviai palyginti skurdo rizikos lygį Lietuvoje su kitomis ES šalimis, kadangi palyginti su išsivysčiusiomis šalimis ir atsižvelgiant į tai, jog skurdo riba šiose šalyse yra kur kas aukštesnė, Lietuvoje gaunama sumažinta skurstančiųjų gyventojų dalis. Naudojant minėtą rodiklį, skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų 2006 m. Lietuvoje buvo toks pat kaip Ispanijoje ar Italijoje, nepaisant to, kad šiose šalyse skurdo riba 2006 m. buvo 5–6 kartus aukštesnė nei Lietuvoje (žr. 1.3 pav.). Tačiau, kadangi šio darbo tikslas nėra parengti skurdo matavimo metodą, tinkamą skurdo lygio Lietuvoje palyginimui su kitomis ES šalimis, toliau šis klausimas darbe nebus nagrinėjamas.

Atsižvelgiant į jau minėtus santykinio skurdo rizikos lygio rodiklio trūkumus, siekiant visapusiškos skurdo situacijos šalyje analizės, autorės nuomone, skurdo matavimui Lietuvoje tikslinga naudoti objektyviais kriterijais pagrįstą absoliučią skurdo ribą. Tačiau tokiu atveju iškyla problema, kadangi iki šiol Lietuvoje nėra apskaičiuota ir realiais gyventojų poreikiais pagrįsta absoliuti skurdo riba, kuri sudarytų galimybes objektyviai įvertinti absoliutaus skurdo lygį šalyje.

Nuo 1990 m. absoliučiam skurdui matuoti Lietuvoje buvo naudojama skurdo riba, susieta su minimaliu gyvenimo lygiu šalyje. LR gyventojų pajamų garantijų įstatyme Nr. i-618 (kuris neteko galios 2008 m. liepos 15 d.) minimalus

gyvenimo lygis buvo apibrėžtas kaip „šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam žmogui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalius drabužių, avalynės, baldų, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius“ [220].

1.3 pav. Skurdo rizikos lygis po socialinių išmokų kai kuriose ES šalyse 2006 m., proc. [200]

LR Vyriausybės nutarimu, 1998 m. balandžio 1 d. buvo patvirtintas 1 MGL dydis Lietuvoje, kuris sudarė 125 Lt, o nuo 2007 m. sausio mėn. 1 MGL buvo

padidintas iki 130 Lt. Akivaizdu, kad šiuo metu 1 MGL neatitinka realios vienam šeimos nariui per mėnesį reikalingos vartojimo išlaidų sumos, kuri leistų patenkinti minimalius individų asmeninius poreikius.

Iki 2007 m. Lietuvoje taip pat buvo skaičiuojamas taip vadinamas skaičiuojamasis (arba taikomasis) MGL, kurio pagrindą sudarė minimalaus maisto produktų rinkinio, kuriame maisto produktų kiekis ir sudėtis nustatyta, atsižvelgiant į suaugusiųjų vartojimo normas, vertė. Skaičiuojamasis MGL nebuvo oficialiai tvirtinamas šalies Vyriausybės – jį kiekvieną ketvirtį skaičiavo LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos specialistai, remdamiesi Statistikos departamento prie LR Vyriausybės namų ūkių biudžetų tyrimų duomenimis. Tačiau reikia pažymėti, kad šis minimalus maisto produktų rinkinys, pagal kurį buvo apskaičiuojamas skaičiuojamasis MGL, ne visiškai atitiko Respublikinio mitybos centro prie LR sveikatos apsaugos ministerijos sudarytus mitybos reikalavimus suaugusiems asmenims ir juo labiau vaikams, kurių mitybos poreikiams patenkinti reikalingų maisto medžiagų kiekis bei sudėtis žymiai skiriasi.

1998 m. Darbo ir socialinių tyrimų institute absoliutaus skurdo skaičiavimui buvo sumodeliuotas minimalaus normatyvinio vartojimo biudžeto (MNVB) rodiklis, paremtas minimaliais asmeninio vartojimo normatyvais. MNVB apibūdino minimalų fizinių, dvasinių-intelektualinių ir socialinių poreikių patenkinimo lygį, užtikrinantį visuomenės požiūriu minimalias reprodukcijos sąlygas asmeniui, atliekančiam ne sunkesnę nei vidutinio sunkumo ir nesudėtingą darbą [169, 170]. Tačiau, reikia pastebėti, kad skaičiuojant šį rodiklį, nepakankamai atsižvelgta į vaikų ir suaugusiųjų fiziologinių poreikių skirtumus bei pragyvenimo kaštų skirtumus skirtinguose šalies regionuose.

Atsižvelgiant į minėtas tiek santykinio, tiek absoliutaus skurdo matavimo metodologines problemas, tikslinga parengti absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą, kuris sudarytų galimybes objektyviai įvertinti absoliutaus skurdo lygį šalyje, stebėti skurdo lygio dinamiką joje bei vertinti šalies Vyriausybės įgyvendinamą skurdo mažinimo politiką.

Taip pat, autorės nuomone, tikslinga aiškiai susieti skurdo sampratą su skurdui matuoti naudojamu metodu ir skurdo apibrėžimą diferencijuoti, atsižvelgiant į skurdui matuoti naudojamus kriterijus (absoliučią ar santykinę skurdo ribą). Kada skurdui matuoti yra naudojami santykinio skurdo rodikliai, kurie, iš esmės, nieko nepasako apie skurstančių gyventojų poreikių patenkinimo galimybes (tuo pačiu ir visuomenei priimtinus gyvenimo standartus), kur kas tiksliau būtų skurstančiuosius apibrėžti kaip asmenis, kurie dėl nepakankamų pajamų nesugeba/ neturi galimybių pasiekti vidutinio gyvenimo lygio šalyje⁷.

⁷ Skurdo mažinimo strategijoje Lietuvoje (2000) skurdas yra apibrėžiamas kaip pajamų ir kitų išteklių (fizinių, kultūrinių ir socialinių), užtikrinančių Lietuvos visuomenei priimtinus gyvenimo standartus, nepakankamumas.

Tuo tarpu, kalbant apie absoliutų skurdą, kuris daugiau grindžiamas svarbiausių gyventojų asmeninių poreikių tenkinimu, tikslinga skurstančiuosius apibrėžti kaip asmenis, kurie dėl nepakankamų pajamų (vartojimo išlaidų) neturi galimybių patenkinti net svarbiausių asmeninių (fizinių, dvasinių-intelektualinių ir socialinių) poreikių.

1.3. Apibendrinimas. Uždavinių formulavimas

Pirmajame disertacijos skyriuje pagrįsta, jog siekiant visapusiškos skurdo situacijos šalyje analizės, be santykinės skurdo ribos skurdo matavimui tikslinga naudoti objektyviais kriterijais pagrįstą absoliučią skurdo ribą. Atlikus mokslinės literatūros šaltinių analizę ir išnagrinėjus pagrindinius skurdo ribų apskaičiavimo metodus, jų privalumus bei trūkumus, nustatyta, kad pagrindinių poreikių kainos metodas yra tinkamiausias, siekiant apskaičiuoti absoliučią skurdo ribą šalyje. Šis metodas tiksliau nei kiti metodai sudaro galimybes įvertinti gyventojų asmeniniams poreikiams patenkinti reikalingą finansinių išteklių dydį. Tačiau, autorės nuomone, šį metodą tikslinga tobulinti, atsižvelgiant į tam tikrus demografinius, teritorinius ir kitus skurdo matavimo aspektus. Svarbiausieji iš jų yra šie:

- 1) dėl fiziologinių vaikų ir suaugusiųjų skirtumų šių grupių mitybos poreikių patenkinimo vertinimui tikslinga naudoti diferencijuotas maisto skurdo ribas;
- 2) dėl pragyvenimo kaštų skirtumų tikslinga diferencijuoti skurdo ribas skirtinguose šalies regionuose;
- 3) siekiant užtikrinti gyventojų svarbiausių asmeninių poreikių patenkinimą, tikslinga diferencijuoti ekvivalentinių skalių taikymą, apskaičiuojant maisto ir ne maisto skurdo ribas namų ūkiams.

Projektuojant absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą, autorės nuomone, tikslinga į jį įtraukti tam tikrus santykinius skurdo matavimo elementus (konkrečiai, apskaičiuojant maisto ir ne maisto lyginamąją dalį). Individas gyvena visuomenėje, kuri nuolat vystosi ir kinta, todėl netikslinga individų poreikius vertinti visiškai juos atsiejant nuo visuomenės vartojimo įpročių ir gyvenimo lygio šalyje pokyčių. Be to, maisto ir ne maisto išlaidų lyginamoji dalis atspindi maisto ir ne maisto prekių kainų lygio skirtingais laikotarpiais pokyčius, į kuriuos negalime neatsižvelgti, apskaičiuodami skurdo ribą šalyje. Į absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą įvedus santykinius elementus, iš vienos pusės, skurdo riba užtikrintų aukščiau jos gyvenančių asmenų pagrindinių asmeninių poreikių patenkinimą, iš kitos pusės, individų asmeniniai poreikiai būtų vertinami, neatsiejant jų nuo visos visuomenės vartojimo įpročių kitimo bei ekonominių sąlygų šalyje.

Atsižvelgiant į tai, toliau darbe iškelti šie uždaviniai:

- patobulinti ir pagrįsti absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą, siekiant objektyviai įvertinti skurdo lygį šalyje;
- remiantis pagrįstu metodu, apskaičiuoti absoliučias skurdo ribas 2005–2007 m. Lietuvoje ir įvertinti skurdo lygį bei jo kitimo tendencijas minėtu laikotarpiu šalyje;
- atlikti kompleksinę skurdo situacijos 2005–2007 m. Lietuvoje analizę pagal skirtingas gyventojų socialines-ekonomines charakteristikas;
- atlikti vienos iš labiausiai skurstančių gyventojų grupių Lietuvoje sociologinę apklausą, siekiant nustatyti pagrindinius skurdo rizikos veiksnius šalyje;
- kompleksinės skurdo rodiklių analizės bei taikomųjų mokslinių tyrimų duomenų analizės pagrindu parengti rekomendacijas dėl skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo priemonių įgyvendinimo Lietuvoje.

Absoliutus skurdas ir jo analizė

Šiame skyriuje pagrindžiamas absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodas bei, remiantis šiuo metodu apskaičiuota absoliučia skurdo riba, įvertinamas absoliutaus skurdo lygis Lietuvoje, atliekama skurdo rodiklių analizė pagal skirtingas gyventojų socialines-ekonomines charakteristikas. Skyriaus pabaigoje analizuojami autorės atlikto sociologinio tyrimo, kurio metu apklausti vienos iš labiausiai skurstančių socialinių grupių šalyje – šeimų su vaikais, atstovai, duomenys.

Skyriaus tematika paskelbti šeši autorės straipsniai [1A, 9A, 10A, 13A, 15A, 18A].

2.1. Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodo pagrindimas. Demografinis ir teritorinis aspektai.

2.1.1. Įvadinės pastabos

Absoliučiai skurdo ribai apskaičiuoti naudojamas autorės pakoreguotas normatyvinis pagrindinių poreikių kainos metodas. Pagal šį metodą, pirmiausia, apskaičiuojamas vieno asmens mitybos poreikiams patenkinti reikalingų vartojimo išlaidų dydis (t. y. maisto skurdo riba), vėliau, remiantis faktine gyventojų vartojimo struktūra, nustatomas maisto ir ne maisto išlaidų dydžio

santykis ir apskaičiuojamas kitiems (nei mitybos) poreikiams patenkinti reikalingas vartojimo išlaidų dydis (t. y. ne maisto skurdo riba). Galiausiai, apskaičiuojamas galutinis vartojimo krepšelis, reikalingas minimaliems individo asmeniniams poreikiams (fiziniams, dvasiniams-intelektualiniams ir socialiniams) patenkinti. Autorės pasiūlytos metodo korekcijos sudaro galimybes atsižvelgti į vaikų ir suaugusiųjų mitybos poreikių skirtumus, taip pat skirtumus, atsirandančius dėl pragyvenimo kaštų skirtumų skirtinguose šalies regionuose ir kitus aspektus, sudarančius geresnes galimybes objektyviai įvertinti absoliutaus skurdo lygį šalyje.

Metodo tinkamumo skurdui matuoti pagrindimui naudojami mokslinės literatūros šaltinių analizės bei apibendrinimo, statistinių duomenų analizės, ekspertinio vertinimo, matematinio statistinio apdorojimo metodai (Mann-Whitney U testas su reikšmingumo lygmeniu $\alpha = 0,05$, Kruskal-Wallis testas su reikšmingumo lygmeniu $\alpha = 0,05$). Pagrindžiant šį skurdo ribos apskaičiavimo metodą, remiamasi LR teisiniais-norminiais aktais, Respublikinio mitybos centro prie LR sveikatos apsaugos ministerijos, Statistikos departamento prie LR Vyriausybės, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ir kitų institucijų duomenimis bei informacija.

Pagrindinės sąvokos, naudojamos pagrindžiant absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodą, yra šios:

Didieji miestai – 5 didieji Lietuvos miestai: Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys.

Ekvivalentinė skalė – skalė, naudojama namų ūkių dydžio ir sudėties įtakai eliminuoti, lyginant skirtingų namų ūkių gyvenimo lygį. Pagal ją pirmam namų ūkio nariui priskiriamas svoris lygus 1, kiekvienam paskesniai suaugusiam namų ūkio nariui – 0,7 ir kiekvienam vaikui iki 14 metų amžiaus – 0,5.

Maistinių medžiagų ir energijos normos – maistinių medžiagų ir energijos suvartojimo per parą kiekiai, užtikrinantys asmens fiziologinius poreikius.

Maisto skurdo riba – vartojimo išlaidų dydis, reikalingas minimaliems asmens mitybos poreikiams patenkinti per mėnesį.

Minimalus maisto produktų krepšelis – minimalus maisto produktų rinkinys, kurio suvartojimas užtikrina gyvybiškai svarbių maistinių medžiagų ir energijos kiekio vienam suaugusiam asmeniui suvartojimą per parą (g).

Namų ūkis – tai vienas asmuo ar asmenų grupė, kuri gyvena viename bute (name), turi bendrą biudžetą ar bendras vartojimo išlaidas.

Ne maisto skurdo riba – vartojimo išlaidų dydis, reikalingas minimaliems individo kitiems nei mitybos asmeniniams poreikiams (būstui, drabužiams, transporto paslaugoms ir kt.) patenkinti per mėnesį.

Optimalus maisto produktų krepšelis – optimalus (racionalus) maisto produktų rinkinys, kurio suvartojimas užtikrina reikalingo maistinių medžiagų ir energijos kiekio vienam vaikui suvartojimą per parą (g).

Skurdo riba – vartojimo išlaidų dydis, kuris užtikrina minimalių individo asmeninių poreikių patenkinimą per mėnesį (arba ekonominių išteklių dydis, už kurį galima įsigyti vartojimo krepšelį).

Suaugęs asmuo – 14 metų amžiaus ir vyresnis asmuo.

Teritorinė skurdo riba – skurdo riba, apskaičiuota tam tikram šalies regionui.

Vaikas – jaunesnis nei 14 metų amžiaus asmuo.

Vartojimo išlaidos – tai piniginės ir natūrinės išlaidos namų ūkių vartojimo reikmėms patenkinti. Prie jų priskiriamos išlaidos maistui, drabužiams, avalynei, būstui, sveikatos priežiūrai, kultūros ir poilsio reikmėms.

Vartojimo išlaidų deciliai – tai grupavimai, atliekami į dešimt lygių dalių padalijus eilutę, kurioje tiriami asmenys surašyti didėjimo tvarka pagal vartojimo išlaidų lygį. Pirmąjį dešimtadalį (decilį) sudaro namų ūkiai, kurių narių išlaidos yra mažiausios, paskutinįjį – kurių didžiausios.

Vartojimo krepšelis – ekonominių gėrybių (maisto ir ne maisto produktų) rinkinys, reikalingas minimaliems individo asmeniniams (fiziniams, dvasiniams-intelektualiniams ir socialiniams) poreikiams patenkinti per mėnesį.

2.1.2. Maisto skurdo ribos apskaičiavimas

Maisto skurdo riba apskaičiuojama, sudarant maisto produktų rinkinį bei nustatant į jį įtrauktų maisto produktų paros vartojimo normas vienam asmeniui, užtikrinančias pagrindinės energijos apykaitos poreikius (minimalų maistinių medžiagų ir energijos kiekio suvartojimą) ir apskaičiavus šiam maisto produktų rinkiniui reikalingas išlaidas vidutinėmis rinkos kainomis per mėnesį.

Demografinis aspektas. Vaikų ir suaugusiųjų mitybos poreikiai ir minimalūs mitybos reikalavimai, siekiant užtikrinti pagrindines fiziologines organizmo funkcijas, skiriasi. Tai lemia vaikų ir suaugusiųjų fiziologiniai skirtumai (tai, jog suaugusiųjų organizmo funkcijos jau yra susiformavusios, o vaikų dar tik formuojasi). Atsižvelgiant į tai, vaikų mitybos poreikių vertinimui negali būti naudojamas minimalus maisto produktų krepšelis. Organizmo vystymosi laikotarpiu vaikams turi būti skaičiuojamas optimalus maisto produktų krepšelis, užtikrinantis visapusišką vaiko fizinį ir protinį vystymąsi.

Siekiant metodo patikimumo bei vieningos gyventojų amžiaus grupių klasifikacijos, išskiriant vaikų bei suaugusiųjų amžiaus grupes, metodikoje remiamasi Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos gyventojų amžiaus klasifikacija, pagal kurią vaikų amžiaus grupei, matuojant skurdą, priskiriami asmenys iki 14 metų amžiaus, suaugusiems – 14 metų amžiaus ir vyresni asmenys (aut. pastaba – vėliau metodikoje skaičiavimams taikoma EBPO ekvivalentinė skalė, kurioje vaikais laikomi būtent asmenys iki 14 metų amžiaus). Vaikams iki 14 metų amžiaus sudaromas ne minimalus, bet optimalus maisto produktų krepšelis, atitinkantis vaikams reikalingų energijos ir maistinių medžiagų kiekio suvartojimą per parą (g) bei užtikrinantis harmoningą vaiko

augimą bei fizinį ir protinį jo vystymąsi. Kadangi vaikų (iki 14 metų amžiaus) augimo bei organizmo vystymosi laikotarpiu jiems reikalingų suvartoti maistinių medžiagų kiekis žymiai skiriasi, sudaromi skirtingi maisto krepšeliai skirtingo amžiaus vaikams. Atsižvelgiant į Respublikinio mitybos centro prie LR sveikatos apsaugos ministerijos specialistų rekomendacijas, išskiriamos šios vaikų amžiaus grupės, kurioms sudaromi skirtingi maisto produktų krepšeliai. Tai:

- vaikai iki 3 metų amžiaus;
- 4–6 metų amžiaus vaikai;
- 7–10 metų amžiaus vaikai;
- 11–13 metų amžiaus vaikai.

Suaugusiems asmenims sudaromas minimalus maisto produktų krepšelis, užtikrinantis minimalų reikalingą maistinių medžiagų ir energijos kiekį vienam asmeniui per parą (g). Suaugusiems asmenims sudarytas maisto produktų krepšelis nėra diferencijuojamas pagal skirtingas gyventojų amžiaus grupes (taip pat ir pagal jų aktyvumo lygį), kadangi nėra galimybių objektyviai nustatyti, kokius gyventojus kokiai grupei (mitybos poreikių patenkinimo požiūriu) tikslinga priskirti.

Teritorinis aspektas. Į maisto krepšėlį įtrauktų produktų vidutinės rinkos kainos gali žymiai skirtis skirtinguose šalies regionuose (pvz., kaime ir mieste), todėl gali būti tikslinga apskaičiuoti keletą maisto krepšelių skirtinguose šalies regionuose gyvenantiems namų ūkiams. Į maisto krepšėlį įtrauktų maisto produktų kainų skirtumų skirtinguose šalies regionuose statistiniam reikšmingumui įvertinti naudojamas Mann-Whitney U testas (skirtumai tarp grupių laikomi statistiškai reikšmingais, kai paklaidos tikimybė $p < 0,05$). Priimama prielaida, kad jeigu bent ketvirtadalio į maisto produktų krepšėlį įtrauktų maisto produktų kainų skirtumai skirtinguose šalies regionuose yra statistiškai reikšmingi, skaičiuojami skirtingi maisto krepšeliai skirtinguose šalies regionuose gyvenantiems namų ūkiams.

Reikėtų pažymėti, kad į teritorinius pragyvenimo kaštų skirtumus tikslinga atsižvelgti ir apskaičiuojant ne maisto skurdo ribas šalies gyventojams. Šis klausimas nagrinėjamas šio darbo 2.1.3. skyrelyje.

Taip pat svarbu pastebėti, kad formuojant teritorinius pjūvius, būtina atsižvelgti į oficialios statistinės informacijos apie namų ūkių vartojimo išlaidas prieinamumą, siekiant užtikrinti skaičiavimams reikalingų statistinių duomenų pasirinktais pjūviais patikimumą.

2.1.2.1. Maisto skurdo ribos vienam vaikui apskaičiavimas

Maisto skurdo riba vienam vaikui apskaičiuojama šiais etapais:

1. Sudaromi keturi skirtingi optimalūs maisto produktų krepšeliai vaikams pagal skirtingas vaikų amžiaus grupes per metus, kg.

Atsižvelgiant į vaikams mitybos specialistų rekomenduojamas maistinių medžiagų ir energijos normas, sudaromi keturi skirtingi maisto produktų krepšeliai vaikams pagal skirtingas amžiaus grupes:

- vaikams iki 3 metų amžiaus;
- 4–6 metų amžiaus vaikams;
- 7–10 metų amžiaus vaikams;
- 11–13 metų amžiaus vaikams.

Sudarytas maisto produktų krepšelis turi tenkinti šiuos pagrindinius reikalavimus:

- maisto produktuose esantis kalorijų kiekis, tenkantis vienam vaikui, turi atitikti šalyje patvirtintus paros rekomenduojamus energijos ir maistinių medžiagų normų reikalavimus;
- vitaminų bei mineralų kiekis maisto produktuose turi tenkinti šalyje patvirtintus paros rekomenduojamus energijos ir maistinių medžiagų normų reikalavimus;
- baltymų, riebalų ir angliavandenių kiekis maisto produktuose turi tenkinti šalyje patvirtintus paros rekomenduojamus energijos ir maistinių medžiagų normų reikalavimus;
- maisto krepšelis turi atitikti šalyje susiklosčiusius vaikų mitybos įpročius.

Maisto produktų krepšelį sudaro ir reikiamą suvartoti produktų kiekį nustato mitybos specialistai, remdamiesi faktiniu gyventojų vartojimo pavyzdžiu.

2. Patikslinamas į maisto produktų krepšelius vaikams įtrauktų maisto produktų reikalingas suvartoti kiekis, kg.

Mitybos specialistai, sudarydami maisto produktų krepšelį, skaičiuoja grynuosius maisto produktų kiekius, užtikrinančius reikalingų maistinių medžiagų ir energijos normų suvartojimą vienam asmeniui per parą, tuo tarpu, įkainojant daugelį maisto produktų, jų kaina yra apskaičiuojama visam produktui ir neatsižvelgiama į tai, kad dalis produkto yra nevartojama. Todėl į maisto krepšelį vaikams įtrauktų maisto produktų reikalingas suvartoti kiekis turi būti tikslinamas. Tikslinga koreguoti maisto produktų, kurių nevalgomos dalies dydis viršija 10 proc. bendros produkto masės, vartojimo normas. Galutinis reikalingas suvartoti i -tojo maisto produkto kiekis (kg) vienam vaikui per metus QG_{Vi} apskaičiuojamas pagal formulę:

$$QG_{Vi} = \frac{QR_{Vi} \cdot 100}{100 - \delta_i}, \quad (2.1)$$

čia: QR_{Vi} – i -tojo maisto produkto rekomenduojamas suvartoti kiekis vienam vaikui per metus, kg; δ_i – i -tojo maisto produkto netinkama vartoti dalis, proc.

Jeigu vienai produktų grupei (pvz., žuvų) priklausiantiems produktams yra apskaičiuotos kelios skirtingos reikšmės (pvz., jūros lydekai, lašišai ir pan.), tikslinga iš šios grupės atrinkti produktus, kurie labiausiai atitinka gyventojų (ypač patenkančių į žemesnius vartojimo išlaidų decilius) vartojimo įpročius šalyje arba apskaičiuoti vidutinį nevalgomos dalies šiai produktų grupei dydį.

Vartojimo normos tikslinamos kiekvienai vaikų amžiaus grupei (vaikams iki 3 metų, 4–6 metų, 7–10 metų ir 11–13 metų amžiaus vaikams). Sudaromi 4 skirtingi patikslinti optimalūs maisto produktų krepšeliai.

3. Apskaičiuojama maisto skurdo riba skirtingoms vaikų amžiaus grupėms (k)- j -tajame regione.

Sudarius maisto produktų rinkinius skirtingoms vaikų amžiaus grupėms, apskaičiuojamos jiems įsigyti reikalingos išlaidos per mėnesį. Kiekvienas i -tasis maisto krepšelio komponentas įkainojamas pagal tų metų, kuriems skurdo riba yra skaičiuojama, rinkos kainas j -tajame regione (t. y. kainas, už kurias namų ūkiai įsigijo minėtą produkciją⁸). Siekiant užtikrinti, kad kainai neturėtų įtakos turtingesnio gyventojų sluoksnio įsigijami išskirtiniai ir brangesni maisto produktai, skaičiavimams naudojama kainų medianos reikšmė.

Maisto skurdo riba vienam k -tosios amžiaus grupės vaikui $Z_{MV_{jk}}$ j -tajame regione apskaičiuojama pagal formulę:

$$Z_{MV_{jk}} = \frac{\sum_{i=1}^p QG_{V_{ki}} \cdot M_{ji}}{12}, \quad (2.2)$$

čia: $Z_{MV_{jk}}$ yra maisto skurdo riba vienam k -tosios amžiaus grupės vaikui j -tajame regione per mėnesį; $QG_{V_{ki}}$ – galutinis reikalingas suvartoti i -tojo maisto produkto kiekis vienam k -tosios amžiaus grupės vaikui per metus, kg; M_{ji} – i -tojo maisto produkto kainų mediana j -tajame regione ir p – maisto produktų skaičius maisto produktų krepšelyje.

Apskaičiuojamos keturios skirtingos maisto skurdo ribos vaikams pagal skirtingas amžiaus grupes (iki 3 metų, 4–6 metų, 7–10 metų ir 11–13 metų amžiaus vaikams) j -tajame regione.

⁸ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės rinkos kainomis įvertina ir pačių gyventojų pagamintą produkciją (pvz., pieno produktus, daržoves ir pan.). Gyventojų pagaminta produkcija priskiriama prie nepiniginių arba natūrinių namų ūkių vartojimo išlaidų.

4. Apskaičiuojama viena baigtinė maisto skurdo riba vienam vaikui j -tajame regione.

Baigtinė maisto skurdo riba vienam vaikui per mėnesį j -tajame regione Z_{MV_j} apskaičiuojama pagal formulę:

$$Z_{MV_j} = \frac{\sum_{k=1}^4 Z_{MV_{jk}} \cdot w_{jk}}{\sum_{i=1}^4 w_{jk}}, \quad (2.3)$$

čia: $Z_{MV_{jk}}$ yra maisto skurdo riba vienam k -tosios amžiaus grupės vaikui j -tajame regione per mėnesį; w_{jk} – k -tosios vaikų amžiaus grupės vaikų skaičius j -tajame regione.

Apskaičiuojama tiek maisto skurdo ribų vaikams, kiek yra nagrinėjamų regionų.

2.1.2.2. Maisto skurdo ribos vienam suaugusiam asmeniui apskaičiavimas

Maisto skurdo riba suaugusiems asmenims apskaičiuojama pagal tuos pačius principus ir eiliškumą kaip ir maisto skurdo riba vaikams. Tačiau, kaip jau minėta, suaugusiems asmenims yra sudaromas vienas ir ne optimalus (racionalus), bet minimalus maisto produktų krepšelis, kuris nėra diferencijuojamas pagal skirtingas gyventojų amžiaus grupes.

Taigi maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui apskaičiuojama šiais etapais:

1. Sudaromas minimalus maisto produktų krepšelis vienam suaugusiam asmeniui per metus, kg.

Atsižvelgiant į mitybos specialistų suaugusiems asmenims rekomenduojamas maistinių medžiagų ir energijos normas, užtikrinančias suaugusių asmenų fiziologinių poreikių patenkinimą, sudaromas minimalus maisto produktų krepšelis vienam suaugusiam asmeniui per metus.

Minimalus maisto krepšelis suaugusiems turi tenkinti šiuos pagrindinius reikalavimus:

- maisto produktuose esantis kalorijų kiekis, tenkantis vienam asmeniui, turi atitikti minimalius šalyje patvirtintus rekomenduojamus paros energijos ir maistinių medžiagų normų reikalavimus;

- vitaminų bei mineralų kiekis maisto produktuose turi tenkinti minimalius šalyje patvirtintus rekomenduojamus paros energijos ir maistinių medžiagų normų reikalavimus;
- baltymų, riebalų ir angliavandenių kiekis maisto produktuose turi tenkinti minimalius šalyje patvirtintus rekomenduojamus paros energijos ir maistinių medžiagų normų reikalavimus;
- maisto krepšelis turėtų atitikti šalyje susiklosčiusius suaugusiųjų asmenų mitybos įpročius.

Maisto produktų krepšelių sudaro ir reikiamą suvartoti produktų kiekį nustato mitybos specialistai, remdamiesi faktiniu gyventojų vartojimo pavyzdžiu.

2. Patikslinamas į minimalų maisto produktų krepšelių įtrauktų maisto produktų reikalingas suvartoti kiekis per metus, kg.

Galutinis reikalingas suvartoti i -tojo maisto produkto kiekis vienam suaugusiam asmeniui per metus QG_{S_i} apskaičiuojamas pagal formulę:

$$QG_{S_i} = \frac{QR_{S_i} \cdot 100}{100 - \delta_i}, \quad (2.4)$$

čia: QR_{S_i} yra i -tojo maisto produkto rekomenduojamas suvartoti kiekis vienam suaugusiam asmeniui per metus, kg; δ_i – i -tojo maisto produkto netinkama vartoti dalis, proc.

3. Apskaičiuojama maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui j -tajame regione.

Maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui per mėnesį j -tajame regione Z_{MS_j} apskaičiuojama pagal formulę:

$$Z_{MS_j} = \frac{\sum_{i=1}^p QG_{S_i} \cdot M_{ji}}{12}, \quad (2.5)$$

čia: QG_{S_i} yra i -tojo maisto produkto galutinis reikalingas suvartoti kiekis vienam suaugusiam asmeniui per metus, kg; M_{ji} yra i -tojo maisto produkto kainų mediana j -tajame regione; p – maisto produktų skaičius maisto krepšelyje.

Apskaičiuojama tiek maisto skurdo ribų suaugusiems asmenims, kiek yra nagrinėjamų regionų.

2.1.3. Ne maisto skurdo ribos apskaičiavimas

Apskaičiavus maisto skurdo ribas vaikams ir suaugusiems asmenims, kitame etape, remiantis faktine gyventojų vartojimo išlaidų struktūra (t. y. maisto ir ne maisto išlaidų procentiniu pasiskirstymu), apskaičiuojamos ne maisto skurdo ribos vaikams ir suaugusiems asmenims.

Dėl pragyvenimo kaštų (būsto išlaikymo, transporto ir kt.) skirtumų namų ūkių maisto išlaidų dalis bendroje išlaidų struktūroje skirtinguose šalies regionuose gali žymiai skirtis (pvz., mieste ir kaime), todėl gali būti tikslinga apskaičiuoti skirtingas maisto ir ne maisto išlaidų proporcijas namų ūkiams, gyvenantiems skirtinguose šalies regionuose. Maistui skiriamų išlaidų dydžio skirtumų skirtinguose šalies regionuose statistinis reikšmingumas įvertinamas, naudojant Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney U testus su reikšmingumo lygmeniu $\alpha = 0,05$. Skirtumai tarp grupių laikomi statistiškai reikšmingais, kai paklaidos tikimybė $p < 0,05$.

Ne maisto skurdo riba (tiek vaikams, tiek ir suaugusiems) apskaičiuojama šiais etapais:

1. Nustatoma, kokią procentinę dalį visos skurdo ribos sudarys namų ūkio išlaidos maistui (t. y. maisto skurdo riba) j -tajame regione, proc.

Tai, kokią procentinę dalį skurdo ribos sudarys išlaidos maistui, apskaičiuojama, remiantis šalies namų ūkių vartojimo išlaidų struktūra. Nagrinėjant šią struktūrą, tikslinga atsižvelgti tik į namų ūkių, kurių vienam namų ūkio nariui tenka mažesnės nei vidutinės vartojimo išlaidos, maisto ir ne maisto išlaidų pasiskirstymą. Tokiu būdu išvengiama turtingiausių namų ūkių išleidžiamų vartojimo išlaidų ne pirmos būtinybės (prabangos) prekėms ir paslaugoms įtakos. Iš kitos pusės, netikslinga nagrinėtų pačių žemiausių decilių vartojimo struktūrą, kadangi, tikėtina, jog, esant žemoms pajamoms (tuo pačiu ir vartojimo išlaidoms) namų ūkyje, dalis namų ūkio narių gali nepatenkinti net svarbiausių asmeninių poreikių. Todėl būtų neteisinga tokią vartojimo struktūrą priimti kaip normą, siekiant visapusiškų individų poreikių patenkinimo.

Procentinis išlaidų maisto ir ne maisto prekėms pasiskirstymas j -tajame regione apskaičiuojamas tokiais etapais:

- visos (tiek piniginės, tiek ir natūrinės) visų namų ūkių vartojimo išlaidos j -tajame regione suskirstomos į vartojimo išlaidų decilius pagal vienam namų ūkio nariui per mėnesį tenkančių išlaidų dydį;
- apskaičiuojamos vidutinės vienam namų ūkio nariui kiekviename decilyje tenkančios išlaidos maistui ir nealkoholiniams gėrimams j -tajame regione;

- apskaičiuojamas namų ūkių visų vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį, vidurkis j -tajame regione $\bar{E}_j$ pagal formulę:

$$\bar{E}_j = \frac{1}{10} \sum_{i=1}^{10} E_{ji}, \quad (2.6)$$

čia E_{ji} yra i -tojo decilio namų ūkių vartojimo išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį, j -tajame regione;

- atrenkami deciliai, į kuriuos patenkančių namų ūkių vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį yra mažesnės arba lygios visų namų ūkių j -tajame regione vartojimo išlaidų vidurkiui, t.y. tenkinama nelygybė:

$$E_{ji} \leq \bar{E}_j, \quad (2.7)$$

- apskaičiuojama į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių vidutinė maisto išlaidų dalis α_{M_j} j -tajame regione (proc.) pagal formulę:

$$\alpha_{M_j} = \frac{E_{M_j}}{E_{B_j}} \cdot 100, \quad (2.8)$$

čia: E_{M_j} yra atrinktų decilių namų ūkių išlaidos maistui j -tajame regione;

E_{B_j} yra atrinktų decilių bendros vartojimo išlaidos j -tajame regione;

- apskaičiuojama į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių ne maisto vartojimo išlaidų dalis j -tajame regione α_{N_j} (proc.) pagal formulę:

$$\alpha_{N_j} = 100 - \alpha_{M_j}, \quad (2.9)$$

čia α_{M_j} – į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių vidutinė maisto išlaidų dalis, proc.

2. Apskaičiuojama ne maisto skurdo riba vienam vaikui per mėnesį j -tajame regione.

Ne maisto skurdo ribos dydis vienam vaikui per mėnesį j -tajame regione Z_{NV_j} apskaičiuojamas pagal formulę:

$$Z_{NV_j} = Z_{MV_j} \cdot \frac{\alpha_{N_j}}{\alpha_{M_j}}, \quad (2.10)$$

čia: Z_{MV_j} – maisto skurdo riba vienam vaikui per mėnesį j -tajame regione;
 α_{M_j} – į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių vidutinė maisto išlaidų dalis
 j -tajame regione, proc.; α_{N_j} – į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių
vidutinė ne maisto išlaidų dalis j -tajame regione, proc.

Apskaičiuojama tiek ne maisto skurdo ribų vaikams, kiek yra nagrinėjamų regionų.

3. Apskaičiuojama ne maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui per mėnesį j -tajame regione.

Ne maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui per mėnesį j -tajame regione Z_{NS_j} apskaičiuojama pagal formulę:

$$Z_{NS_j} = Z_{MS_j} \cdot \frac{\alpha_{N_j}}{\alpha_{M_j}}, \quad (2.11)$$

čia: Z_{MS_j} – maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui j -tajame regione per mėnesį; α_{M_j} – į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių vidutinė maisto išlaidų dalis j -tajame regione, proc.; α_{N_j} – į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių vidutinė ne maisto išlaidų dalis j -tajame regione, proc.

Apskaičiuojama tiek ne maisto skurdo ribų suaugusiems asmenims, kiek yra nagrinėjamų regionų.

2.1.4. Teritorinės skurdo ribos apskaičiavimas

Apskaičiavus maisto ir ne maisto skurdo ribas j -tajame regione, toliau apskaičiuojama teritorinė skurdo riba vienam ekvivalentiniam vartotojui, kuri ir bus naudojama absoliutaus skurdo rodiklių apskaičiavimui šalies j -tajame regione. Teritorinė skurdo riba j -tajame regione apskaičiuojama šiais etapais:

1. Apskaičiuojamas vidutinis suaugusių asmenų ir vaikų skaičius namų ūkyje j -tajame regione.

Skelbiant oficialius duomenis, vaikų amžiaus grupei dažniausiai priskiriami asmenys iki 18 metų amžiaus. Atsižvelgiant į tai, vidutinį namų ūkio dydį gali būti reikalinga perskaičiuoti, vaikų amžiaus grupei priskiriant tik vaikus iki 14 metų amžiaus, o suaugusiųjų amžiaus grupei – vaikus nuo 14 metų amžiaus ir suaugusiuosius. Tokiu atveju vidutinis vaikų (iki 14 metų amžiaus)

skaičius namų ūkyje j -tajame regione $\beta_{V_{1j}}$ apskaičiuojamas pagal formulę:

$$\beta_{V_{1j}} = \frac{N_{V_{1j}} \cdot \beta_{V_j}}{N_{V_j}}, \quad (2.12)$$

čia: $N_{V_{1j}}$ yra vaikų iki 14 metų amžiaus skaičius j -tajame regione; β_{V_j} – vidutinis vaikų (iki 18 metų amžiaus) skaičius namų ūkyje j -tajame regione; N_{V_j} – vaikų iki 18 metų amžiaus skaičius j -tajame regione.

Apskaičiuojamas vidutinis suaugusiųjų (nuo 14 metų amžiaus) skaičius namų ūkyje j -tajame regione $\beta_{S_{1j}}$ pagal formulę:

$$\beta_{S_{1j}} = u_j - \beta_{V_{1j}}, \quad (2.13)$$

čia: u_j – vidutinis namų ūkio dydis j -tajame regione; $\beta_{V_{1j}}$ – vidutinis vaikų (iki 14 metų amžiaus) skaičius namų ūkyje j -tajame regione.

Gaunama, kad j -tajame regione vienam namų ūkiui vidutiniškai teko $\beta_{S_{1j}}$ suaugusių asmenų (nuo 14 metų amžiaus) ir $\beta_{V_{1j}}$ vaikų (iki 14 metų amžiaus).

2. Apskaičiuojama teritorinė skurdo riba vienam ekvivalentiniam vartotojui j -tajame regione per mėnesį.

Skaičiuojant teritorinę skurdo ribą, namų ūkių sudėties skirtumams eliminuoti įvedamos ekvivalentinės skalės. Skaičiavimams naudojama EBPO ekvivalentinė skalė, pagal kurią pirmam suaugusiam namų ūkio nariui suteikiamas svoris lygus 1, kiekvienam paskesniajam suaugusiam asmeniui – 0,7, o kiekvienam vaikui iki 14 metų amžiaus – 0,5. Pritaikius tokią skalę vieno asmens namų ūkis prilyginamas vienam ekvivalentiniam vartotojui, o pavyzdžiui, 4 asmenų namų ūkis su dviem vaikais iki 14 metų amžiaus – 2,7 ekvivalentinio vartotojo.

Pažymėtina, kad ekvivalentinės skalės yra taikomos tik ne maisto išlaidų grupei, kadangi, apskaičiuojant maisto skurdo ribą, remiamasi minimaliu (vaikams – optimaliu) maisto produktų krepšeliu, kuris negali būti mažinamas. Kitu atveju nebus pilnai patenkinti visų namų ūkio narių mitybos poreikiai.

Teritorinė skurdo riba vienam ekvivalentiniam vartotojui j -tajame regione Z_j apskaičiuojama pagal formulę:

$$Z_j = \frac{(Z_{MS_j} \cdot \beta_{S1_j} + Z_{NS_j} \cdot \beta_{ES1_j}) + (Z_{MV_j} \cdot \beta_{V1_j} + Z_{NV_j} \cdot \beta_{EV1_j})}{u_j}, \quad (2.14)$$

čia: Z_{MS_j} – maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui j -tajame regione; Z_{NS_j} – ne maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui j -tajame regione; Z_{MV_j} – maisto skurdo riba vienam vaikui j -tajame regione; Z_{NV_j} – ne maisto skurdo riba vienam vaikui j -tajame regione; β_{S1_j} – vidutinis suaugusiųjų asmenų skaičius namų ūkyje j -tajame regione; β_{ES1_j} – vidutinis ekvivalentinis suaugusiųjų asmenų skaičius namų ūkyje j -tajame regione; β_{V1_j} – vidutinis vaikų skaičius namų ūkyje j -tajame regione; β_{EV1_j} – vidutinis ekvivalentinis vaikų skaičius namų ūkyje j -tajame regione; u_j – vidutinis namų ūkio dydis j -tajame regione.

Apskaičiuojama tiek skurdo ribų, kiek yra nagrinėjamų regionų.

2.2. Absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodo praktinis taikymas Lietuvoje

Šiame poskyryje, remiantis pasiūlytu absoliučios skurdo ribos apskaičiavimo metodu, apskaičiuojamos teritorinės skurdo ribos 2006 m. Lietuvoje. Skaičiavimams naudojami Statistikos departamento prie LR Vyriausybės 2006 m. namų ūkių biudžetų tyrimo ir demografinės statistikos duomenys bei Respublikinio mitybos centro prie LR sveikatos apsaugos ministerijos duomenys ir teisiniai-norminiai aktai.

Prieš pradedant skaičiuoti vartojimo krepšelį, tikslinga išskirti regionus (teritorijas), kuriuose gyvenantiems namų ūkiams tikslinga apskaičiuoti skirtingas skurdo ribas. Kaip minėta, formuojant teritorinius pjūvius, svarbu atsižvelgti į:

- 1) patikimos oficialios statistinės informacijos apie namų ūkių vartojimo išlaidas prieinamumą;
- 2) pragyvenimo kaštų (maisto produktų kainų, būsto išlaikymo ir kt.) skirtumus skirtinguose šalies regionuose.

Statistinės informacijos prieinamumas. Lietuvoje duomenis apie namų ūkių vartojimo išlaidas renka Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, kasmet šalyje atliekantis namų ūkių biudžetų tyrimus. Namų ūkiai tyrimui atrenkami atsitiktinių imčių metodu iš LR gyventojų registro (2006 m. tyrime dalyvavo 7178 namų ūkiai). Atrinkti namų ūkiai tyrime dalyvauja tik vieną mėnesį, po mėnesio juos pakeičia nauji namų ūkiai. Tyrime dalyvaujantys namų ūkiai į specialias anketas įrašo visas savo pajamas, išlaidas prekėms ir paslaugoms apmokėti (išlaidas maistui tiriamieji fiksuoja 15 dienų, pusė namų ūkių – pirmą mėnesio pusę, kita pusė – antrą; apibendrinant informaciją, išlaidos maistui perskaičiuojamos mėnesiui).

Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės namų ūkių biudžetų tyrimo duomenis pateikia pagal šiuos teritorinius pjūvius:

- didžiuosius Lietuvos miestus;
- kitus Lietuvos miestus;
- kaimo regionus.

Atsižvelgiant į namų ūkių biudžetų tyrimo duomenų rinkimo specifiką ir siekiant užtikrinti duomenų patikimumą, skaičiuojant skurdo ribą, tikslinga naudoti būtent minėtus teritorinius pjūvius (t. y. išskirti namų ūkius, gyvenančius didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime) bei vertinti pragyvenimo kaštų skirtumus juose. Šalies suskirstymas į mažesnius teritorinius pjūvius (pvz. apskritis ar pan.) neužtikrintų tyrimo duomenų patikimumo.

Pragyvenimo kaštų skirtumai. Maisto produktų kainų skirtumų (2006 m.) skirtinguose šalies regionuose statistiniam reikšmingumui įvertinti naudojamas Mann-Whitney U testas su reikšmingumo lygmeniu $\alpha = 0,05$. Skirtumai tarp grupių laikomi statistiškai reikšmingais, kai paklaidos tikimybė $p < 0,05$.

Atlikus Mann-Whitney U testą ir įvertinus į krepšelį įtrauktų maisto produktų kainų skirtumų statistinį reikšmingumą 2006 m. Lietuvoje, nustatyta, kad maisto produktų kainų skirtumai didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime yra statistiškai reikšmingi (žr. 2 priedą), todėl tikslinga apskaičiuoti 3 skirtingas maisto skurdo ribas skirtingiems šalies regionams.

Maisto išlaidų dalies skirtumų didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime statistinis reikšmingumas įvertinamas, atliekant Kruskal-Wallis testą ir Mann-Whitney U testą su reikšmingumo lygmeniu $\alpha = 0,05$. Skirtumai tarp grupių laikomi statistiškai reikšmingais, kai paklaidos tikimybė $p < 0,05$.

Atlikus Kruskal-Wallis bei Mann-Whitney U testus ir įvertinus maisto išlaidų dalies skirtumų (2006 m.) skirtinguose šalies regionuose statistinį reikšmingumą, nustatyta, kad maisto išlaidų dalies didžiuosiuose miestuose, kituose šalies miestuose ir kaimo regionuose skirtumai yra statistiškai reikšmingi.

Atsižvelgiant į tai, tikslinga apskaičiuoti, kokią procentinę dalį skurdo ribos turėtų sudaryti išlaidos maistui didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime bei minėtuose regionuose apskaičiuoti skirtingas ne maisto skurdo ribas (žr. 3 priedą).

Atsižvelgiant į minėtų skirtumų statistinio reikšmingumo vertinimo rezultatus, skirtingas skurdo ribas tikslinga apskaičiuoti namų ūkiams, gyvenantiems:

- didžiuosiuose Lietuvos miestuose;
- kituose šalies miestuose;
- kaime.

2.2.1. Maisto skurdo ribos Lietuvoje apskaičiavimas

2.2.1.1. Maisto skurdo ribos vienam vaikui apskaičiavimas

1. Sudaromi keturi skirtingi optimalūs maisto produktų krepšeliai vaikams pagal skirtingas vaikų amžiaus grupes per metus, kg.

Šiuo metu Lietuvoje nėra patvirtinta vieninga optimalaus (t. y. pilnai vaikų fiziologinius poreikius atitinkančio) maisto produktų krepšelio struktūra vaikams pagal skirtingas jų amžiaus grupes. 2006 m. lapkričio 13 d. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-936 „Dėl pusryčių ir pietų patiekalų gamybai reikalingų produktų rinkinių sąrašo pagal mokinių amžiaus grupes“ buvo patvirtintas pusryčių ir pietų patiekalų gamybai reikalingų produktų rinkinių sąrašas bei produktų kiekis skirtingoms vaikų amžiaus grupėms, kuris sudaro 63 proc. paros rekomenduojamo vaiko mitybos raciono [226]. Taip pat 2007 m. gruodžio 29 d. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-1090 „Dėl rekomenduojamų maisto produktų paros normų socialinę globą gaunantiems asmenims“ buvo patvirtintos rekomenduojamos maisto produktų paros normos socialinę globą gaunantiems vaikams [225]. Remiantis šiais teisiniais dokumentais bei pasinaudojus mitybos specialistų rekomendacijomis, buvo parengti maisto krepšeliai skirtingų amžiaus grupių vaikams (g, per parą ir kg, per metus) (žr. 4 ir 5 priedus).

2. Patikslinamas į maisto produktų krepšelius vaikams įtrauktų maisto produktų reikalingas suvartoti kiekis, kg.

Respublikinio mitybos centro prie LR sveikatos apsaugos ministerijos specialistai yra apskaičiavę, kokią dalį bendros produkto masės sudaro nevalgomoji skirtingų maisto produktų dalis (proc.) (žr. 6 priedą). Ši dalis svyruoja nuo 1 proc. iki 69 proc. bendros produkto masės.

Produktų, kurių nevalgomos dalies dydis viršija 10 proc. bendros produkto masės, vartojimo normos pakoreguojamos, prie krepšelyje nurodyto kiekio pridėdant nevalgomos produkto dalies kiekį (kg) (žr. 7 priedą).

3. Apskaičiuojama maisto skurdo riba skirtingoms vaikų amžiaus grupėms didžiuosiuose šalies miestuose, kituose miestuose ir kaime, Lt.

Kiekvienas maisto krepšelio komponentas įkainojamas pagal 2006 m. šių produktų rinkos kainų (t. y. kainų, už kurias maisto produktus įsigijo namų ūkiai) medianą ir apskaičiuojama bendra maisto krepšelio vertė per mėnesį – maisto skurdo riba skirtingoms vaikų amžiaus grupėms.

Kadangi, kaip minėta, didžiosios dalies į maisto krepšelį įtrauktų produktų kainų skirtumai didžiuosiuose šalies miestuose, kituose miestuose ir kaime yra statistiškai reikšmingi, apskaičiuojamos skirtingos maisto skurdo ribos vaikams, gyvenantiems didžiuosiuose šalies miestuose, kituose miestuose ir kaime.

Iš viso apskaičiuojama 12 maisto skurdo ribų vaikams pagal skirtingas jų amžiaus grupes (vaikams iki 3 metų amžiaus, 4–6 metų, 7–10 metų ir 11–13 metų amžiaus vaikams) (žr. 9, 12, 15 priedus).

4. Apskaičiuojama viena baigtinė maisto skurdo riba vienam vaikui didžiuosiuose miestuose, kituose miestuose ir kaime, Lt.

Atsižvelgiant į vaikų pasiskirstymą nagrinėjamuose regionuose pagal amžiaus grupes, apskaičiuojama maisto skurdo riba vienam vaikui per mėnesį didžiuosiuose šalies miestuose, kituose miestuose ir kaime (žr. 17 priedą).

Gaunamos šios maisto skurdo ribos vienam vaikui per mėnesį:

- didžiuosiuose miestuose – 231 Lt;
- kituose miestuose – 214 Lt;
- kaime – 212 Lt.

2.2.1.2. Maisto skurdo ribos vienam suaugusiam asmeniui apskaičiavimas

1. Sudaromas minimalus maisto produktų rinkinys vienam suaugusiam asmeniui per metus, kg.

2006 m. kovo 8 d. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymu Nr. V-157 „Dėl minimalaus maisto produktų rinkinio struktūros patvirtinimo“ buvo patvirtinta minimalaus maisto produktų rinkinio struktūra (kg, per metus) vienam Lietuvos gyventojui šalyje [227]. Nustatyto minimalaus maisto produktų rinkinio suvartojimas užtikrina gyvybiškai svarbių minimalių mitybos poreikių patenkinimą suaugusiems asmenims bei, iš esmės, atitinka gyventojų mitybos

įpročius, todėl šis produktų rinkinys tinkamas naudoti maisto skurdo ribos suaugusiems asmenims apskaičiavimui Lietuvoje⁹ (žr. 18 priedą).

2. Patikslinamas į minimalų maisto produktų krepšelį įtrauktų maisto produktų reikalingas suvartoti kiekis per metus, kg.

Produktų, kurių nevalgomos dalies dydis viršija 10 proc. bendros produkto masės, vartojimo normos pakoreguojamos, prie krepšelyje nurodyto kiekio pridendant nevalgomos produkto dalies kiekį. Pakoreguota minimalaus maisto produktų rinkinio struktūra vienam suaugusiam asmeniui (kg) per metus pateikiama šio darbo 19 priede.

3. Apskaičiuojama maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui per mėnesį didžiuosiuose miestuose, kituose miestuose ir kaime, Lt.

Kadangi didžiosios dalies į maisto krepšelį įtrauktų produktų kainų skirtumai didžiuosiuose šalies miestuose, kituose miestuose ir kaime yra statistiškai reikšmingi, apskaičiuojami 3 skirtingi maisto krepšeliai suaugusiems asmenims, atsižvelgiant į namų ūkio gyvenamąją vietą (žr. 21 priedą).

Gaunamos šios maisto skurdo ribos vienam suaugusiam asmeniui:

- didžiuosiuose miestuose – 200 Lt;
- kituose miestuose – 185 Lt;
- kaime – 176 Lt.

2.2.2. Ne maisto skurdo ribos Lietuvoje apskaičiavimas

1. Nustatoma, kokią procentinę dalį skurdo ribos sudarys namų ūkių išlaidos maistui didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime.

Kadangi, kaip išsiaiškinome, maisto išlaidų dalies didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime skirtumai bendroje išlaidų struktūroje yra statistiškai reikšmingi, apskaičiuojama, kokią procentinę dalį skurdo ribos sudarys išlaidos maistui didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime gyvenantiems namų ūkiams.

Procentinis maisto ir ne maisto išlaidų pasiskirstymas didžiuosiuose šalies miestuose 2006 m. apskaičiuojamas tokiais etapais:

- visos (tiek piniginės, tiek ir natūrinės) visų namų ūkių vartojimo išlaidos didžiuosiuose šalies miestuose suskirstomos į vartojimo išlaidų decilius pagal vienam namų ūkio nariui per mėnesį tenkančių išlaidų dydį, Lt;

⁹ Suderinus su mitybos specialistais, siekiant didesnio minimalaus maisto produktų rinkinio ir faktinio namų ūkių vartojimo struktūros atitikimo, buvo padidintas minimalus kiaulienos suvartojimo kiekis ir sumažintas jautienos suvartojimo kiekis.

- apskaičiuojamos vidutinės vienam namų ūkio nariui kiekviename decilyje tenkančios išlaidos maistui ir nealkoholiniams gėrimams, Lt;
- apskaičiuojamas namų ūkių visų vartojimo išlaidų, tenkančių vienam namų ūkio nariui per mėnesį didžiuosiuose šalies miestuose, vidurkis – jis gaunamas 650,12 Lt (žr. 23 priedą);
- atrenkami pirmieji 6 vartojimo deciliai, nes į juos patenkančių namų ūkių vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį yra mažesnės nei namų ūkių vartojimo išlaidų didžiuosiuose šalies miestuose vidurkis;
- apskaičiuojama į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių didžiuosiuose šalies miestuose vidutinė maisto išlaidų dalis – ji gaunama 39 proc.;
- apskaičiuojama į atrinktus decilius patenkančių namų ūkių didžiuosiuose šalies miestuose ne maisto vartojimo išlaidų dalis – ji gaunama 61 proc.

Analogiškai apskaičiuojama, kokią procentinę dalį skurdo ribos sudarys maisto ir ne maisto išlaidos kituose šalies miestuose ir kaime (žr. 24 ir 25 priedus). Atlikus skaičiavimus, gauti šie maisto ir ne maisto išlaidų procentiniai pasiskirstymai pagal namų ūkio gyvenamąją vietą:

- didieji miestai: maisto išlaidos – 39 proc., ne maisto išlaidos – 61 proc.;
- kiti miestai: maisto išlaidos – 43 proc., ne maisto išlaidos – 57 proc.;
- kaimas: maisto išlaidos – 52 proc., ne maisto išlaidos – 48 proc.

2. Apskaičiuojama ne maisto skurdo riba vienam vaikui ir vienam suaugusiam asmeniui per mėnesį, Lt.

Pagal nustatytas maisto ir ne maisto išlaidų proporcijas didžiuosiuose miestuose, kituose miestuose ir kaimo regionuose, apskaičiuojama ne maisto skurdo riba vienam vaikui ir vienam suaugusiam per mėnesį.

2.1 lentelė. *Maisto ir ne maisto skurdo ribos vienam vaikui ir vienam suaugusiam asmeniui per mėnesį pagal namų ūkio gyvenamąją vietą, Lt*

	Maisto skurdo riba, Lt			Ne maisto skurdo riba ¹⁰ , Lt		
	Didieji miestai	Kiti miestai	Kaimas	Didieji miestai	Kiti miestai	Kaimas
1 vaikas	231,0	214,0	212,0	180,65	141,85	97,85
1 suaugęs	200,0	185,0	176,0	156,4	122,6	81,25

2.2.3. Teritorinių skurdo ribų Lietuvoje apskaičiavimas

1. Apskaičiuojamas vidutinis suaugusių asmenų ir vaikų skaičius namų ūkyje didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime.

¹⁰ Apskaičiuojant ne maisto skurdo ribą vienam vaikui, ne maisto skurdo riba padauginama iš ekvivalentinio koeficiento – 0,5.

2.2 lentelėje pateikiama Statistikos departamento prie LR Vyriausybės statistinė informacija apie vidutinį namų ūkio dydį bei suaugusių ir vaikų skaičių namų ūkyje 2006 m. didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime. Kadangi Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės vaikų amžiaus grupei priskiria asmenis iki 18 metų amžiaus (tuo tarpu, remiantis šiuo metodu, vaikais yra laikomi asmenys iki 14 metų amžiaus), namų ūkio dydis perskaičiuojamas, vaikų amžiaus grupei priskiriant tik asmenis iki 14 metų amžiaus.

2.2 lentelė. Vidutinis namų ūkio dydis didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime (vaikais laikomi asmenys iki 18 metų amžiaus) 2006 m. [236]

	Vidutinis namų ūkio dydis		
	Didieji miestai	Kiti miestai	Kaimas
Iš viso	2,54	2,38	2,73
tame tarpe: suaugusiųjų	1,94	1,76	1,91
vaikų (iki 18 metų amžiaus)	0,60	0,62	0,82

Perskaičiuoti duomenys apie vidutinį namų ūkio dydį ir vidutinį ekvivalentinį namų ūkio dydį didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime pateikiami 2.3 lentelėje.

2.3 lentelė. Perskaičiuotas vidutinis namų ūkio dydis ir vidutinis ekvivalentinis dydis didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime 2006 m. (vaikais laikomi asmenys iki 14 metų amžiaus)

	Vidutinis namų ūkio dydis			Vidutinis ekvivalentinis namų ūkio dydis		
	Didieji miestai	Kiti miestai	Kaimas	Didieji miestai	Kiti miestai	Kaimas
Iš viso	2,54	2,38	2,73	1,99	1,88	2,09
tame tarpe: suaugusiųjų	2,12	1,96	2,16	1,78	1,67	1,81
vaikų	0,42	0,42	0,57	0,21	0,21	0,28

2. Apskaičiuojamos teritorinės skurdo ribos vienam ekvivalentiniam vartotojui didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime, Lt.

Įvedus ekvivalentinį dydį, apskaičiuojama teritorinė skurdo riba didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime gyvenantiems namų ūkiams:

$$Z_{didieji} = \frac{(200 \cdot 2,12 + 313 \cdot 1,78) + (231 \cdot 0,42 + 361 \cdot 0,21)}{2,54} = \frac{1155}{2,54} = 455 \text{ Lt},$$

$$Z_{kiti} = \frac{(185 \cdot 1,96 + 245 \cdot 1,67) + (214 \cdot 0,42 + 284 \cdot 0,21)}{2,38} = \frac{922}{2,38} = 387 \text{ Lt},$$

$$Z_{kaimas} = \frac{(176 \cdot 2,16 + 163 \cdot 1,81) + (212 \cdot 0,57 + 196 \cdot 0,28)}{2,73} = \frac{852}{2,73} = 312 \text{ Lt}.$$

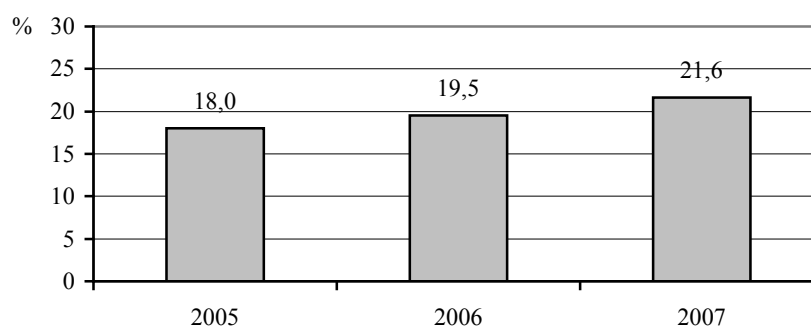
Apskaičiuojamos trys teritorinės skurdo ribos vienam ekvivalentiniam vartotojui, diferencijuotos pagal namų ūkio gyvenamąją vietą:

- didžiuosiuose miestuose – 455 Lt;
- kituose miestuose – 387 Lt;
- kaime – 312 Lt.

2.3. Skurdo rodiklių 2005–2007 metais Lietuvoje analizė

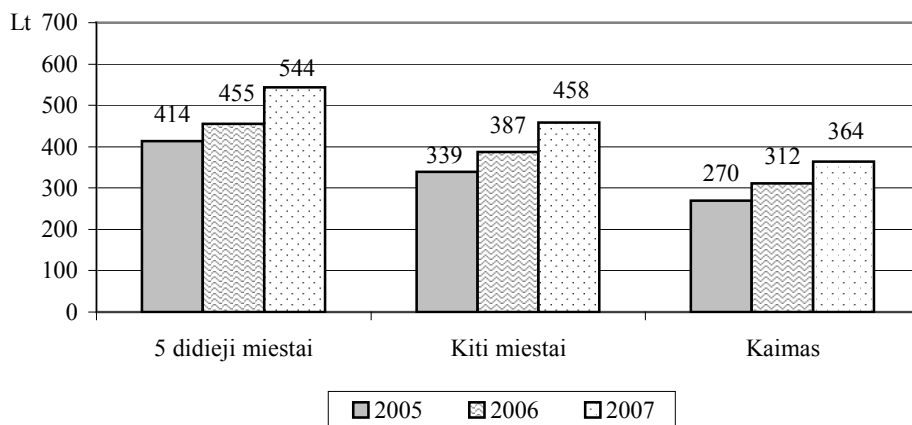
2.3.1. Absoliutaus skurdo lygio Lietuvoje analizė pagal socialines-ekonominės namų ūkių charakteristikas

Remiantis 2.2. poskyryje apskaičiuotomis skurdo ribomis, buvo įvertintas absoliutaus skurdo lygis 2005–2007 m. Lietuvoje. Kaip parodė skaičiavimai, absoliutaus skurdo lygis šalyje per 2005–2007 m. laikotarpį kasmet augo ir vidutiniškai padidėjo nuo 18,0 proc. iki 21,6 proc. (žr. 2.1 pav.). Be to, kaip matyti, kasmet skurdo lygis šalyje augo didėjančiais tempais.

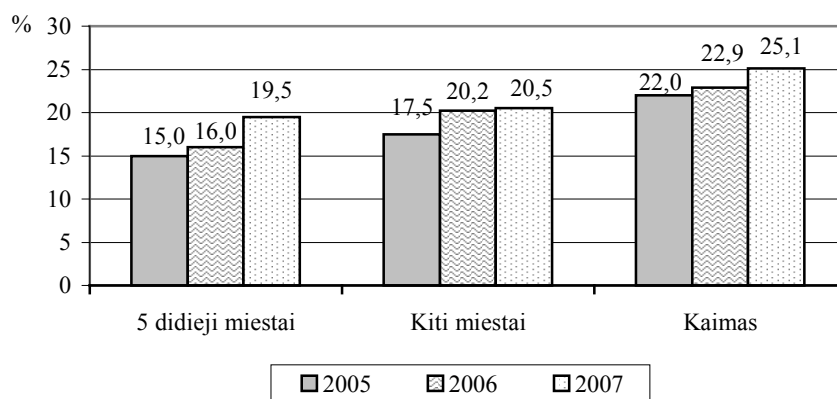
2.1 pav. Absoliutaus skurdo lygio dinamika 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Skurdo ribų dydžiai vienam ekvivalentiniam vartotojui per mėnesį didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime bei jų kitimas 2005–2007 m. šalyje pateikiami 2.2 paveiksle.

2.2 pav. Skurdo ribų dydžiai vienam ekvivalentiniam vartotojui per mėnesį didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime 2005–2007 m., Lt

Gyvenamoji vieta. Kaip parodė skaičiavimai, per paskutiniuosius metus absoliutaus skurdo lygis augo visose šalies teritorijose (žr. 2.3 pav.). Didžiausias absoliutaus skurdo lygis Lietuvoje pagal namų ūkio gyvenamąją vietą 2007 m. buvo kaime, kiek mažesnis – didžiuosiuose šalies miestuose ir kituose Lietuvos miestuose. Žemiau absoliučios skurdo ribos 2007 m. gyveno 25,1 proc. kaimo, 19,5 proc. didžiųjų šalies miestų ir 20,5 proc. kitų Lietuvos miestų namų ūkių.

2.3 pav. Skurdo lygis pagal gyvenamąją vietą 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Pažymėtina, kad per paskutiniuosius metus absoliutaus skurdo lygis ypač išaugo didžiuosiuose šalies miestuose (padidėjo 3,5 procentinio punkto), nors iki 2007 m. skurdo lygis juose buvo gerokai žemesnis nei vidutinis skurdo lygis šalyje. Galima daryti prielaidą, kad tokiame skurdo augime didžiausios įtakos turėjo būsto, komunalinių paslaugų ir transporto paslaugų, kurioms didžiųjų miestų gyventojai, kaip taisyklė, išleidžia didesnę savo pajamų dalį nei kitų miestų ar kaimo gyventojai kainų augimas¹¹. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, per 2007 m. transporto paslaugos Lietuvoje pabrango 9,6 proc., būsto išlaikymo ir komunalinių paslaugų (vandens, elektros, dujų ir kt.) kaina padidėjo 14,1 proc. (žr. 1 priedą). Be to, tokiame skurdo padidėjimui įtakos turėjo ir maisto produktų kainų šalyje augimas.

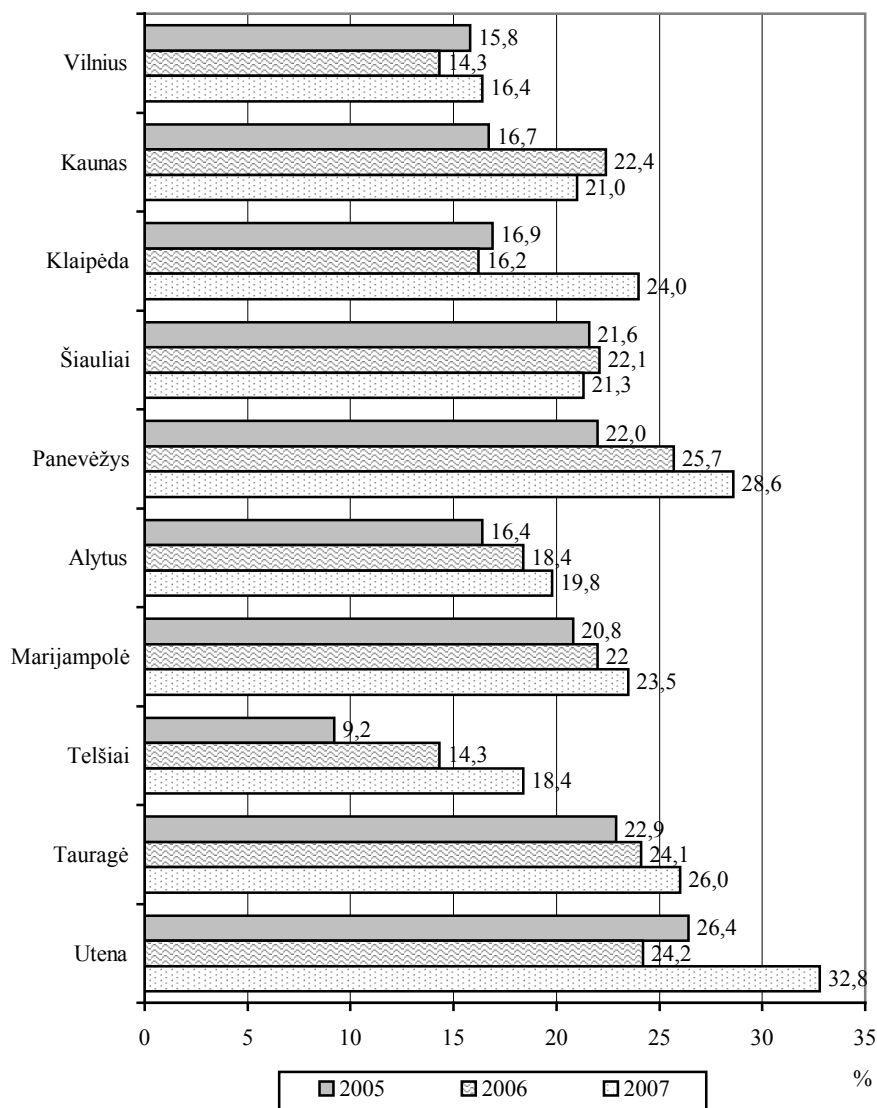
Nemažas skurdo lygio augimas pastebimas ir kaimo namų ūkių tarpe – juose skurdo lygis 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjo 2,2 procentinio punkto. Tokią situaciją, galima teigti, daugiausiai lėmė maisto produktų kainų šalyje augimas (kuris 2007 m. sudarė 15,5 proc.), kadangi Statistikos departamento prie LR Vyriausybės namų ūkių biudžetų tyrimų duomenimis, apytiksliai pusę kaimo namų ūkių biudžeto sudaro būtent išlaidos maistui.

Nagrinėjant absoliutaus skurdo lygio rodiklį pagal apskritys Lietuvoje, matyti, kad 2007 m. daugiausiai žemiau skurdo ribos gyvenančių asmenų buvo Utenos apskrityje (be to, čia skurdo lygis 2007 m. palyginti su 2006 m. išaugo labiausiai – nuo 24,2 proc. iki 32,8 proc.), Panevėžio ir Tauragės apskrityse (žr. 2.4 pav.). Ypač ryškus skurdo lygio augimas 2007 m. pastebimas Klaipėdos apskrityje, kurioje 2006 m. skurdo lygis buvo vienas mažiausių.

Mažiausias skurdo lygis per 2005–2007 m. laikotarpį išliko Vilniaus apskrityje. Taip pat kaip teigiamą tendenciją galima pažymėti tai, jog per paskutiniuosius metus skurdo lygis nors nežymiai, tačiau sumažėjo Kauno ir Šiaulių apskrityse.

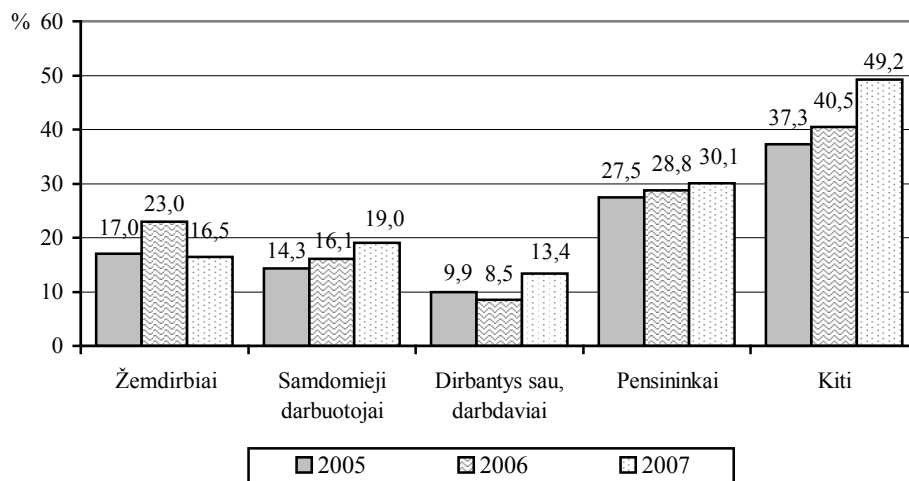
Socialinė-ekonominė grupė. Kaip parodė atlikti skaičiavimai, skurdas 2007 m. palyginti su 2006 m. šalyje išaugo beveik visose socialinėse-ekonominėse grupėse. Didžiausias skurdo lygis 2007 m. buvo (ir palyginti su 2006 m. padidėjo labiausiai – beveik 9 procentiniais punktais) taip vadinamuose kituose namų ūkiuose ir sudarė 49,2 proc. (žr. 2.5 pav.). Prie šių namų ūkių priskiriami namų ūkiai, kuriuose namų ūkio galvos pagrindinis pajamų šaltinis buvo pašalpos, santaupos, stipendijos ir kitos nedarbinės pajamos.

¹¹ Piniginės vartojimo išlaidos būstui, kurui ir energijai vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2006 m. didžiuosiuose Lietuvos miestuose sudarė 101,5 Lt, kituose miestuose – 79,2 Lt ir kaime – 49 Lt.

2.4 pav. Absoliutaus skurdo lygis Lietuvos apskrityse 2005–2007 m., proc.

Ženkliai didesnis nei vidutinis absoliutaus skurdo lygis šalyje buvo ir pensininkų tarpe – žemiau skurdo ribos 2007 m. Lietuvoje gyveno 30,1 proc. pensininkų namų ūkių. Beje, per analizuojamąjį laikotarpį jų dalis šalyje nuolat augo.

2.5 pav. Absoliutaus skurdo lygis pagal socialinę-ekonominę grupę 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Mažiausias skurdo lygis Lietuvoje 2007 m. buvo tarp dirbančių sau, darbdavių arba, kitaip tariant, namų ūkių, kurių namų ūkio galvos pagrindinis pajamų šaltinis buvo verslas, amatai, laisvoji profesinė veikla¹² (sudarė 13,4 proc.) bei žemdirbių, kurių skurdo lygis 2007 m. palyginti su 2006 m. ypač ryškiai sumažėjo (nuo 23 proc. iki 16,5 proc.).

Galima teigti, jog didelės įtakos žemdirbių skurdo lygio sumažėjimui 2007 m. turėjo ES mokamos išmokos žemės ūkiui ir beveik dvigubai išaugusios grūdų supirkimo kainos Lietuvoje. Tai savo ruožtu sudarė galimybes padidinti vartojimo išlaidas žemdirbių namų ūkiuose. Kaip matyti iš 2.4 lentelės, kaimo namų ūkių (kurių nemažą dalį sudaro ir žemdirbių namų ūkiai) tiek vidutinės disponuojamos pajamos, tiek ir vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2005–2007 m. laikotarpiu žymiai augo. Ypač žymus augimas pastebimas 2006 m., kada santykinis pajamų ir vartojimo išlaidų augimas kaime net pralenkė miesto gyventojų pajamų ir vartojimo išlaidų augimą.

Taip pat, tikėtina, kad skurdo sumažėjimui žemdirbių namų ūkiuose įtakos turėjo ir neefektyvių ūkių sumažėjimas dėl šalyje įgyvendinamo Kaimo plėtros 2004–2006 m. plano. Pagal šį planą viena iš remiamų veiklų buvo ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos.

¹² Namų ūkių biudžetų tyrime į šią namų ūkių grupę patenka ir tie asmenys, kurie gyvena iš savarankiškos darbinės veiklos, neįregistruoto smulkaus verslo, atsitiktinių darbų, nurodę juos kaip pagrindinį pragyvenimo lėšų šaltinį.

2.4 lentelė. Vidutinių disponuojamų pajamų ir vartojimo išlaidų pokyčiai namų ūkiuose 2005–2007 m. Lietuvoje [235–237]

	Vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt			Disponuojamųjų pajamų 2006 m. palyginti su 2005 m. padidėjimas (proc.)	Disponuojamųjų pajamų 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjimas (proc.)
	2005	2006	2007		
Visi namų ūkiai	579,7	680,8	859,3	17,4	26,2
Miesto namų ūkiai	636,6	729,2	943,0	14,5	29,3
Kaimo namų ūkiai	467,0	583,9	691,0	25,0	18,3
	Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt			Vartojimo išlaidų 2006 m. palyginti su 2005 m. padidėjimas (proc.)	Vartojimo išlaidų 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjimas (proc.)
	2005	2006	2007		
Visi namų ūkiai	578,1	651,5	748,8	12,7	14,9
Miesto namų ūkiai	644,3	711,1	837,5	10,4	17,8
Kaimo namų ūkiai	446,3	532,5	570,5	19,3	7,1

Kiek netikėtas gana žymus absoliutaus skurdo lygio augimas 2007 m. šalyje pastebimas samdomųjų darbuotojų ir darbdavių bei dirbančių sau asmenų namų ūkiuose, nepaisant to, jog per pastaruosius metus darbo užmokestis šalyje gana žymiai augo (vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio indeksas 2007 m. Lietuvoje sudarė 21,2 proc.) (žr. 28 priedą). Absoliutaus skurdo lygio samdomųjų darbuotojų ir darbdavių bei dirbančių sau asmenų namų ūkiuose didėjimas rodo, kad, iš vienos pusės, darbo užmokesčio augimą atsvėrė žymus vartojimo prekių ir paslaugų (ypač maisto produktų ir komunalinių bei transporto paslaugų) kainų šalyje augimas (žr. 1 priedą). Iš kitos pusės, nuolat didėjanti infliacija šalyje bei mažėjantys gyventojų optimistiniai lūkesčiai sąlygojo tai, jog didesnė pajamų dalis buvo skiriama taupymui. Tai ypač pasireiškė miesto gyventojų, kurių didžioji dalis dirbo samdomais darbuotojais ar užsiėmė savarankiška (vadovaujama) veikla, tarpe.

Kaip matyti iš 2.4 lentelės, namų ūkių biudžetų tyrimo duomenimis, disponuojamųjų pajamų mieste 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjimas vidutiniškai sudarė 29,3 proc., tuo tarpu vartojimo išlaidų tais pačiais metais

padidėjimas buvo beveik dvigubai mažesnis ir sudarė vos 17,8 proc. Taip pat tikėtina, kad nemažos įtakos santykinai mažam vartojimo išlaidų mieste padidėjimui turėjo ir investicinių išlaidų, į kurias patenka už būsto kreditą mokamos palūkanos, 2007 m. padidėjimas¹³. Investicinių išlaidų didėjimą, savo ruožtu, lėmė nominalių palūkanų normų šalyje kilimas, kuriam didelės įtakos turėjo ir 2007 m. viduryje JAV kilusi būsto paskolų krizė. Lietuvos banko duomenimis, paskolos namų ūkiams 2007 m. Lietuvoje sudarė beveik pusę (41,5 proc.) bankų paskolų portfelio [144].

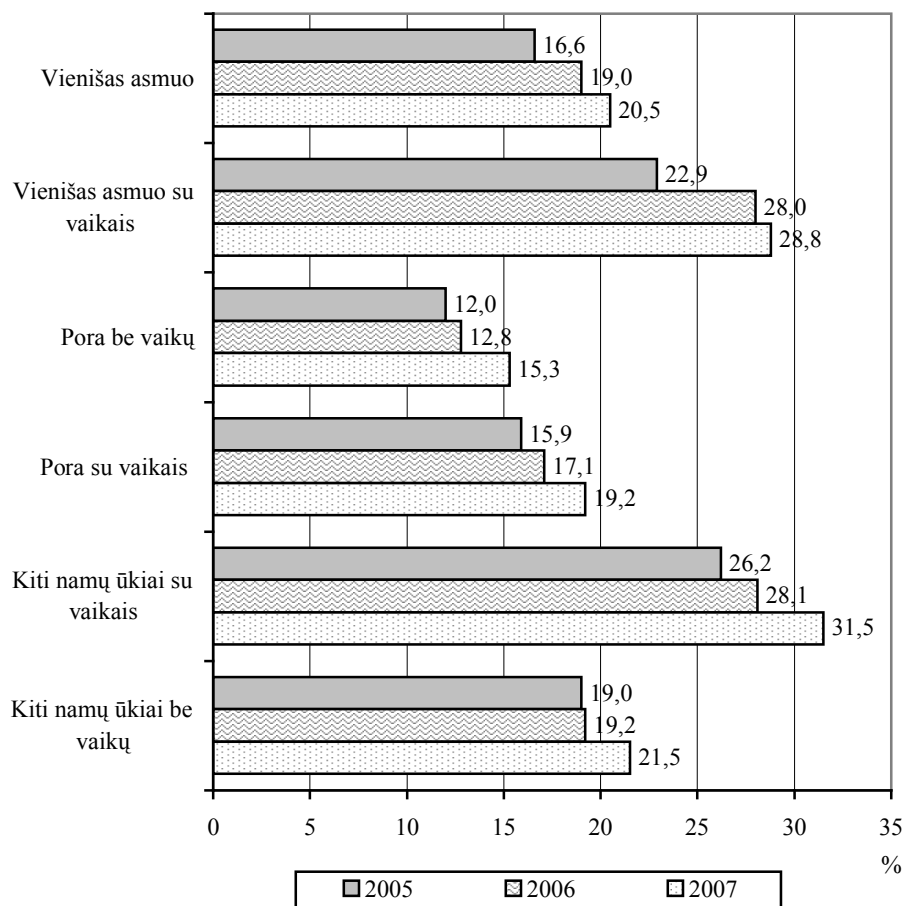
Grįžtant prie darbo užmokesčio augimo šalyje, taip pat verta pažymėti, kad tose ekonominėse veiklose, kuriose 2006 m. Lietuvoje buvo užimti didžioji dalis šalies gyventojų (apdirbamojoje gamyboje – 21,2 proc., mažmeninėje prekyboje – 16,5 proc., švietime – 14,4 proc. ir kt.), darbo užmokestis, nors ir padidėjo, tačiau išliko mažesnis nei vidutinis rodiklis šalyje. Pavyzdžiui, apdirbamojoje gamyboje dirbančių asmenų mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė 92,7 proc. vidutinio bruto darbo užmokesčio šalyje, didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje – 89 proc., švietime – 86,6 proc. darbo užmokesčio šalyje (žr. 29 priedą). Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (be individualių įmonių) Lietuvoje 2006 m. sudarė 1496 Lt.

Namų ūkio tipas. Analizuojant absoliutaus skurdo lygio kitimo tendencijas, priklausomai nuo namų ūkio tipo, matyti, kad absoliutaus skurdo lygis per 2005–2007 m. laikotarpį kasmet didėjo visų tipų namų ūkiuose. Labiausiai pastaraisiais metais Lietuvoje skurdo taip vadinami kiti namų ūkiai su vaikais¹⁴ – jų skurdo lygis 2007 m. sudarė 31,5 proc., ir vieniši asmenys, auginantys vaikus iki 18 metų amžiaus – jų tarpe skurdo lygis tais pačiais metais sudarė 28,8 proc. (žr. 2.6 pav.).

Mažiausias skurdo lygis 2007 m. šalyje pagal namų ūkio tipą buvo porų be vaikų namų ūkiuose (sudarė 15,3 proc.), nors palyginti su 2006 m. skurstančių tokių porų skaičius šalyje taip pat padidėjo 2,5 procentinio punkto. Mažiausiai skurdo lygis 2007 m. palyginti su 2006 m. Lietuvoje padidėjo vienišų asmenų su vaikais namų ūkiuose – nuo 28,0 proc. iki 28,8 proc., tačiau šiuose namų ūkiuose skurdo lygis Lietuvoje išliko vienas didžiausių.

¹³ Namų ūkių biudžetų tyrime už būsto kreditą mokamos palūkanos neįskaičiuojamos į bendrąsias vartojimo išlaidas – jos priskiriamos prie investicinių išlaidų.

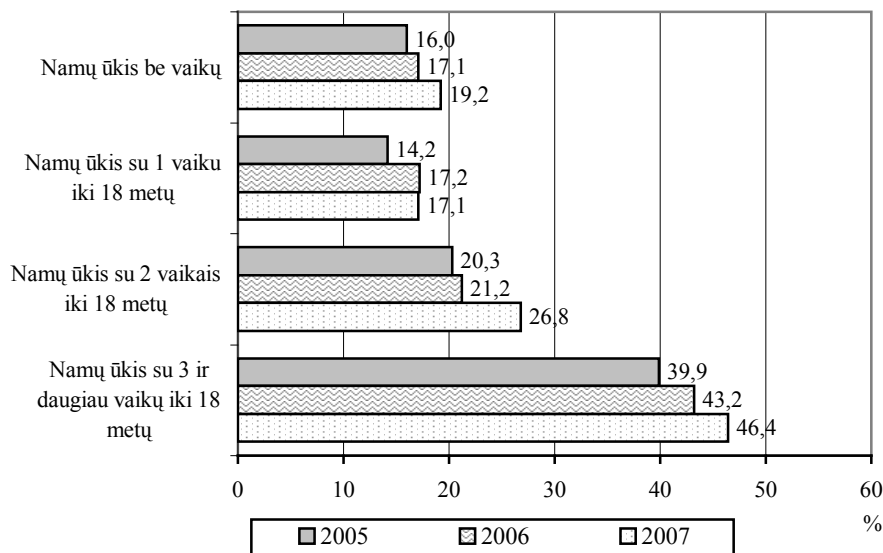
¹⁴ Šiam namų ūkių tipui priklauso namų ūkiai, kuriuos sudaro tėvai su vaikais iki 18 metų ir vyresniais, kelių kartų namų ūkiai su vaikais iki 18 metų, seneliai su anūkais iki 18 metų ir pan.

2.6 pav. Absoliutaus skurdo lygis pagal namų ūkio tipą 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Vaikų skaičius namų ūkyje. Skaičiavimai parodė, kad didėjant vaikų skaičiui namų ūkyje, skurdo lygis jame taip pat didėja. Didžiausias skurdo lygis 2007 m. buvo namų ūkiuose, kuriuose augo trys ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus – juose skurdo lygis sudarė 46,4 proc. Namų ūkiuose su 2 vaikais skurdo lygis buvo mažesnis ir sudarė 26,8 proc., tačiau, reikia pažymėti, kad palyginti su 2006 m. jis gerokai išaugo (5,6 procentinio punkto).

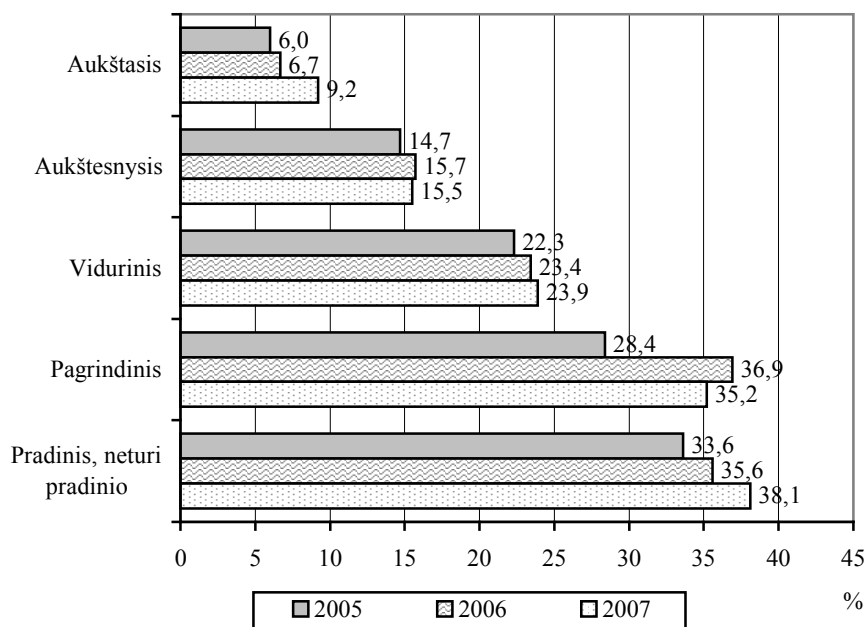
Kaip teigiamą tendenciją galima pažymėti tai, kad namų ūkiuose su 1 vaiku absoliutaus skurdo lygis nežymiai sumažėjo – nuo 17,2 proc. iki 17,1 proc.

2.7 pav. Absoliutaus skurdo lygis namų ūkiuose su skirtingu vaikų skaičiumi 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

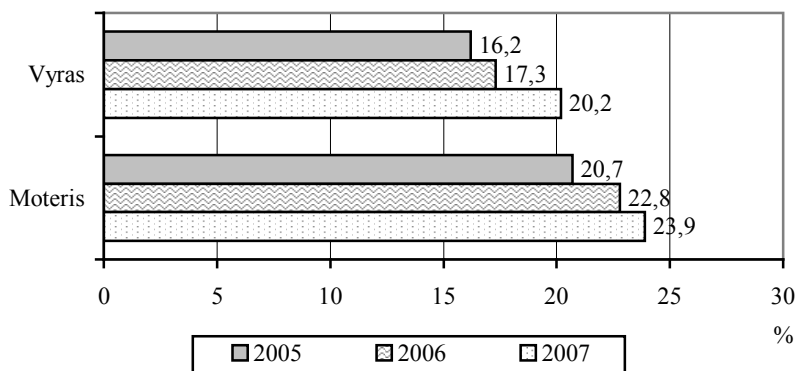
Namų ūkio galvos išsilavinimas. Sugrupavus namų ūkius pagal namų ūkio galvos išsilavinimą, matyti, kad labiausiai šalyje skursta namų ūkiai, kurių ūkio galvos išsilavinimas yra žemas (žr. 2.8 pav.). Pradinį išsilavinimą įgijusių asmenų namų ūkiuose absoliutaus skurdo lygis 2007 m. Lietuvoje buvo didžiausias ir sudarė 38,1 proc. Tuo tarpu namų ūkiuose, kuriuose namų ūkio galva turėjo aukštąjį išsilavinimą, absoliutaus skurdo lygis tais pačiais metais šalyje sudarė 9,2 proc. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad šioje grupėje skurdas tiriamu laikotarpiu kasmet augo. Šią tendenciją, matyt, lėmė tai, kad švietimo, kultūros ir kitose panašiose sferose dirbančių darbuotojų (kurių didžioji dalis yra įgiję aukštąjį išsilavinimą) darbo užmokestis yra santykinai žemesnis nei vidutinis darbo užmokestis šalyje.

Skurdo lygis 2007 m. palyginti su 2006 m. nežymiai sumažėjo namų ūkiuose, kuriuose namų ūkio galva buvo įgijusi pagrindinį arba aukštesnįjį išsilavinimą. Tokiai situacijai teigiamos įtakos galėjo turėti minimalios mėnesinės algos šalyje 2007 m. padidinimas nuo 600 iki 700 Lt, taip pat bazinės pensijos šalyje padidinimas nuo 230 Lt iki 266 Lt. Negalima atmesti ir emigracijos įtakos žemesnio išsilavinimo asmenų situacijos pagerėjimui, kadangi Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, daugiau nei pusė 2001–2006 m. visų 16 metų ir vyresnio amžiaus emigrantų turėjo vidurinį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą. SEB banko analitikų skaičiavimais, 2006 m. oficialios emigrantų perlaidos ar įsivežtos pajamos Lietuvoje sudarė 2,6 proc. bendrojo vidaus produkto.

2.8 pav. Absoliutaus skurdo lygis pagal namų ūkio galvos išsilavinimą 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Namų ūkio galvos lytis. Skaičiavimai rodo, kad absoliutaus skurdo lygis Lietuvoje yra didesnis namų ūkiuose, kuriuose namų ūkio galva yra moteris (žr. 2.9 pav.).

2.9 pav. Absoliutaus skurdo lygis pagal namų ūkio galvos lytį 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Tačiau reikėtų pastebėti, kad 2007 m. palyginti su 2006 m. vyrų vadovaujamuose namų ūkiuose skurdo lygis padidėjo beveik 3 kartus daugiau nei moterų vadovaujamuose namų ūkiuose (atitinkamai 2,9 ir 1,1 procentinio punkto). Tokiai situacijai įtakos galėjo turėti palyginti spartus moterų užimtumo 2007 m. augimas. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, moterų užimtumo lygis 2007 m. Lietuvoje palyginti su 2006 m. padidėjo 1,2 procentinio punkto – nuo 61 proc. iki 62,2 proc. (2005 m. palyginti su 2004 m. moterų užimtumo lygio padidėjimas sudarė 0,6 procentinio punkto).

Apibendrinant skurdo lygio rodiklių pagal namų ūkių socialines-ekonomines charakteristikas analizę, galima teigti, jog labiausiai per pastaruosius metus šalyje skurdo iš socialinių pašalpų, stipendijų ir kitų išmokų gyvenantys namų ūkiai, namų ūkiai su 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus bei žemiausią išsilavinimą turinčių asmenų namų ūkiai. Šiuose namų ūkiuose absoliutaus skurdo lygis 2007 m. apytiksliai du kartus viršijo vidutinį absoliutaus skurdo lygio rodiklį šalyje. Galima daryti prielaidą, kad nemažoje dalyje skurstančių namų ūkių vyrauja visų trijų šių skurdo veiksnių derinys. Tuomet tipinis skurstantis namų ūkis Lietuvoje galėtų būti apibūdinamas kaip namų ūkis su trimis ir daugiau vaikų, kurio namų ūkio galva turi žemiausią išsilavinimą ir nedirba (pragyvena iš socialinių pašalpų). Siekiant išsiaiškinti šios prielaidos teisingumą, buvo atliktas specialus sociologinis tyrimas, kurio metu apklaustos skurstančios šeimos Lietuvoje. Apklausos rezultatai pateikti šio darbo 2.4.2. skyrelyje.

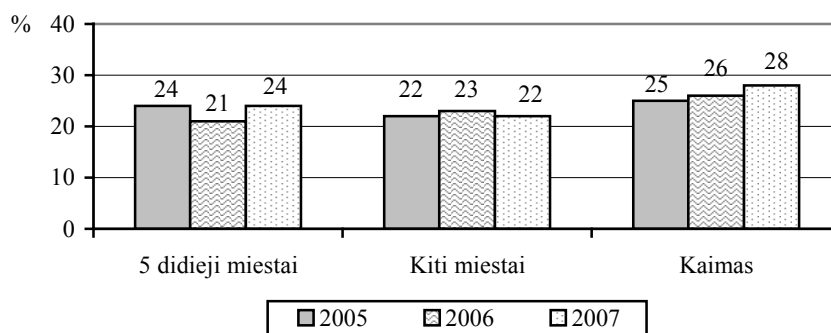
2.3.2. Skurdo gylio rodiklių Lietuvoje analizė pagal socialines-ekonomines namų ūkių charakteristikas

Skurdo gylio rodiklių analizė mums leidžia analizuoti žemiau absoliučios skurdo ribos gyvenančių namų ūkių vartojimo išlaidų atotrūkį nuo skurdo ribos.

Vidutinis skurdo gylio rodiklis 2007 m. Lietuvoje palyginti su 2006 m. padidėjo 1 procentiniu punktu ir sudarė 25 proc. Tai reiškia, kad vidutiniškai 1 procentiniu punktu padidėjo atotrūkis tarp skurstančių gyventojų vidutinių vartojimo išlaidų ir absoliučios skurdo ribos.

Skurdo gylio rodikliai kaip ir skurdo lygio rodikliai varijuoja, priklausomai nuo namų ūkių socialinių ir ekonominių charakteristikų. Panagrinėkime juos plačiau.

Gyvenamoji vieta. Per 2005–2007 m. laikotarpį didžiausias skurstančių namų ūkių vartojimo išlaidų atotrūkis nuo skurdo ribos pagal namų ūkių gyvenamąją vietą buvo kaimo namų ūkiuose – skurdo gylio rodiklis šiuose namų ūkiuose sudarė 28 proc. (žr. 2.10 pav.).

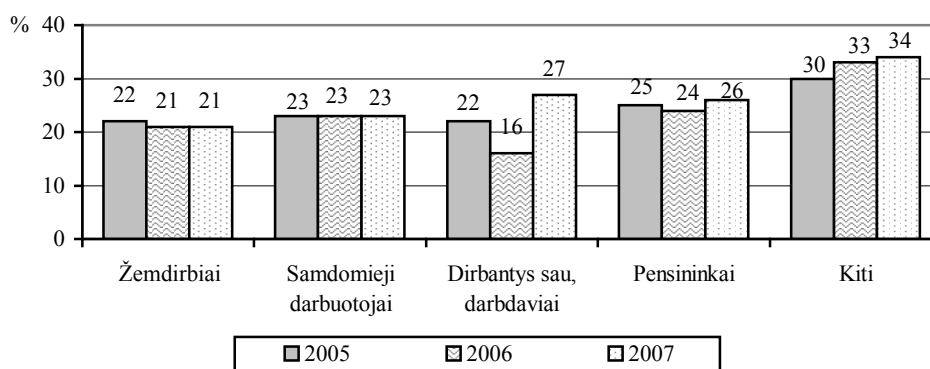

2.10 pav. Absoliutaus skurdo gylis 2005–2007 m. Lietuvoje pagal gyvenamąją namų ūkio vietą, proc.

Mažiausias skurdo gylis pagal namų ūkių gyvenamąją vietą buvo kituose šalies miestuose gyvenančiuose namų ūkiuose ir sudarė 22 proc. (palyginti su 2006 m. jis 1 procentiniu punktu sumažėjo). Skurdo gylis didžiuosiuose šalies miestuose 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjo 3 procentiniais punktais ir sudarė 24 proc.

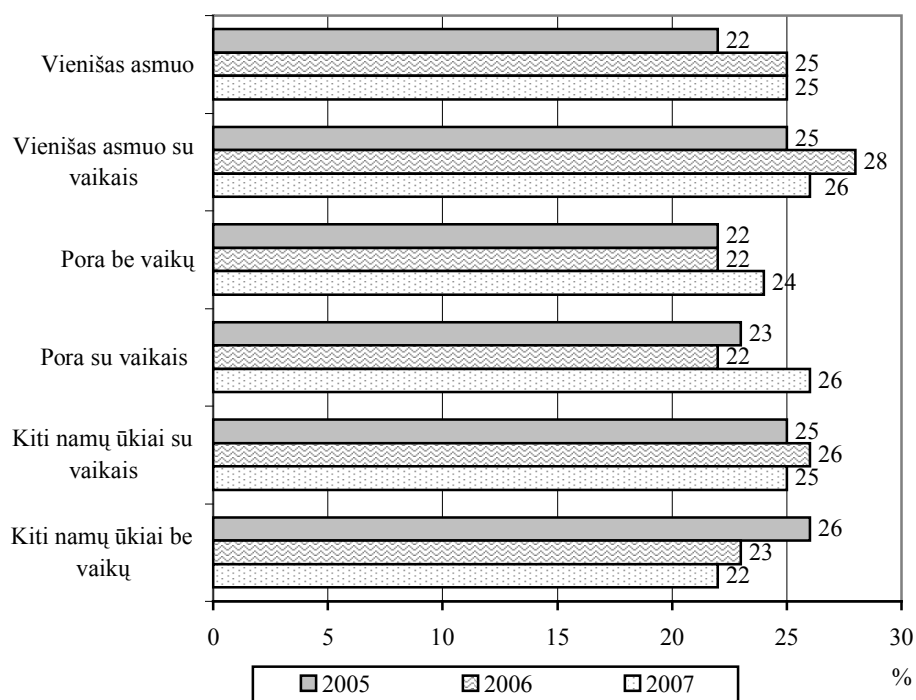
Socialinė-ekonominė grupė. Analizuojant skurstančiųjų padėtį pagal namų ūkio socialinę-ekonominę grupę, matyti, kad giliausiame skurde 2007 m. gyveno iš pašalpų bei kitų išmokų pragyvenantys namų ūkiai. Jų skurdo gylis siekė 34 proc. ir palyginti su 2006 m. padidėjo 1 procentiniu punktu.

Mažiausias skurdo gylis 2007 m. Lietuvoje pagal socialinę-ekonominę grupę buvo žemdirbių namų ūkiuose – ten jis sudarė 21 proc. ir palyginti su 2006 m. šis rodiklis nepakito. Labiausiai skurstančių namų ūkių vartojimo išlaidų atotrūkis nuo skurdo ribos 2007 m. padidėjo darbdavių ir dirbančių sau asmenų namų ūkiuose (nuo 16 proc. iki 27 proc.).

2.11 pav. Absoliutaus skurdo gylis pagal socialinę-ekonominę grupę 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

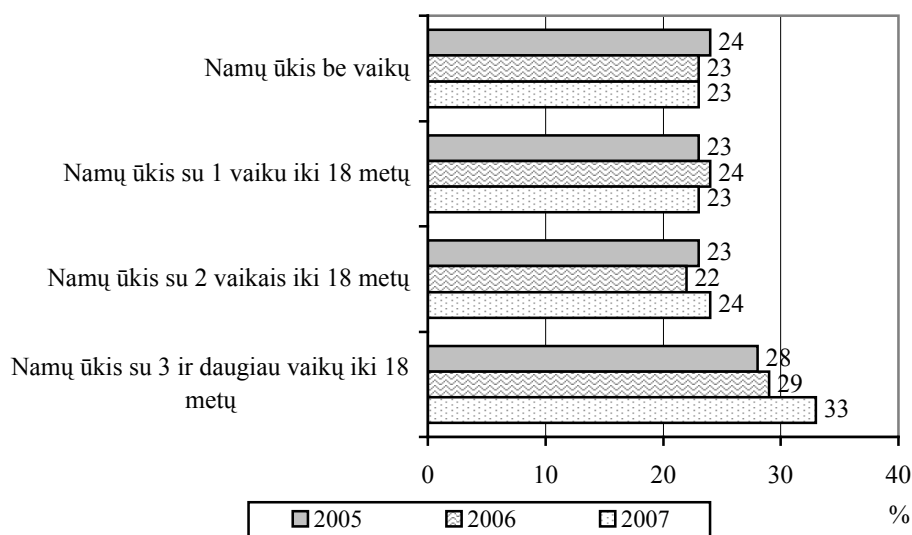
Namų ūkio tipas. Analizuojant skurdo gylį rodiklius pagal namų ūkio tipą, matyti, jog didžiausias skurstančių namų ūkių vartojimo išlaidų atotrūkis nuo skurdo ribos 2007 m. buvo namų ūkiuose, kuriuose pora augino vaikus iki 18 metų amžiaus (26 proc.). Be to, šis atotrūkis 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjo labiausiai (4 procentiniais punktais) (žr. 2.12 pav.).

2.12 pav. Absoliutaus skurdo gylis pagal namų ūkio tipą 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

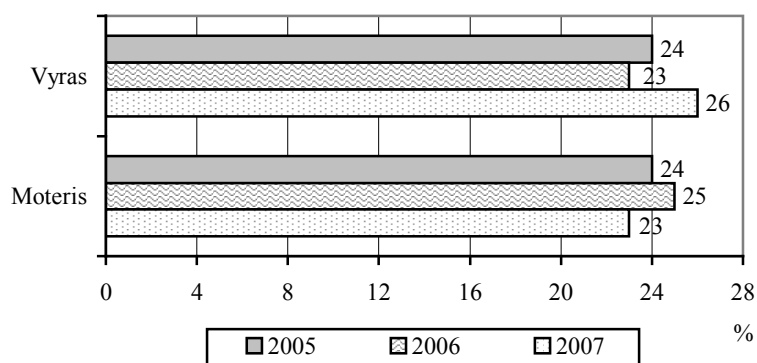
2007 m. kiek palankesni buvo kitiems namų ūkiams be vaikų, kuriuose skurdo gylis buvo mažiausias (sudarė 22 proc.) ir vienišų asmenų, auginančių vaikus iki 18 metų amžiaus, namų ūkiams, kurių skurdo gylis 2007 m. palyginti su 2006 m. sumažėjo 2 procentiniais punktais.

Vaikų skaičius namų ūkyje. Skurdo gylį rodikliai namų ūkiuose skiriasi, priklausomai nuo vaikų skaičiaus juose. Giliausiam skurde 2007 m. šalyje gyveno namų ūkiai su 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus – šiuose namų ūkiuose vartojimo išlaidų atotrūkis nuo skurdo ribos sudarė 33 proc. Svarbu pažymėti, kad minėtuose namų ūkiuose skurdo gylis nuo 2005 m. kasmet didėjo (per 2007 m. ypač žymiai – net 4 procentiniais punktais).

2.13 pav. Absoliutaus skurdo gylis pagal vaikų skaičių namų ūkiuose 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Namų ūkio galvos lytis. Analizuojant skurdo gylį namų ūkiuose pagal namų ūkio galvos lytį, matyti, kad 2007 m. buvo palankesni moterų vadovaujamiems namų ūkiams, kuriuose skurdo gylis 2007 m. palyginti su 2006 m. sumažėjo 2 procentiniais punktais. Tuo tarpu namų ūkiuose, kuriuose vyras buvo namų ūkio galva, skurdo gylis 2007 m. palyginti su 2006 m. padidėjo 3 procentiniais punktais.

2.14 pav. Absoliutaus skurdo gylis pagal namų ūkio galvos lytį 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Remiantis skurdo gylio rodiklių analize, galima išskirti dvi pagrindines gyventojų socialines grupes, kurių skurdo problemų sprendimas Lietuvoje yra ypač svarbus – tai iš socialinių pašalpų, stipendijų ir kitų išmokų gyvenantys namų ūkiai ir namų ūkiai, auginantys 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus. Lietuvoje minėtoms socialinėms grupėms priklausančių namų ūkių skursta daugiausiai, be to, jų namų ūkiuose vienam namų ūkio nariui tenkančių vartojimo išlaidų atotrūkis nuo skurdo ribos yra didžiausias palyginti su kitais namų ūkiais Lietuvoje.

Galiausiai, reikėtų pažymėti, kad skurdo matavimo rodikliai mums leidžia tik identifikuoti labiausiai skurstančių gyventojų grupes, tačiau nesudaro galimybių analizuoti jų skurdo priežastis – tam reikalinga atlikti detalius atskirų gyventojų grupių sociologinius tyrimus šalyje. Atsižvelgiant į tai, šio darbo 2.4.2. skyrelyje nagrinėjami autorės atlikto skurstančių šeimų sociologinio tyrimo rezultatai.

2.3.3. Pajamų nelygybės rodiklių Lietuvoje analizė

Analizuojant skurdo situaciją šalyje, svarbu atkreipti dėmesį į gyventojų ekonominę (pajamų bei vartojimo išlaidų) nelygybę. Didėjanti ekonominė nelygybė tarp atskirų gyventojų grupių turi neigiamos įtakos skurdo situacijai šalyje, kadangi ne tik mažina ekonomikos augimą¹⁵ ir jos efektyvumą, bet ir didina socialinę įtampą gyventojų tarpe bei sąlygoja skurstantiems šalies gyventojams nepalankių politinių sprendimų priėmimą, kadangi gerokai kilsteli vidutinius ekonomikos rodiklius šalyje (pvz., vidutinio darbo užmokesčio dydį ir kt. rodiklius).

Kaip jau minėta, vienas pagrindinių pajamų nelygybės rodiklių yra Gini koeficientas, kuris įvertina sritį, kuria Lorenc kreivė yra nutolusi nuo absoliučios pajamų lygybės tiesės (žr. 1.2.4. skyrelį). Ekonomikos teorijoje pajamų pasiskirstymo netolygumas laikomas esminiu, kada Gini koeficiento reikšmė yra didesnė nei 0,30 arba 30 proc. [12, 30].

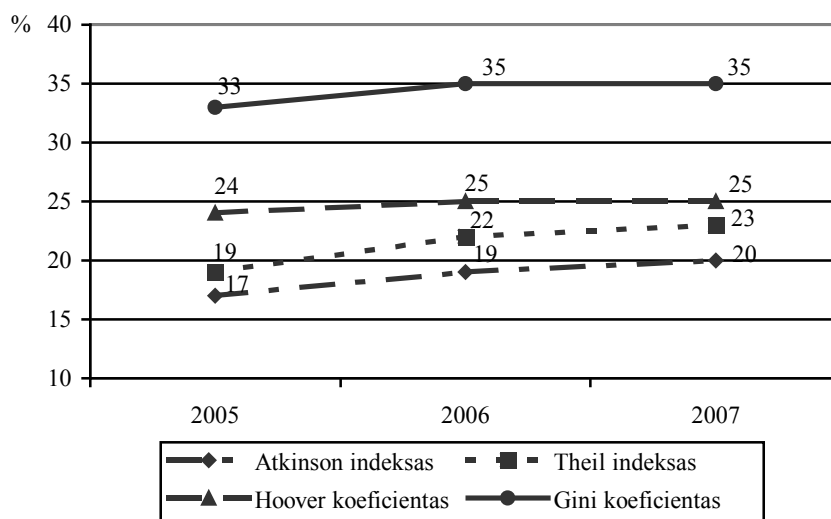
Kaip matyti iš 2.15 paveikslo, Gini koeficientas 2007 m. Lietuvoje sudarė 35 proc. ir palyginti su 2005 m. padidėjo 2 procentiniais punktais. Palyginti su 2005 m. gerokai padidėjo ir kiti gyventojų pajamų nelygybės rodikliai – Atkinson koeficientas, Theil indeksas, kiek mažiau – Hoover koeficientas (žr. 2.15 pav).

Eurostat duomenimis, Lietuva yra priskiriama prie didžiausių pajamų nelygybę ES turinčių šalių – 2006 m. Lietuvoje Gini koeficiento reikšmė buvo trečia pagal dydį ES šalyse. Didesnė nei Lietuvoje pajamų nelygybė buvo tik Latvijoje (39 proc.) ir Portugalijoje (38 proc.) (žr. 30 priedą). Mažiausia Gini

¹⁵ Pajamų diferenciacijos ir ekonomikos augimo tarpusavio priklausomybės tyrimai parodė, kad tarp pajamų diferenciacijos ir ekonomikos augimo egzistuoja atvirkščias ryšys [30, 95, 146].

koeficiento reikšmė buvo Danijoje, Švedijoje ir Bulgarijoje ir sudarė 24 proc.

Nors Gini koeficientas aprėpia visų visuomenės sluoksnių pajamų pasiskirstymą, jo reikšmės yra jautresnės pajamų pasiskirstymui vidurinėje visuomenės dalyje ir nepakankamai rodo pajamų pasiskirstymą kraštutiniuose visuomenės sluoksniuose (skurdžiausiame ir turtingiausiame), kuriuose kaip taisyklė gyventojų ekonominė nelygybė yra didesnė ir jos pokyčiai yra kur kas žymesni [12, 107]. Tokiu atveju skaičiuojamas decilinis diferenciacijos koeficientas, kuris palygina aukščiausiame ir žemiausiame pajamų ar vartojimo išlaidų deciliuose esančių namų ūkių pajamas ar vartojimo išlaidas (tenkančias vienam namų ūkio nariui).

2.15 pav. Pajamų nelygybės rodikliai 2005–2007 m. Lietuvoje, proc.

Sugrupavus apklaustų namų ūkių narius pagal vartojimo išlaidų lygį, nustatyta, kad 2007 m. 10 proc. namų ūkių, vartojimui išleidusių daugiausiai, vartojimo išlaidos buvo 9,3 karto didesnės nei 10 proc. namų ūkių, vartojimui išleidusių mažiausiai. Palyginti su 2006 m. šis skirtumas gana žymiai padidėjo (2006 m. vartojimo išlaidos skyrėsi 8,9 karto). Daugelyje išsivysčiusių ES šalių šis koeficientas nesiekia 5. Atsižvelgiant į tai, jog turtingiausi namų ūkiai dažniausiai apskritai atsisako dalyvauti namų ūkių biudžetų tyrimo apklausose arba deklaruoja sumažintas pajamas (išlaidas), galima teigti, jog tikrovėje gyventojų ekonominė diferenciacija yra dar didesnė.

Ypač didelė vartojimo išlaidų nelygybė pastebima didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Turtingiausių namų ūkių vienam namų ūkio nariui tenkančios vartojimo išlaidos per mėnesį sudarė 2092 Lt tuo tarpu kai skurdžiausiuose namų ūkiuose – vos 234,1 Lt (žr. 2.5 lentelę).

Be to, kaip matyti iš 2.5 lentelės, 2007 m. palyginti su 2006 m. labiausiai išaugo turtingiausio gyventojų sluoksnio vartojimo išlaidos. Dešimtajam deciliui priklausančių namų ūkių vienam namų ūkio nariui tenkančių vartojimo išlaidų augimas beveik 2 kartus viršijo skurdžiausio gyventojų sluoksnio vartojimo išlaidų augimą. Kituose šalies miestuose ir kaime vienam namų ūkio nariui tenkančių vartojimo išlaidų augimas pasiskirstė kur kas tolygiau.

2.5 lentelė. Vartojimo išlaidų (vienam namų ūkio nariui) pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime 2006–2007 m., Lt

	Išlaidų deciliai									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Didieji miestai										
2006	208,7	303,1	364,8	428,1	489,2	565,2	659,6	784,9	995,6	1702,1
2007	234,1	335,8	410,7	483,9	566,5	650,8	753,7	904,8	1124,3	2092,0
Poky-tis, %	12,2	10,8	12,6	13,0	15,8	15,1	14,3	15,3	12,9	22,9
Kiti miestai										
2006	204,77	289,8	360,15	426,52	492,24	567,31	663,09	786,23	996,63	1840,12
2007	233,08	332,87	409,8	481,72	567,59	655,94	756,89	906,8	1139,18	2048,49
Poky-tis, %	13,8	14,9	13,8	12,9	15,3	15,6	14,1	15,3	14,3	11,3
Kaimas										
2006	191,55	290,29	361,84	424,41	490,81	563,23	655,54	780,96	984,33	1812,19
2007	211,25	329,08	409,38	486,04	562,73	656,26	756,67	896,58	1138,82	1781,68
Poky-tis, %	10,3	13,4	13,1	14,5	14,7	16,5	15,4	14,8	15,7	-1,7

Auganti pajamų nelygybė šalyje rodo, kad ypatingas dėmesys, siekiant mažinti skurdą ir socialinę atskirtį šalyje, turėtų būti skiriamas ekonominės nelygybės mažinimo priemonių įgyvendinimui Lietuvoje.

2.4. Šeimų su vaikais skurdo problema Lietuvoje

2.4.1. Skurstančių šeimų su vaikais tyrimo pagrindinės metodologinės nuostatos

Kaip parodė absoliutaus skurdo rodiklių Lietuvoje analizė, viena iš labiausiai skurstančių socialinių grupių šalyje yra namų ūkiai su vaikais. Namų ūkių su 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus skurdo lygis 2007 m. Lietuvoje daugiau nei du kartus viršijo vidutinį skurdo lygio rodiklį šalyje ir sudarė 46,4 proc. Siekiant

ištirti šių šeimų pagrindines charakteristikas ir skurdo priežastis, 2007 m. autorė atliko skurstančių šeimų su vaikais sociologinį tyrimą Lietuvoje, kurio rezultatai pateikiami šiame skyrelyje.

Pagrindinis tyrimo tikslas buvo nustatyti skurstančių ir socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus iki 18 metų amžiaus, charakteristikas, skurdo priežastis, išsiaiškinti vaikų poreikių tenkinimo galimybes bei nustatyti priemones, galinčias padėti šeimoms su vaikais išvengti skurdo.

Skurstančios šeimos su vaikais buvo tiriamos, naudojant anketinės apklausos metodą. Tiriamųjų atrankai buvo taikomas atsitiktinės sisteminės atrankos metodas. Siekiant užtikrinti duomenų tikslumą bei kokybiškus atsakymus į anketos klausimus, apklausa buvo vykdoma apklausėjui tiesiogiai bendraujant su respondentu (vienu iš tėvų).

Pagrindinis kriterijus, kuriuo remiantis šeima atrankos metu buvo priskiriama skurstančiųjų grupei – šeimos teisė į valstybės socialinę pašalpą, mokamą pagal LR piniginių socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymą Nr. IX-1675. Pagal šį įstatymą teisę gauti socialinę pašalpą Lietuvoje turi šeimos ir asmenys, kurių pajamos vienam šeimos nariui yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas (tyrimo laikotarpiu valstybės remiamų pajamų dydis buvo 235 Lt, nuo 2008 m. sausio 1 d. šios pajamos padidėjo iki 285 Lt, o nuo rugpjūčio 1 d. – iki 350 Lt) [223].

Atsižvelgiant į tai, jog ypač dažnai skurdą patiria socialinės rizikos šeimos, kurios, beje, ne visada patenka į socialinės pašalpos gavėjų grupę, kaip antrinis kriterijus atrankai buvo pasirinktas – šeimos priskyrimas socialinės rizikos šeimų grupei. Remiantis 2006 m. sausio 19 d. patvirtintu LR socialinių paslaugų įstatymu Nr. X-493, prie socialinės rizikos šeimų yra priskiriamos šeimos, kuriose auga bent 1 vaikas ir kuriose bent vienas iš tėvų [224]:

- piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis;
- yra priklausomas nuo azartinių lošimų;
- dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų;
- naudoja prieš vaiką(-us) psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą;
- gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams, todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui.

Sociologinė apklausa buvo atlikta 2007 m. liepos – rugsėjo mėn. Iš viso tyrimo metu apklausta 200 skurstančių ir socialinės rizikos šeimų Lietuvoje.

2.4.2. Šeimų su vaikais sociologinės apklausos duomenų analizė

Siekiant numatyti efektyvias skurdo mažinimo kryptys ir priemones, pirmiausia, tikslinga išsiaiškinti pagrindines šeimų, auginančių vaikus, skurdo priežastis.

Šeimų su vaikais skurdo priežastys. Skurdas yra daugiамatis reiškinys, pasireiškiantis skirtingomis formomis ir įvairiose srityse, todėl neretai yra sudėtinga išskirti kelias skurdą lemiančias priežastis. Skurdą paprastai sąlygoja keleto sudėtinių (vienas kitą sąlygojančių) veiksnių derinys ir ne visada yra aišku, kuris iš veiksnių yra priežastis, o kuris – jau pasekmė. Siekiant geriau suprasti skurdo priežastis, tikslinga panagrinėti kai kuriuos teorinius skurdo priežasčių aspektus.

Bendriausia prasme, mokslinėje literatūroje skurdo priežastys yra skirstomos į [7, 9]:

- 1) individualias;
- 2) visumines.

Individualios skurdo priežastys paaiškina skurdo atsiradimą, remiantis individualiomis sąlygomis bei aplinkybėmis, kuriose funkcionuoja individas bei jo asmeninėmis charakteristikomis (išsimokslinimo lygiu, profesiniais gebėjimais, sveikatos būkle ir pan.). Tuo tarpu visuminės skurdo priežastys nagrinėjamos visos šalies ekonomikos mastu. Visuminėmis skurdo priežastimis yra laikomos:

- nelygios produktyvaus užimtumo galimybės;
- nepakankama ar neadekvati visuminė paklausa (makroekonominė politika ir jos sąlygojamos problemos);
- žemas šalies išsivystymo lygis.

Panašią skurdą sąlygojančių veiksnių klasifikaciją pateikia ir vienas iš Lietuvos skurdo ir gyventojų ekonominės nelygybės tyrėjų R. Lazutka. Jis skurdo atsiradimo priežastis skirsto į 2 tipus [108]:

- skurdą, atsirandantį dėl pataloginių veiksnių;
- struktūrinį skurdą.

Patologinio skurdo priežastys, jo teigimu, yra susijusios su skurstančių žmonių elgesiu, jų bruožais. Šios priežastys aiškinamos remiantis skirtingais požiūriais – individualistiniu (kai žmonės patenka į skurdą dėl netinkamo apsisprendimo svarbiais gyvenimo klausimais), šeimyniniu (kada skurdas perduodamas iš kartos į kartą) ir subkultūriniu (kada sukurama „skurdo kultūra“, kuri formuoja skurstančiųjų gyvenimo būdą).

Struktūrinio skurdo priežastis R. Lazutka sieja su visuomenės savybėmis.

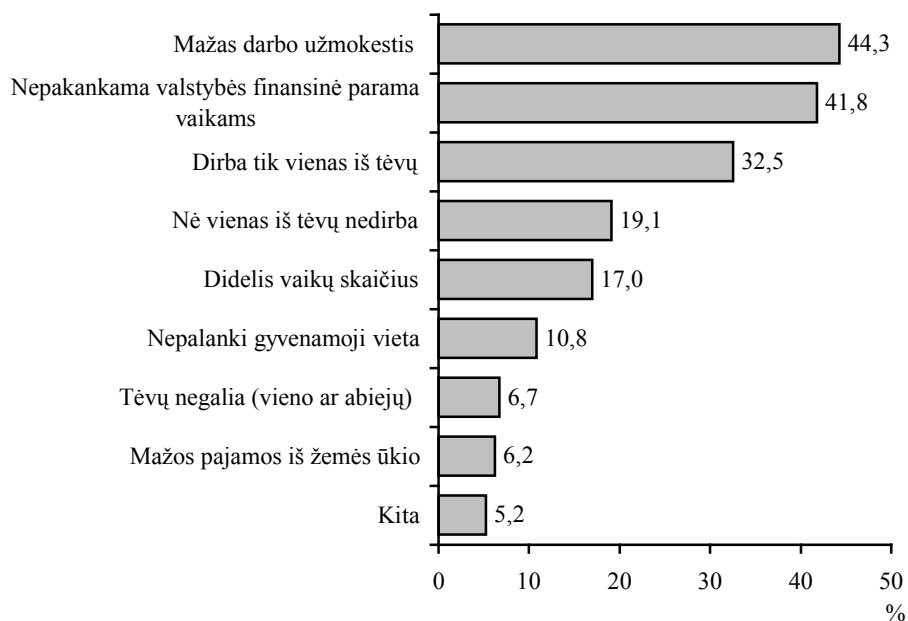
Šiuo požiūriu, išskiriamos trys skurdo priežasčių grupės [108]:

- 1) skurdas, atsirandantis dėl dalies žmonių, neturinčių pakankamų gamybos išteklių, atskyrimo ekonominės gamybos procese. Šie žmonės negali ar nesugeba pasinaudoti ekonominės veiklos rezultatais ir tokiu būdu neišvengia skurdo. Tai klasikinis požiūris į skurdo priežastis;
- 2) skurdas, kylantis dėl nesėkmingos ir neefektyvios viešųjų institucijų vykdomos politikos, kurios rezultatas – nepakankama ar neefektyvi pagalba nepajėgiantiems savimi pasirūpinti asmenims ir jų skurdas;
- 3) skurdas, nulemtas visuomenės nelygybės. Nelygybė bei diskriminacija, kylanti dėl pajamų, lyties, rasės apriboja dalies gyventojų galimybes ir didina jų nesėkmių riziką.

Skurstančių šeimų sociologinio tyrimo rezultatų analizė parodė, kad, skurstančiųjų nuomone, jų skurdo situaciją daugiau lemia visuminės arba struktūrinės skurdo priežastys, t. y.:

- mažas darbo užmokestis (44,3 proc.);
- nepakankama valstybės finansinė parama vaikams (41,8 proc.).

Šias dvi skurdo priežastis dažniausiai akcentavo skurstančių šeimų atstovai (žr. 2.16 pav.).

2.16 pav. Priežastys, dėl kurių respondentų šeimos patiria skurdą, proc. (galima buvo pasirinkti daugiau nei 1 atsakymų variantą) [254]

Iš individualių skurdo priežasčių, respondentų nuomone, svarbiausios yra:

- tėvų nedarbas (32,5 proc. ir 19,1 proc.);
- didelis vaikų skaičius šeimoje (17,0 proc.);
- nepalanki gyvenamoji vieta (10,8 proc.).

Mokslinėje literatūroje bei Lietuvos skurdo mažinimo strategijoje (2000) nedarbas išskiriamas kaip viena iš svarbiausių skurdo priežasčių [7, 9, 14, 242].

Tyrimo duomenimis, pilnos šeimos, kuriose abu tėvai augino vaikus ir kuriose abu tėvai dirbo, sudarė vos 24,3 proc. visų apklausoje dalyvavusių tokių šeimų. 55,3 proc. apklaustųjų nurodė, kad jų šeimoje dirbo tik vienas iš tėvų (suaugusiųjų) ir net penktadalis (20,4 proc.) nurodė, kad jų šeimoje nedirbo nė vienas iš tėvų (žr. 2.6 lentelę).

2.6 lentelė. Respondentų namų ūkio užimtumas, priklausomai nuo šeiminių padėties, proc.

Respondento namų ūkio užimtumas:	Respondento šeiminių padėtis:	
	Šeimoje gyvena vienas iš tėvų (nepilna šeima)	Šeimoje gyvena abu tėvai (pilna šeima)
Dirba abu tėvai	-	24,3
Dirba tik vienas iš tėvų	50,5	55,3
Nedirba nė vienas iš tėvų	49,5	20,4
Viso	100,0	100,0

Kaip parodė skurstančių šeimų su vaikais tyrimo rezultatų analizė, šeimos, kuriose nedirbo nė vienas iš tėvų, dažniau susidūrė su skurdo problema – net 75,7 proc. šių šeimų pažymėjo, kad su skurdo problema jų šeimai tenka susidurti nuolat ar dažnai (žr. 2.7 lentelę).

2.7 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kaip dažnai jiems tenka susidurti su pajamų stygiumi (atsižvelgiant į tėvų darbinį statusą), proc.

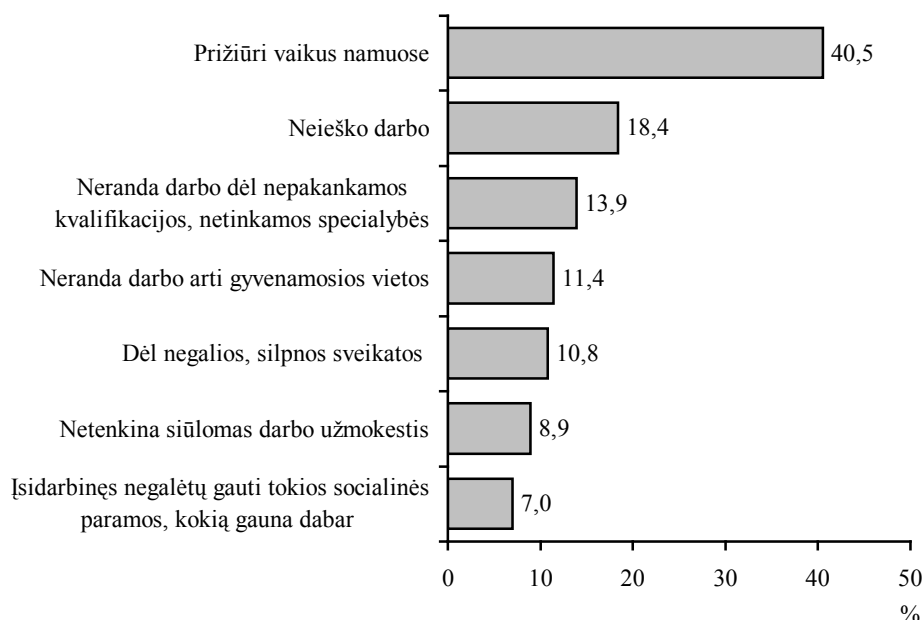
Kaip dažnai respondento šeima susiduria su pajamų stygiumi (skurdu):	Respondento namų ūkio užimtumas:			
	Dirba abu tėvai	Dirba tik vienas iš tėvų	Nedirba nė vienas iš tėvų	Viso
Nuolat	16,7	8,2	34,8	18,6
Dažnai	43,3	49,0	40,9	45,4
Kartais	20,0	30,6	21,2	25,8
Retai	16,7	8,2	1,6	7,2
Niekada	3,3	4,0	1,5	3,0
Viso	100,0	100,0	100,0	100,0

Tai rodo, jog, iš tiesų, nedarbas yra svarbus skurdą lemiantis veiksnys. Tokiu atveju tikslinga nagrinėti nedarbo priežastis ir galimybes jo išvengti.

Prieš pradėdant plačiau nagrinėti šeimų užimtumo charakteristikas ir nedarbo priežastis, reikėtų pastebėti, kad net ir 60 proc. šeimų, kuriose abu tėvai dirbo, nurodė nuolat ar dažnai susiduriantys su skurdo problema. Tai rodo būtinybę peržiūrėti darbo apmokėjimo (ypač minimalios mėnesinės algos ir jos apmokestinimo) sistemą šalyje, kadangi šalyje mokamas darbo užmokestis neužtikrina šeimai su vaikais tinkamo pragyvenimo lygio.

Grįžtant prie nedarbo problemos, reikia pažymėti, jog kaip pagrindines nedarbo priežastis respondentai įvardino tai, jog vienas iš tėvų (arba abu tėvai):

- prižiūri vaikus namuose (40,5 proc.);
- neieško darbo (18,4 proc.);
- neranda darbo dėl nepakankamos kvalifikacijos, netinkamos specialybės (13,9 proc.).

2.17 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal nedirbančių šeimos narių nedarbo priežastis, proc. (galima buvo pasirinkti daugiau nei 1 atsakymų variantą) [254]

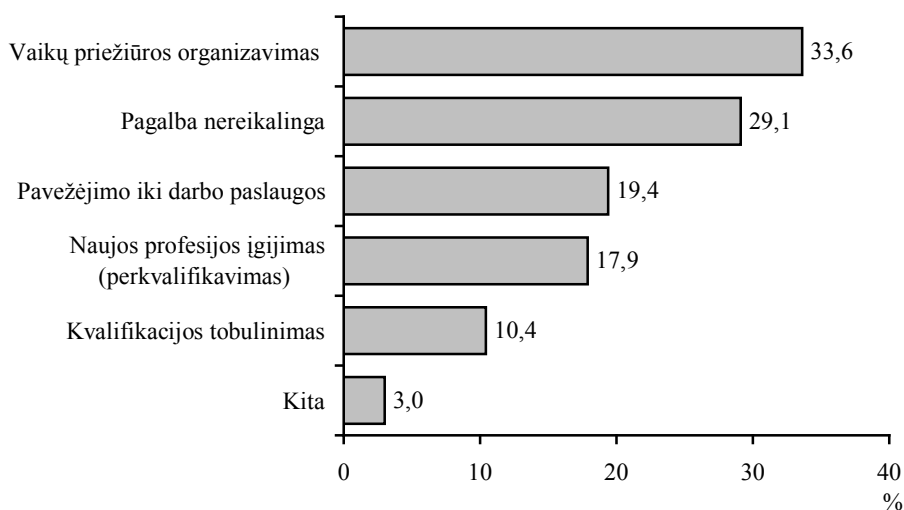
Kaip matyti iš 2.17 paveikslo, pagal nedarbo priežastis galima išskirti dvi pagrindines respondentų grupes. Tai:

- asmenis, nedirbančius dėl nepakankamų galimybių suderinti šeimos pareigas ir darbinę veiklą;
- žemos darbinės motyvacijos asmenis, gyvenančius iš socialinės paramos.

Pirmajai respondentų grupei dažniausiai priklauso vieniši asmenys (tėvai), auginantys vaikus. Tuo tarpu antrajai – žemos kvalifikacijos, nemotyvuoti dirbti

asmenys, kurių, kaip tikėtina, didelė dalis yra ilgalaikiai bedarbiai. Tokią prielaidą galime daryti iš to, kad bedarbio pašalpą gavo vos 7,5 proc. apklaustų šeimų atstovų. Tai rodo, kad didelė dalis nedirbančių tėvų (suaugusiųjų) apklaustose šeimose arba neturi teisės gauti bedarbio pašalpos dėl ilgo bedarbystės laikotarpio, arba yra nesuinteresuoti dirbti asmenys, kurie apskritai nesiregistruoja darbo biržoje. Taip pat tikėtina situacija, kad dalis antrajai grupei priskirtinų nedirbančių asmenų dirba neoficialiai arba dirba pavienius, atsitiktinius darbus.

Minėtą respondentų klasifikaciją dar labiau sustiprina šeimų atstovų pateikti atsakymai į klausimą apie pagalbą, reikalingą nedarbo problemai jų šeimoje spręsti. Trečdalis (33,6 proc.) respondentų nurodė, kad nedarbo problemą jų šeimoje padėtų išspręsti vaikų priežiūros organizavimas, ir vėlgi beveik trečdalis (29,1 proc.) apklaustųjų nurodė, kad pagalba įsidarbinti jiems yra nereikalinga (žr. 2.18 pav.).

2.18 pav. *Pagalba, kuri būtų reikalinga, siekiant respondentui/ jo partneriui įsidarbinti, proc. (galima buvo pasirinkti daugiau nei 1 atsakymų variantą) [254]*

Pastaruosiu metu Lietuvoje išryškėjo naujas skurdo rizikos veiksnys – tai žema asmenų darbinė motyvacija. Mažėjant nedarbo lygiui šalyje (gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, nedarbo lygis Lietuvoje 2007 m. sudarė vos 4,3 proc., o ilgalaikių bedarbių skaičius 2007 m. palyginti su 2006 m. sumažėjo nuo 40 tūkst. iki 22 tūkst.), didėja ekonomiškai neaktyvių, nemotyvuotų dirbti gyventojų skaičius.

Žemą darbinę motyvaciją savo ruožtu dažniausiai lemia nepakankamai suderinta socialinės paramos ir darbo rinkos politika šalyje, kada dėl žemo darbo

užmokesčio (ypač kaime ir mažesniuose miesteliuose) verčiau pasirenkama gyventi iš pašalpų nei dirbti. Tokiu atveju patenkama į taip vadinamus „skurdo spąstus“.

Skurdo spąstai yra apibrėžiami kaip padėtis, kuriai esant darbo užmokestis kaip socialinės apsaugos išmokų alternatyva yra mažas (ypač atskaičius mokesčius) ir nepatrauklus, tad gyvenimas iš išmokų lemia skurdą, kadangi neskatina žmonių ieškoti būdų užsidirbti pragyvenimui [22, 34, 96]. Taip pat skurdo spąstai gali atsirasti, esant situacijai, kada nominaliųjų asmens pajamų (paprastai iš darbo užmokesčio) padidėjimas tik pablogina jo finansinę padėtį, kadangi nebemokamos ar sumažinamos pašalpos, kurios buvo mokamos iki pradedant dirbti [30, 167].

Nepakankamą socialinės paramos ir darbo rinkos politikos suderinamumą arba skurdo spąstų problemą šalyje patvirtina ir autorės atlikto sociologinio tyrimo duomenys – didžiausią paramą, tyrimo duomenimis, gavo būtent tos šeimos, kuriose nei vienas iš tėvų nedirbo. 17 proc. respondentų, kurių šeimoje nei vienas iš tėvų nedirbo, per mėnesį nurodė gaunantys 601–800 Lt socialinę paramą tuo tarpu kai kitose respondentų grupėse (t. y. šeimose, kuriose bent vienas iš tėvų dirbo) tokią paramą nurodė gaunantys vos keli procentai (2,7 proc.) respondentų. Galima teigti, jog neretai nedirbantys asmenys yra nesuinteresuoti įsidarbinti ir tenkinasi vien gaunama socialine parama, kadangi įsidarbinę netektų didžiosios dalies socialinės paramos.

Žema darbinė motyvacija yra ypač aktuali problema, kadangi ilgainiui ji formuoja skurdo kultūrą. Skurdo kultūra – tai gyvenimo būdas, susiformavęs ir paplitęs skurdžiai gyvenančių žmonių tarpe [110]. Pirmasis skurdo kultūros terminą pavartojo JAV antropologas O. Lewis, tyrinėjęs Lotynų Amerikos bendruomenes. Savo moksliniuose tyrimuose autorius išskyrė keletą socialiai žemiausios klasės subkultūros bruožų, sąlygojančių skurdo paveldimumą. Tai [110]:

- veiksmingo dalyvavimo pagrindinėse visuomeninėse institucijose vengimas;
- ekonominė ir socialinė priklausomybė nuo valstybės;
- nesaugi vaikystė ir nevisavertė motinystė bei tėvystė;
- autoritariniai santykiai šeimoje;
- deviantinio elgesio bei psichologinių patologijų toleravimas;
- menkavertiškumo jausmas, kt.

Paminėti aspektai tampa visuomenėje egzistuojančių subgrupių norma, papročiu ir gyvenimo būdu, perduodamu iš kartos į kartą. Skurdas tampa dinamišku veiksmu, turinčiu įtakos nacionalinei kultūrai ir tuo pačiu kuriančiu savą subkultūrą. Skurde užaugęs vaikas skurdą priima kaip normą ir nesistengia nieko keisti savo gyvenime [110].

Skurstančių šeimų su vaikais tyrimo duomenų koreliacinė analizė parodė, kad egzistuoja tiesioginis koreliacinis ryšys tarp skurdo einamuoju laikotarpiu ir

skurdo vaikystėje ($r = 0,373$; $p = 0,000$, $p < \alpha$, kai $\alpha = 0,01$). Tai reiškia, kad šeimos, kurios susiduria su skurdu šiuo metu, vaikystėje taip pat susidurdavo su skurdo problema (žr. 33 priedą).

Taip pat vienas iš ryškių skurstančios šeimos bruožų ir, galima teigti, viena iš skurdo priežasčių – namų ūkio galvos (ar abiejų tėvų) žemas išsilavinimo lygis. Nuo išsilavinimo lygio žymia dalimi priklauso namų ūkio gaunamų pajamų dydis ir jo gyvenimo kokybė. Asmenys, turintys žemą išsilavinimą ar jo neturintys, sunkiai konkuruoja darbo rinkoje ir įsidarbina, o ir įsidarbinę, gauna žemas pajamas, kurios negali apsaugoti šeimos nuo skurdo ir socialinės atskirties. Didžioji dalis (75,8 proc.) apklausoje dalyvavusių skurstančių šeimų atstovų nurodė, jog jie yra įgiję tik vidurinę ir žemesnę išsilavinimą.

Skurstančių šeimų tyrimo duomenų koreliacinė analizė parodė, kad egzistuoja silpnas koreliacinis ryšys tarp apklaustų tėvų įgyto išsilavinimo lygio ir šeimos, kurioje jie augo gyvenimo lygio (žr. 33 priedą). Tėvai, kurių išsilavinimo lygis yra žemas, dažniau vaikystėje susidurdavo su pajamų stygiaus problema ($r = 0,278$; $p = 0,000$, $p < \alpha$, kai $\alpha = 0,01$). Galima daryti prielaidą, kad žemam tėvų išsilavinimui įtakos turėjo būtent jų vaikystėje patirtas skurdas.

17 proc. skurstančių šeimų atstovų kaip vieną iš svarbiausių jų nuomone, skurdo priežasčių nurodė didelį vaikų skaičių šeimoje. Kaip parodė ankstesniuose darbo skyreliuose atlikta skurdo matavimo rodiklių analizė bei skurstančių šeimų sociologinė apklausa, su skurdo problema dažniau susiduria daugiavaikės šeimos (t. y. šeimos, auginančios 3 ir daugiau vaikų).

Sociologinio tyrimo duomenimis, dažniausiai su skurdu susidūrė 4 vaikus auginančios šeimos – net 72 proc. šių šeimų atstovų nurodė, kad jų šeima su skurdo problema susiduria nuolat ar dažnai (žr. 2.8 lentelę).

2.8 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kaip dažnai jiems tenka susidurti su pajamų stygiumi (atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje), proc.

Kaip dažnai respondento šeima susiduria su pajamų stygiumi (skurdu):	Vaikų (iki 18 metų amžiaus) skaičius respondento šeimoje:					
	Vienas	Du	Trys	Keturi	Penki ir daugiau	Viso
Nuolat	20,0	21,3	13,0	28,0	15,2	18,9
Dažnai	44,4	27,7	56,5	44,0	54,5	44,9
Kartais	31,1	34,0	17,4	24,0	21,2	26,0
Retai	4,5	8,5	8,8	4,0	9,1	7,1
Niekada	0,0	8,5	4,3	0,0	0,0	3,1
Viso	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Nuolat ir dažnai su skurdu nurodė susiduriantys ir tris bei penkis ir daugiau vaikų auginančios šeimos (atitinkamai – 69,5 proc. ir 69,7 proc.).

Iš vienos pusės, suprantama, kad daugiavaikės šeimos dažniau patenka į skurdo rizikos grupę, kadangi, didėjant vaikų skaičiui namų ūkyje, vienam namų ūkio nariui tenkančios pajamos mažėja. Tačiau, iš kitos pusės, neretai už vaikus gaunamos socialinės išmokos daugiavaikėse šeimose tampa pagrindiniu jų pragyvenimo šaltiniu.

Kaip parodė tyrimo duomenų koreliacinė analizė, pastebima teigiama tiesinė koreliacija tarp asmenų skaičiaus namų ūkyje ir gaunamos socialinės paramos dydžio šeimoje ($r = 0,443$; $p = 0,000$, $p < \alpha$, kai $\alpha = 0,01$). Didėjant vaikų skaičiui, didėja ir gaunamos socialinės paramos dydis šeimoje. Socialinė parama yra palyginti patrauklus pajamų šaltinis mažas pajamas gaunančioms šeimoms, tad nenuostabu, kad, Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, ketvirtus, penktus ir paskesnius vaikus kur kas dažniau gimdo moterys, turinčios pagrindinį ir pradinį išsilavinimą, kurių įsidarbinimo galimybės yra ribotos. Galima daryti prielaidą, kad kai kurioms šeimoms didelis vaikų skaičius yra ne skurdą lemiantis veiksnys, o daugiau priemonė, siekiant išvengti skurdo.

Vaikų poreikių tenkinimas šeimoje ir socialinių paslaugų vaikams prieinamumas. Siekiant užkirsti kelią skurdo perdavimui iš kartos į kartą, tikslinga nagrinėti vaikų poreikių patenkinimo galimybes skurstančiose šeimose.

Skurstančių šeimų tyrimo duomenimis, vienam šeimos nariui per mėnesį apklaustose šeimose vidutiniškai teko 215,30 Lt pajamų (įskaitant ir gaunamą socialinę paramą). Ketvirtadalio (25,0 proc.) apklaustųjų teigimu, jų šeimoje vienam šeimos nariui tenkančios pajamos buvo mažesnės nei 100 Lt. Vidutiniškai vienam vaikui išlaikyti per mėnesį apklaustose šeimose buvo skiriama 173,96 Lt.

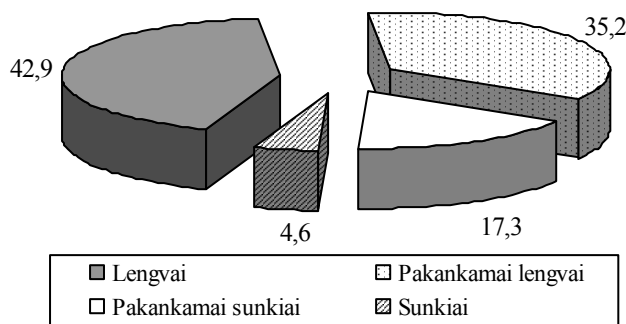
Tyrimo duomenų koreliacinė analizė parodė, kad egzistuoja vidutinė teigiama koreliacija tarp vidutinių vienam šeimos nariui tenkančių pajamų ir vidutinių vienam vaikui išlaikyti skiriamų pajamų per mėnesį ($r = 0,630$; $p = 0,000$, $p < \alpha$, kai $\alpha = 0,01$). Didėjant pajamoms šeimoje, didėja vaikui skiriamų išlaidų dalis (žr. 33 priedą).

Taip pat nustatyta, kad mažėjant pajamoms iš darbo šeimoje, mažėja ir vaikams skiriamų išlaidų dydis. Net 68,8 proc. respondentų, kurių pajamos iš darbo vienam asmeniui sudarė iki 200 Lt, vienam vaikui per mėnesį nurodė išleidžiantys iki 100 Lt. Tuo tarpu šeimose, kuriose pajamos iš darbo vienam asmeniui sudarė 601–800 Lt, vieno vaiko išlaikymui iki 100 Lt per mėnesį išleidžiančiųjų buvo dvigubai mažiau (28,5 proc.). Labai panaši situacija pastebima ir analizuojant vaikams skiriamų išlaidų dydį, priklausimai nuo tėvų darbinio statuso. Šeimose, kuriose nė vienas iš tėvų nedirbo – vaikams skiriamas išlaidų kiekis per mėnesį buvo mažiausias. Tai rodo, kad vienas iš vaikų skurdo problemų sprendimo būdų yra darbo pajamų šeimoje didinimas.

Šeimų su vaikais sociologinė apklausa parodė, kad daugiau nei pusė (57,3 proc.) apklaustų šeimų su vaikais neturi nuosavo būsto. Dažniausiai būstas yra nuomojamas (21,6 proc.) arba šeima gyvena pas tėvus/gimines (22,6 proc.).

Apie dešimtadalį (11,6 proc.) šeimų nurodė, gyvenantys socialiniame būste. Nuosavo būsto neturėjo net 65,1 proc. apklaustų šeimų, gyvenančių mieste (savivaldybės centre), taip pat 62,5 proc. – miestelyje ir 43,2 proc. – kaime gyvenančių apklaustų šeimų su vaikais. 91,2 proc. apklaustų šeimų nurodė, kad nėra paėmę ir neplanuoja imti būsto paskolos. Kaip matyti, būsto įsigijimas skurstančioms šeimoms su vaikais yra ypač opi socialinė problema.

Šeimų su vaikais tyrimas atskleidė nepakankamą sveikatos priežiūros paslaugų vaikams iš skurstančių šeimų prieinamumą. Tyrimo duomenimis, vaikų sveikatos priežiūros paslaugos lengvai/ pakankamai lengvai yra prieinamos tik 78,1 proc. respondentų. Likusi dalis (21,9 proc.) apklaustųjų nurodė, jog vaikų sveikatos priežiūros paslaugos jiems prieinamos sunkiai/ pakankamai sunkiai.

2.19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vaikų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, proc. [254]

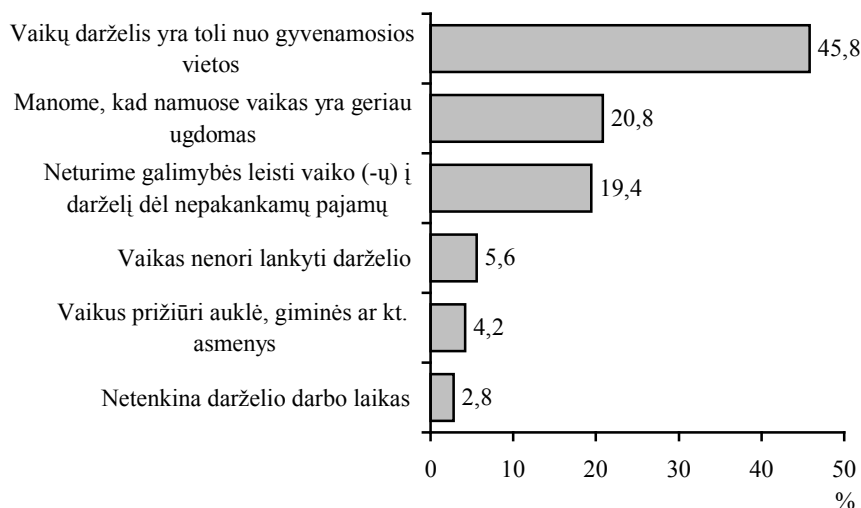
Kaip pagrindines nepakankamo vaikų sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo priežastis respondentai įvardijo tai, kad:

- vaikų sveikatos priežiūros įstaigos yra toli nuo namų (47,5 proc.);
- didelė eilė, norint patekti pas gydytoją (47,5 proc.);
- daugelis paslaugų yra mokamos, todėl neturi pakankamai lėšų už jas sumokėti (42,5 proc.).

Šeimų su vaikais sociologinis tyrimas parodė, kad ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumas skurstančiose šeimose augantiems vaikams taip pat yra nepakankamas. Tyrimo metu 66,7 proc. apklaustų šeimų atstovų nurodė, kad jų šeimose yra ikimokyklinio amžiaus vaikų, nelankančių vaikų darželio. Kur kas dažniau ikimokyklinių įstaigų nelankė kaime gyvenančiose šeimose augantys vaikai (teigiamai į minėtą klausimą atsakė 67,3 proc. kaime ir 32,7 mieste gyvenančių respondentų).

Kaip pagrindinę vaikų darželio nelankymo priežastį, 45,8 proc. respondentų nurodė, jog vaikų darželis yra toli nuo gyvenamosios vietos, o 19,4 proc. apklaustųjų pažymėjo, jog neturi galimybės leisti vaiko(-ų) į ikimokyklinio

ugdymo įstaigą dėl nepakankamų pajamų (žr. 2.20 pav.). Penktadalis (20,8 proc.) apklaustųjų manė, kad namuose vaikas yra geriau ugdomas.

2.20 pav. *Priežastys, dėl kurių respondentų vaikai nelanko vaikų darželio, proc. (galima buvo pasirinkti daugiau nei 1 atsakymų variantą) [254]*

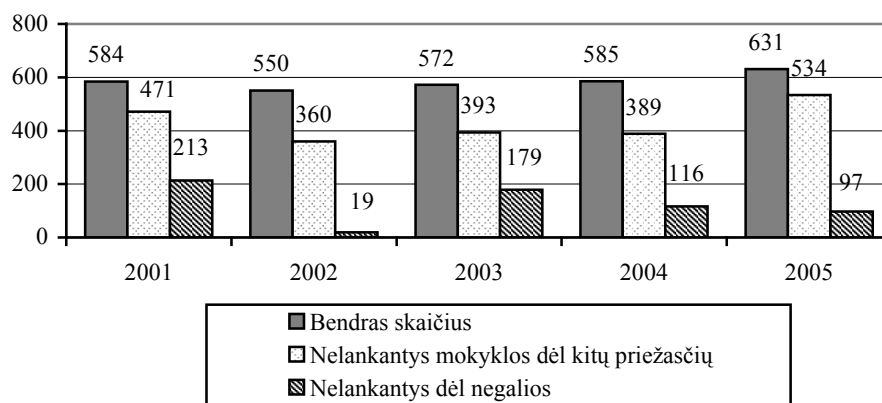
Iš apklausos matyti, kad ypač ikimokyklinio ugdymo įstaigų prieinamumas nepakankamas kaime gyvenantiems vaikams. Apklausos metu net 68,6 proc. kaime gyvenančių šeimų nurodė, kad jų vaikai nelanko vaikų darželio, nes darželis yra toli nuo gyvenamosios vietos.

Taip pat šeimų su vaikais apklausa parodė, kad dažniausiai skurstančiose šeimose vaikai nėra papildomai ugdomi. 74,5 proc. apklausoje dalyvavusių šeimų nurodė, jog jų vaikas(-ai) nėra papildomai ugdomas(-i) įvairiuose būreliuose, užklasinėje veikloje. Kaip pagrindinę to priežastį respondentai įvardino finansinių lėšų stygių (35,6 proc.), 16,4 proc. respondentų pažymėjo, jog negali leisti vaikų į papildomo ugdymo būrelius, nes iškyla vaikų pavėžėjimo iš/iki ugdymo įstaigos problema.

Tyrimo duomenimis, 7,2 proc. apklausoje dalyvavusių šeimų buvo mokyklinio amžiaus vaikų, nelankančių bendrojo lavinimo mokyklos. Dažniausiai respondentų nurodytos priežastys, dėl kurių vaikas(-ai) nelankė mokyklos, buvo tai, jog vaikas(-ai) nesutaria su mokytojais, bendraamžiais (57,1 proc.) ar nenori lankyti mokyklos (57,1 proc.).

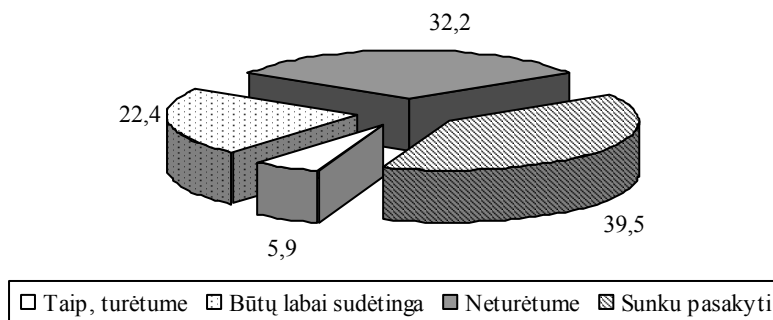
LR švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, nelankančių mokyklos vaikų skaičius Lietuvoje kasmet didėja (žr. 2.21 pav.). 2005 m. iš viso mokyklos nelankė 631 vaikas (iš jų tik 97 dėl negalios, kiti – dėl kitų priežasčių, tokių kaip blogi santykiai su mokytojais, tėvų nerūpestingumas ir pan.). Dažniausiai

mokyklos nelankė 6–8 klasėse turintys mokytis vaikai. Akivaizdu, jog tokio amžiaus iš bendrojo lavinimo sistemos iškritę vaikai yra pasmerkti skursti ateityje.

2.21 pav. Mokyklos nelankančių privalomo mokytis amžiaus vaikų skaičius Lietuvoje 2001–2005 m. [250]

Tyrimo duomenimis, vos 5,9 proc. respondentų turėtų galimybę vaikus po mokyklos baigimo išleisti toliau mokytis į kitą miestą (žr. 2.22 pav.). Daugiau nei penktadaliui apklaustų šeimų tai padaryti būtų labai sudėtinga, o beveik trečdalis to iš viso negalėtų padaryti. 39,5 proc. negalėjo pasakyti, ar turėtų galimybę vaikus po mokyklos baigimo išleisti mokytis į kitą miestą.

2.22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, ar jie galėtų po mokyklos baigimo vaikus išleisti mokytis į kitą miestą, proc. [254]

Kaip parodė tyrimas, šeimose, kuriose nė vienas iš tėvų nedirbo, didesnė dalis respondentų nurodė, kad neturėtų galimybės vaikus išleisti mokytis į kitą miestą po mokyklos baigimo (žr. 2.9 lentelę). Tačiau reikėtų pažymėti, jog netgi ir šeimose, kuriose abu tėvai dirbo, beveik po trečdalį (31,8 proc.) respondentų

nurodė, kad vaikus išleisti mokytis į kitą miestą jiems būtų labai sudėtinga arba tokios galimybės iš viso neturėtų.

2.9 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, ar jie galėtų po mokyklos baigimo vaikus išleisti mokytis į kitą miestą (priklausomai nuo tėvų darbinio statuso), proc.

Ar respondento šeima turėtų galimybę po mokyklos baigimo vaiką(-us) išleisti mokytis į kita miestą:	Respondento namų ūkio užimtumas:			
	Dirba abu tėvai	Dirba tik vienas iš tėvų	Nedirba nė vienas iš tėvų	Viso
Taip, turėtume	4,6	7,8	2,0	5,4
Būtų labai sudėtinga	31,8	22,4	18,0	22,3
Neturėtume	31,8	30,3	36,0	32,4
Sunku pasakyti	31,8	39,5	44,0	39,9
Viso	100,0	100,0	100,0	100,0

Priemonės, siekiant sumažinti skurdą šeimose su vaikais. Tyrimo metu vienas iš uždavinių buvo išsiaiškinti, kokia valstybės/ savivaldybės pagalba šeimoms būtų labiausiai reikalinga, siekiant išvengti skurdo. Didžioji dalis respondentų nurodė, kad labiausiai jų šeimai, siekiant išvengti skurdo, reikalinga didesnė valstybės finansinė parama. Šį atsakymų variantą pažymėjo 63,1 proc. apklausoje dalyvavusių šeimų (žr. 2.23 pav.). Beveik pusė (45,1 proc.) respondentų pažymėjo, kad skurdo problemą lengviau būtų galima išspręsti, jeigu šeimos gautų didesnę paramą, vaikus aprūpinant mokykliniais reikmenimis mokslo metų pradžioje, 33,8 proc. respondentų pageidavo gauti daugiau socialinių paslaugų (maitinimo, pavėžėjimo ir pan.) vaikams, 30,8 proc. – kompensuoti dalį vaikų sveikatos priežiūros išlaidų.

Taip pat respondentų nuomone, siekiant spręsti skurdo problemas šeimose su vaikais, tikslinga:

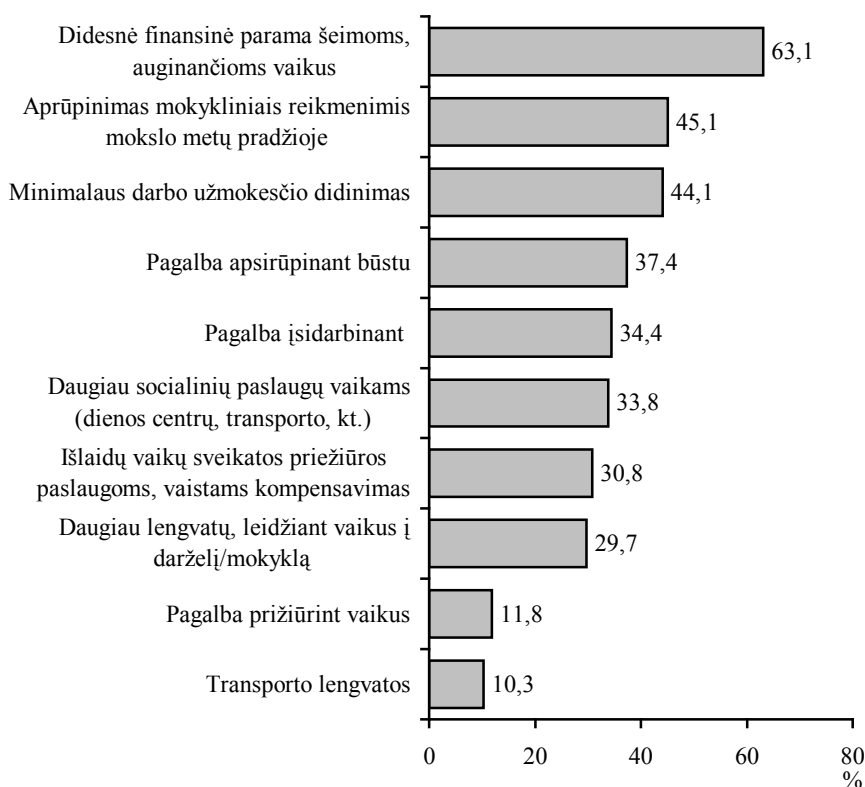
- didinti minimalų darbo užmokestį (44,1 proc.);
- suteikti pagalbą, apsirūpinant būstu (37,4 proc.);
- suteikti pagalbą, įsidarbinant (34,4 proc.);
- plėtoti daugiau socialinių paslaugų vaikams (33,8 proc.).

Panagrinėjus respondentų atsakymus dėl pagalbos, siekiant išvengti skurdo, pagal vidutines vienam šeimos nariui tenkančias pajamas, išryškėjo kai kurie svarbūs skirtumai – kuo šeimoje vienam šeimos nariui teko mažesnės pajamos, tuo labiau kaip pagalbos priemonė buvo akcentuojama didesnė valstybės finansinė parama:

- mažiausias pajamas (iki 100 Lt) vienam šeimos nariui gaunančių šeimų tarpe net 72,1 proc. respondentų kaip prioritetinę skurdo mažinimo priemonę pažymėjo valstybės finansinės paramos didinimą. Taip pat didžiausia dalis (55,8 proc.) respondentų šioje šeimų grupėje kaip

pagalbos priemonę nurodė pagalbą įsidarbinant. Tikėtina, jog dažniausiai į šią grupę pateko šeimos, kuriose nei vienas iš tėvų nedirbo;

- aukštesnes pajamas (200–400 Lt) vienam šeimos nariui gaunančios šeimos kur kas dažniau kaip priemonę akcentavo socialinių paslaugų vaikams plėtrą (dienos centrų steigimą, transporto paslaugų, nemokamo maitinimo organizavimą – taip nurodė vidutiniškai 55 proc. respondentų) bei kitos pagalbos vaikams organizavimą (aprūpinimą mokyklinėmis prekėmis, išlaidų vaikų sveikatos priežiūros paslaugoms, vaistams kompensavimą);
- didžiausias pajamas (400–500 Lt) vienam šeimos nariui gaunantieji tyrimo dalyviai kaip svarbiausią priemonę įvardino minimalaus darbo užmokesčio šalyje didinimą.

2.23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tai, kokia valstybės pagalba jų šeimai būtų labiausiai reikalinga, siekiant išvengti skurdo, proc. (galima buvo pasirinkti daugiau nei 1 atsakymų variantą) [254]

Galima teigti, kad kuo didesnės pajamos šeimoje, tuo labiau šeima yra pasirengusi spręsti skurdo problemas savo jėgomis, didinant užimtumą, gerinant jo kokybę bei iš jo gaunamas pajamas. Tuo tarpu mažiausias pajamas gaunančios šeimos daugiau yra linkusios siekti didesnės valstybės finansinės paramos.

2.5. Antrojo skyriaus išvados

Pagal pasiūlytą metodą apskaičiavus skurdo ribą bei įvertinus skurdo lygį Lietuvoje nustatyta, kad absoliutaus skurdo lygis per 2005–2007 m. laikotarpį šalyje kasmet augo ir padidėjo vidutiniškai nuo 18,0 proc. iki 21,6 proc. Labiausiai per minėtą laikotarpį skurdas teritoriniu požiūriu padidėjo didžiuosiuose Lietuvos miestuose (nuo 15 proc. iki 19,5 proc.), kiek mažiau – kituose šalies miestuose (nuo 17,5 proc. iki 20,5 proc.) bei kaime (nuo 22 proc. iki 25,1 proc.).

Taip pat skurdo rodiklių analizė parodė, kad labiausiai per pastaruosius metus šalyje skurdo iš socialinių pašalpų, stipendijų ir kitų išmokų gyvenantys namų ūkiai, namų ūkiai su 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus bei žemiausią išsilavinimą turinčių asmenų namų ūkiai. Šiuose namų ūkiuose absoliutaus skurdo lygis 2007 m. apytiksliai du kartus viršijo vidutinį absoliutaus skurdo lygio rodiklį šalyje. Autorės atlikto šeimų su vaikais sociologinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad daugelyje skurstančių namų ūkių vyrauja visų trijų minėtų skurdo veiksnių derinys.

Sociologinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad pagrindinė šeimų su vaikais skurdo priežastis Lietuvoje yra žemas tėvų užimtumas, sąlygojantis mažas pajamas šeimoje. Nepakankamą tėvų užimtumą, savo ruožtu, lemia nepakankamos galimybės suderinti šeimos pareigas ir darbinę veiklą (ypač kaime gyvenančioms šeimoms), žema darbinė motyvacija, mažos galimybės susirasti darbą dėl nepakankamos kvalifikacijos ar nepaklausios specialybės bei dirbti neskatinanti socialinės paramos sistema šalyje.

Taip pat tyrimas parodė, kad skurstančiose ir socialinės rizikos šeimose Lietuvoje augantys vaikai turi ribotas galimybes patenkinti būtiniausius savo švietimo, sveikatos priežiūros ir kitus socialinius poreikius, reikalingus visapusiškam jų vystymuisi – tai, savo ruožtu, sumažina vaikų galimybes išvengti skurdo ateityje.

Skurdo mažinimo Lietuvoje kryptys ir priemonės

Skyriuje apžvelgiama šiuo metu šalyje vykdoma skurdo mažinimo politika ir pasiūlomos skurdo mažinimo kryptys ir priemonės, parengtos, remiantis ankstesniame skyriuje atlikta sistetine skurdo rodiklių šalyje analizę bei sociologinio šeimų su vaikais tyrimo Lietuvoje duomenų analize. Išskiriamos skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo kryptys bei priemonės šalyje. Į šių priemonių įgyvendinimą autorė siūlo orientuotis, formuojant Nacionalinio biudžeto (pajamų ir išlaidų) strategiją bei nustatant jos prioritetus.

Skyriaus tematika paskelbti devyni autorės straipsniai [2A, 4A, 5A, 6A, 7A, 11A, 12A, 14A, 17A].

3.1. Skurdo mažinimo politika ir ją reglamentuojantys teisiniai dokumentai Lietuvoje

2000 m. Jungtinių Tautų tūkstantmečio viršūnių susitikime, kuriame dalyvavo 189 pasaulio valstybių vadovai, tame tarpe ir Lietuvos, buvo nutarta sustiprinti politinę valią, finansinius išteklius bei įgyvendinamas politikos priemones, siekiant perpus sumažinti skurdą pasaulyje iki 2015 m. Nuo tada skurdo ir socialinės atskirties mažinimas Lietuvoje tapo vienu iš strateginių

valstybės tikslų. 2000 m. Lietuvoje buvo sukurta pirmoji Skurdo mažinimo strategija ir parengta bei LR Vyriausybės 2002 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. 1753 patvirtinta Skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002–2004 metais programa [243].

2004 m. LR Vyriausybė patvirtino LR 2004–2006 metų nacionalinį kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planą, kuriame numatė pagrindines skurdo mažinimo kryptis ir tikslus, taip pat priemones, siekiant koordinuoti politiką ir veiksmus, skirtus kovai su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje. 2005 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr. 1002 patvirtintas LR 2004–2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo 2005–2006 metų priemonių sąrašas, kuriame akcentuotos šios skurdo ir socialinės atskirties mažinimo politikos kryptys [211]:

- pagalba pažeidžiamiems asmenims;
- užimtumo didinimas ir galimybių naudotis ištekliais, teisėmis, prekėmis ir paslaugomis gerinimas;
- socialinės atskirties rizikos prevencija;
- institucijų veiklos tobulinimas.

2007 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 46 LR Vyriausybė patvirtino skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007–2008 metų priemones. Šiame priemonių sąraše numatytos šios prioritetinės skurdo mažinimo kryptys [241]:

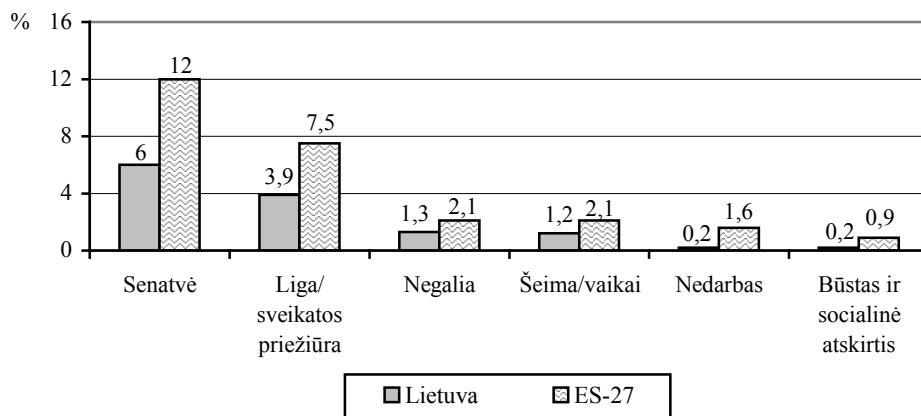
- gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje skatinimas;
- geros kokybės paslaugų prieinamumo gerinimas;
- vaikų skurdo panaikinimas ir paramos šeimoms didinimas;
- švietimo ir mokymo plėtojimas.

Detaliau paanalizavus pastaraisiais metais šalyje įgyvendinamas prioritetines skurdo mažinimo priemones, matyti, jog didžiausias dėmesys jose skiriamas bedarbių (daugiausiai ilgalaikių), ekonomiškai neaktyvių, žemos darbinės motyvacijos asmenų bei sunkiai integruojamų asmenų darbiniam aktyvumui skatinti ir tobulinti, įtraukiant juos į darbinės motyvacijos didinimo, kvalifikacijos tobulinimo, įgūdžių atnaujinimo ir kitas programas. Tačiau mažai dėmesio minėtuose dokumentuose skiriama tokių svarbių ekonominių svertų kaip minimalaus darbo užmokesčio, neapmokestinamo pajamų dydžio, mokesčių naštos objektyvaus nustatymo ir sureguliuojamo klausimų sprendimui, darbo rinkos ir socialinės paramos sistemos suderinamumo didinimui. Šie ekonominiai svertai ne tik padėtų padidinti bedarbių ir ekonomiškai neaktyvių asmenų darbinę motyvaciją, bet ir sudarytų galimybes padidinti kitų skurstančių gyventojų pajamas ir gyvenimo lygį. Juolab, kad per pastaruosius metus nedarbo lygis Lietuvoje kasmet mažėjo, tačiau ši situacija neturėjo didesnės teigiamos įtakos skurdo situacijai šalyje.

Ne itin didelės pastangos spręsti skurdo ir socialinės atskirties problemas rodo ir menkos iš šalies biudžeto socialinei apsaugai skiriamos lėšos. Eurostat duomenimis, Lietuva yra viena mažiausiai socialinei apsaugai skiriančių šalių

ES. 2005 m. iš valstybės ir savivaldybių biudžetų socialinei apsaugai Lietuva skyrė 13,2 proc. BVP (2006 m. socialinei apsaugai skirtų lėšų dydis padidėjo labai nežymiai – iki 13,4 proc. BVP) ir skiriamų lėšų dalies dydžiu aplenkė tik Latviją (12,4 proc.) ir Estiją (12,5 proc.). Tuo tarpu ES-27 šalyse vidutiniškai socialinei apsaugai buvo skiriama 27,2 proc. BVP. Matuojant socialinei apsaugai skiriamų išlaidų dydį perkamosios galios paritetu, vienam asmeniui Lietuvoje socialinei apsaugai tenkančios išlaidos 2005 m. sudarė 1593 PGP ir buvo beveik keturis kartus mažesnis nei ES-27 vidurkis – 6087 PGP [230].

Ypač maža dalis lėšų (vos 0,2 proc. BVP) Lietuvoje skiriama išmokoms nuo nedarbo (net 8 kartus mažiau negu vidutiniškai ES-27). Taip pat 0,2 proc. BVP 2005 m. šalyje skirta būsto tikslinėms išmokoms ir į socialinės atskirties mažinimą nukreiptoms socialinėms išmokoms (žr. 3.1 pav.).

3.1 pav. Socialinėms išmokoms tenkanti dalis pagal funkcinės grupes 2005 m. Lietuvoje ir ES-27, proc. [244]

Be to, nepaisant nedidelio socialinei apsaugai skiriamų lėšų dydžio, šios lėšos ne visada panaudojamos tikslingai. Kaip pavyzdį galima pateikti tai, jog nuo 2008 m. sausio 1 d. šeimoms su vaikais buvo pradėti mokėti taip vadinami „vaiko pinigai“. Po 52 Lt per mėnesį mokama vaikams iki 18 metų ir vyresniems, besimokantiems dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje. Daugiavaikėse šeimose vaiko pinigai mokami vaikams iki 24 metų, jeigu vaikas mokosi profesinės ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje. Nors ir kilnus yra šalies Vyriausybės tikslas – remti visų šeimų vaikus iki 18 metų amžiaus (nepaisant to, ar šeimos mėnesinės pajamos sudaro 1000 Lt ar 10 000 Lt), tačiau vargu, ar tokia parama bus veiksminga, sprendžiant tiek skurstančių šeimų su vaikais, tiek demografinės problemas šalyje.

Panašiai galima būtų vertinti ir nuo 2008 m. liepos 1 d. įsigaliojusio LR paramos mokiniams įstatymo pakeitimo įstatymą, numatantį, jog visi mokiniai, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ugdymo ar pagal pradinio ugdymo programas, nepriklausomai nuo šeimos gaunamų pajamų, turi teisę gauti nemokamus pietus mokykloje [222]. Autorės nuomone, kur kas tikslingiau būtų didesnę paramą skirti skurstančioms šeimoms su vaikais (pvz., vienišiems tėvams, auginantiems vaikus), kurios iš tiesų nėra pajėgios patenkinti svarbiausių savo vaikų asmeninių poreikių.

3.2. Skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo teorinis aspektas

Kaip parodė skurdo rodiklių Lietuvoje analizė, per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje vykdoma skurdo mažinimo politika nebuvo itin veiksminga – skurdo lygio rodikliai šalyje išliko aukšti ir nuolat augo. Tokią situaciją, visų pirma, lėmė ne visiškai teisinga valstybės pasirinkta socialinės politikos strategija bei nuostatos, kada akcentuojamas skurdo padarinių mažinimas (šalinimas), o ne skurdo prevencija, užkertanti kelią gyventojų patekimui į skurdo situaciją. Siekiant geriau suprasti šalies Vyriausybės vykdomos socialinės politikos įtaką skurdo mažinimui, tikslinga panagrinėti socialinės apsaugos kaip vienos svarbiausių visos socialinės sistemos grandžių tikslus.

Socialinės apsaugos sistemos tikslas apskritai gali būti suprantamas kaip valstybės išteklių, surinktų įnašų ir mokesčių forma iš šalies gyventojų, panaudojimas, suteikiant paramą asmenims, kurie negali patys pasirūpinti savimi ir užsitikrinti sau pakankamų pajamų pragyvenimui. Kitaip tariant, socialinė apsauga gali būti suprantama kaip išteklių perskirstymo forma, kada ištekliai iš turtingųjų perskirstomi vargšams [9]. Šis išteklių perskirstymas gali būti horizontalus ir vertikalus.

Horizontalus išteklių perskirstymas daugiausiai yra nukreiptas į trumpalaikio skurdo, atsirandančio dėl tam tikrų nepalankių aplinkybių (pvz., trumpalaikio nedarbo), eliminavimą. Tokiais atvejais asmeniui yra mokama socialinė pašalpa iš jo paties sukauptų socialinio draudimo įnašų.

Vertikalus išteklių perskirstymas daugiausiai yra nukreiptas į išteklių perskirstymą iš turtingųjų skurstantiems, nepriklausomai nuo to, ar skurstantis asmuo prieš tai mokėjo mokesčius valstybei, ar ne. Remiantis vertikalium išteklių perskirstymo modeliu, parama skurstantiems gali būti teikiama kur kas ilgesnį laikotarpį ar netgi nuolat.

Šios skirtingos perskirstymo formos leidžia įgyvendinti skirtingus valstybės socialinės politikos tikslus bei nuostatas. Horizontalusis perskirstymas daugiau pabrėžia socialinio draudimo požiūrį (t. y. skurdo prevencijos), tuo tarpu, vertikalusis – socialinės paramos (skurdo mažinimo).

Skurdo prevencija reiškia, jog socialinės apsaugos sistema šalyje užtikrina, kad asmuo nepakliūs į tokias aplinkybes, kurios sąlygoja skurdo atsiradimą. Tam, visų pirma, reikalinga identifikuoti aplinkybes bei sąlygas, kurios lemia skurdo rizikos atsiradimą šalyje ir imtis priemonių jas sumažinti bei į nepalankią situaciją patekusiems asmenims suteikti atitinkamą pagalbą [9].

Taigi, jeigu skurdo prevencija reikalauja iniciatyvios valstybės politikos (ir ne tik socialinės apsaugos sferoje), skurdo mažinimo politika yra daugiau reaguojanti. Tai reiškia, kad parama asmeniui yra teikiama tik tuo metu, kai jis tampa skurstančiu ir tai savo pajamomis įrodo valstybei. Skurdo mažinimas daugiausiai remiasi išmokų skurstantiems asmenims mokėjimu (taip pat lengvatų jiems ir jų šeimos nariams sudarymu), siekiant padidinti skurstančiųjų pajamas ir, tokiu būdu, sumažinti ar panaikinti skurdą. Įgyvendinant skurdo mažinimo priemones kaip taisyklę yra griežtinami socialinės paramos teikimo reikalavimai – įvedamos pašalpos, mokamos, įvertinus šeimos pajamas ir turtą, siekiant užtikrinti, kad paramą gautų būtent tie asmenys, kuriems jos labiausiai reikia.

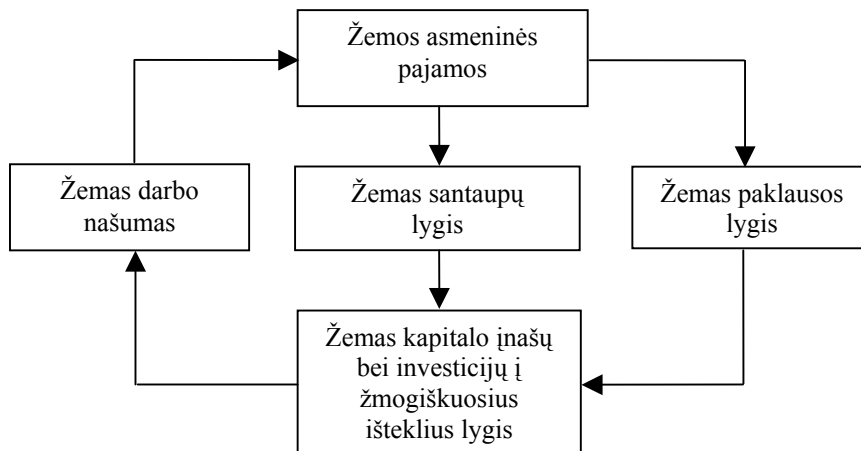
Jeigu jau pasirenkama taikyti skurdo mažinimo, o ne prevencijos priemones šalyje, reikėtų pažymėti, kad testuojama socialinė parama, iš tiesų, gali būti veiksminga priemonė, siekiant mažinti skurdą, tačiau ją taikant praktikoje, neretai susiduriama su tam tikromis problemomis, kurias nepakankamai įvertinus, galima sulaukti priešingo skurdo mažinimui efekto – socialinės atskirties ir skurdo padidėjimo. Galima išskirti šias pagrindines problemas:

- *socialinės stigos problema*. Skurstantys žmonės neretai jaučia pažeminimą ir gėdą, prašydami socialinės paramos, todėl jei parama nėra didelė, verčiau jos atsisako. Ypač socialinės stigos problema pasireiškia vaikų ir jaunesnio amžiaus asmenų tarpe (darželyje, mokykloje tarp bendraamžių ir pan.). Socialinė stigma didina socialinę atskirtį bei įtampą gyventojų tarpe;
- *nepakankama informacija apie socialinės paramos schemas*. Teikiant pajamomis testuojamą paramą, ypatinga reikšmė tenka informacijos apie paramos schemas gyventojų tarpe prieinamumui. Ne visi skurstantieji turi pakankamai informacijos apie tai, kaip ir kokią socialinę paramą jie gali gauti. Taip pat dėl griežtų reikalavimų neretai mano, kad jiems ši parama nepriklauso, todėl dėl jos nesikreipia;
- *aukštos socialinės paramos administravimo išlaidos*. Kruopštus ir tikslus pajamų ir turto vertinimas paprastai sąlygoja aukštas administracines išlaidas, kurios kaip taisyklę sudaro nemažą dalį viso skurdo mažinimo priemonėms skirto biudžeto. Mažesnis socialinės paramos skyrimo formalizavimas sudarytų galimybes didesnę paramos dalį skirti konkrečių socialinių ir ekonominių priemonių (socialinių paslaugų, socialinių paslaugų infrastruktūros, bendruomeninių paslaugų ir kt.) plėtrai ir tobulinimui;

- *neigiamas pajamų testavimo efektas*. Neretai pajamų matavimas sukelia neigiamą efektą, dėl kurio asmenys yra neskatinami įsidarbinti. Tokia situacija atsiranda tuomet, kada net ir nežymiai padidėjus pajamoms šeimoje, prarandama dalis ar net visa socialinė parama. Ši problema ypač aktuali šalyse, kuriose minimali mėnesinė alga yra santykinai žema palyginti su valstybės mokamomis socialinėmis išmokomis. Tokiu atveju namų ūkis verčiau renkasi nedirbti ir gauti didesnę socialinę pašalpą nei dirbti ir gauti mažesnę socialinę pašalpą ar jos iš viso negauti.

Taigi formuojant skurdo mažinimo priemones šalyje, tikslinga imtis atitinkamų veiksmų, kad šių problemų būtų galima išvengti.

Skurdo prevencinė politika, savo ruožtu, apima tokius svarbius klausimus kaip minimalaus tinkamo gyvenimo lygio, socialinių garantijų, švietimo ir sveikatos paslaugų prieinamumo užtikrinimas ir kitų svarbių priemonių įgyvendinimą. Netaikydamos prevencinių priemonių, o vien tik siekdamos sumažinti skurstančiųjų skaičių, neretai šalys patenka į „užburtą skurdo ratą“ (žr. 3.2 pav.), norint iš kurio išeiti, būtina performuoti patį struktūrinį pagrindą šalyje, kuriame vystomi individų socialiniai santykiai ir formuojama jų gyvenimo kokybė. Tokiu atveju tikslinga didinti gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje galimybes, gerinti socialinių paslaugų infrastruktūrą, reformuoti mokesčių, darbo apmokėjimo sistemas ir pan.

3.2 pav. Užburtas skurdo ratas (makroekonominis požiūris)

Iš kitos pusės, mokslininkai pabrėžia, kad visi individai yra savo gyvenimo kūrėjai, kurie daro sprendimus, lemiančius jų gyvenimo kokybę ir tikslus, socialinius santykius ir gyvenseną. Šio požiūrio kontekste, kiekvienas individas yra atsakingas už savo gyvenimo lygio ir visuomeninių santykių formavimą.

todėl nemaža skurdo prevencijos ir mažinimo priemonių dalis turėtų būti nukreipta į skurstančiųjų motyvacijos keisti savo gyvenimo kokybę didinimą.

Atsižvelgiant į šias teorines socialinės apsaugos politikos nuostatas, formuojant skurdo mažinimo politiką Lietuvoje, tikslinga išskirti skurdo prevencijos bei skurdo mažinimo kryptis ir priemones šalyje.

3.3. Skurdo prevencijos kryptys ir priemonės Lietuvoje

3.3.1. Mažiausias pajamas gaunančių asmenų pajamų iš darbo didinimas

Minimaliosios mėnesinės algos objektyvaus dydžio šalyje nustatymas.

Kaip parodė antrajame disertacinio darbo skyriuje atlikta šeimų su vaikais sociologinio tyrimo duomenų analizė, net 60 proc. apklaustų šeimų, kuriose abu tėvai dirbo, nuolat ar dažnai susidūrė su skurdo problema. Tai rodo, kad šiuo metu veikianti darbo apmokėjimo sistema šalyje neužtikrina šeimoms su vaikais (tikėtina, jog taipogi ir kitoms gyventojų socialinėms grupėms) tinkamo gyvenimo lygio. Kadangi Lietuvoje daugiausiai skursta žemiausią išsilavinimą įgiję asmenys, kurių, kaip tikėtina, didelė dalis gauna minimalų darbo užmokesť, vienas iš svarbiausių uždavinių, siekiant užkirsti kelią skurdo atsiradimui bei jo didėjimui šalyje, yra minimalaus darbo užmokesčio objektyvaus dydžio Lietuvoje nustatymas.

Jeigu vidutinis darbo užmokesčio dydis darbo rinkoje formuojasi savaime veikiant rinkos dėsniams ir tam nereikalingas tiesioginis valstybės įsikišimas, tai minimalią mėnesinę algą (MMA), remdamasi objektyviais kriterijais, turėtų nustatyti šalies Vyriausybė¹⁶.

1994 m. birželio 23 d. Lietuva ratifikavo TDO konvenciją Nr. 131 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio nustatymo, ypač atsižvelgiant į besivystančias šalis“, kuri įsigaliojo nuo 1995 m. rugsėjo 26 d. Šia Konvencija Lietuva įsipareigojo sukurti minimalaus darbo užmokesčio nustatymo sistemą, apimančią visas samdomųjų darbuotojų grupes, dėl kurių darbo sąlygų tokią sistemą taikyti yra tikslinga [252]. Tačiau, reikėtų pažymėti, kad tokia sistema Lietuvoje nebuvo sukurta, o įsigalėjo praktika MMA šalyje didinti vienkartiniais LR Vyriausybės sprendimais (žr. 3.1 lentelę).

Nepaisant pastarųjų metų MMA Lietuvoje augimo, Eurostat duomenimis, 2007 m. MMA dydis šalyje palyginti su kitomis ES šalimis buvo vienas mažiausių ir sudarė vos 202,7 EUR. Eurostat duomenimis, 2007 m. MMA

¹⁶ MMA dydį Lietuvoje nustato LR Vyriausybė Trišalės tarybos, kurią sudaro LR Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų atstovai, teikimu.

Lietuvoje buvo didesnė tik už MMA Bulgarijoje, Latvijoje ir Rumunijoje (žr. 34 priedą).

Absoliutaus skurdo lygio Lietuvoje didėjimas rodo, kad šiuo metu veikianti atsitiktinė MMA perskaičiavimo tvarka nesudaro galimybių spręsti svarbias socialines problemas šalyje ir dirbantiems asmenims neužtikrina tinkamo, svarbiausių asmeninių poreikių patenkinimą garantuojančio, gyvenimo lygio. Atsižvelgiant į tokią situaciją, tikslinga parengti ir teisiniaisiais norminiais aktais įtvirtinti MMA nustatymo bei jos perskaičiavimo pagal objektyvius kriterijus tvarką Lietuvoje.

3.1 lentelė. *Minimalioji mėnesinė alga ir minimalusis valandinis atlygis 2005–2008 m. Lietuvoje, Lt [198]*

Metai (ketv.)	2005 I–II ketv.	2005 III–IV ketv.	2006 I–II ketv.	2006 III–IV ketv.	2007 I–II ketv.	2007 III–IV ketv.	2008 I–II ketv.
Minimali mėnesinė alga, Lt	500	550	550	600	600	700	800
Minimalus valandinis atlygis, Lt	2,95	3,28	3,28	3,65	3,66	4,19	4,85

Šiuo metu LR Seime yra užregistruotas įstatymo projektas, kuris MMA didinimo mechanizmą bei periodiškumą susietų su vidutinio darbo užmokesčio (VDU) dydžiu šalyje. Remiantis įstatymo projektu, MMA dydis Lietuvoje turėtų sudaryti ne mažiau nei 60 proc. praėjusių kalendorinių metų vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio šalyje [194]. Toks VDU ir MMA santykis turėtų būti pasiektas iki 2009 m., o pereinamuoju laikotarpiu minimali alga turėtų būti ne mažesnė nei 50 proc. vidutinio bruto mėnesinio praėjusių metų darbo užmokesčio dydžio. Šiuo metu (2008 m.) MMA sudaro 42 proc. vidutinio mėnesinio 2007 m. bruto darbo užmokesčio šalyje. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2007 m. vidutinis bruto darbo užmokestis šalyje sudarė 1890 Lt. Skaičiuojant MMA dydį pagal minėtą metodiką (taikant 60 proc. kriterijų), 2008 m. MMA dydis Lietuvoje turėtų būti ne mažesnis nei 1134 Lt.

Autorės nuomone, MMA apskaičiavimo tvarka, susiejanti ją su VDU, nėra pagrįsta. Vidutinio darbo užmokesčio dydį daugiau lemia darbo jėgos pasiūlos ir paklausos pasiskirstymas šalies darbo rinkoje, kuri savo ruožtu sąlygoja daugelis kitų veiksnių (darbuotojų kvalifikacijos atitikimas darbdavių poreikiams, gyventojų emigracijos mastas, atskirų ekonomikos sektorių ir ekonominių veiklų šalyje plėtra ir pan.), todėl nepagrįsta minimalų darbo užmokestį susieti su vidutiniu darbo užmokesčiu šalyje. Be to, pačios MMA didinimas taip pat turi žymios įtakos vidutinio darbo užmokesčio augimui šalyje. Galima teigti, kad MMA dydžio susiejimas su vidutiniu darbo užmokesčio dydžiu šalyje gali

nepagrįstai padidinti MMA dydį, kuris gali turėti neigiamos įtakos tiek skurdo mažinimo politikai, tiek visai šalies ekonomikai. Sparčiai augantis vidutinis darbo užmokestis (ir tuo pačiu MMA), visų pirma, sąlygotų investicijų (tiek į technologinę pažangą, tiek į žmogiškuosius išteklius) sumažėjimą, kuris, savo ruožtu, dar labiau sumažintų darbo našumą šalyje (Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, darbo našumas Lietuvoje per 2001–2007 m. laikotarpį sumažėjo nuo 9,9 proc. iki 4,5 proc., o darbo našumas vienam dirbančiajam 2007 m. Lietuvoje sudarė vos 60,4 proc. ES-27 vidurkio). MMA didinimas, nedidėjant darbo našumui šalyje, sąlygotų spartesnį infliacijos augimą, dalies darbuotojų (ypač nekvalifikuotų) atleidimą, paskatintų smulkaus verslo įmonių bankrotus ir daugelį kitų neigiamų padarinių. Iš kitos pusės, dėl vienokių ar kitokių priežasčių sustojęs vidutinio darbo užmokesčio augimas šalyje gali neužtikrinti reikalingo MMA dydžio, augant pragyvenimo kaštams šalyje (pvz., esant aukštai infliacijai).

Remiantis TDO konvencijos nuostatomis, minimalus darbo užmokestis apibrėžiamas kaip minimali darbuotojui mokėtina suma už per tam tikrą laikotarpį jo atliktą darbą ar suteiktas paslaugas, „kuri yra garantuojama įstatymu ir nustatoma tokia lygyje, kad padengtų minimalius darbuotojo ir jo šeimos poreikius, atsižvelgiant į konkrečios šalies ekonomines ir socialines sąlygas“ [252]. Remiantis šiuo apibrėžimu, autorės nuomone, MMA dydį tikslinga susieti su absoliučia skurdo riba, kuri apskaičiuojama, įvertinus asmenų minimalius asmeninius poreikius bei jiems patenkinti reikalingas išlaidas. MMA dydį susiejus su absoliučia skurdo riba, būtų atsižvelgiama tiek į vartojimo prekių ir paslaugų kainų augimą, tiek į maisto ir ne maisto išlaidų santykio pokyčius šalyje.

Atsižvelgiant į tai, kad MMA turi užtikrinti dirbančiojo ir jo išlaikomų vaikų poreikių patenkinimą, MMA dydis galėtų būti apskaičiuojamas, remiantis vienu darbingo amžiaus asmeniui Lietuvoje tenkančių vaikų skaičiumi. Tokiu atveju MMA dydis A (neto) $(n + 1)$ metais galėtų būti apskaičiuojamas pagal formulę:

$$A_{n+1} = Z_{MS_n} + Z_{NS_n} + Z_{MV_n} \cdot r_n + Z_{NV_n} \cdot r_n, \quad (3.1)$$

čia: Z_{MS_n} yra maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui n -taisiais metais per mėnesį, Lt; Z_{NS_n} – ne maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui n -taisiais metais, Lt; Z_{MV_n} – maisto skurdo riba vienam vaikui¹⁷ n -taisiais

¹⁷ Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės vaikų amžiaus grupei priskiria asmenis iki 15 metų amžiaus. Tai sudaro galimybes objektyviai taikyti skaičiavimus, atliktus, remiantis autorės parengtu absoliučios skurdo ribos skaičiavimo metodu.

metais, Lt; Z_{NV_n} – ne maisto skurdo riba vienam vaikui n -taisiais metais, Lt; r_n – vienam darbingo amžiaus asmeniui Lietuvoje tenkančių vaikų skaičius n -taisiais metais.

MMA šalyje apskaičiavimui, autorės nuomone, tikslinga naudoti skurdo ribas, apskaičiuotas didžiuosiuose šalies miestuose gyvenantiems namų ūkiams. Tokiu atveju, iš vienos pusės, bus užtikrinamas asmenų, gyvenančių didžiuosiuose šalies miestuose, asmeninių poreikių patenkinimas ir, iš kitos pusės, atsižvelgiama į tai, jog paprastai kaime gyvenantys namų ūkiai yra didesni nei gyvenantys mieste.

Remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2007 m. vienam darbingo amžiaus asmeniui Lietuvoje teko 0,42 vaiko. Maisto skurdo riba vienam suaugusiam asmeniui 2007 m. sudarė 235 Lt, ne maisto skurdo riba vienam suaugusiajam – 383 Lt per mėnesį. Maisto skurdo riba vienam vaikui 2007 m. sudarė 257 Lt, ne maisto skurdo riba vienam vaikui – 210 Lt per mėnesį (žr. 26 priedą). Tokiu atveju 2008 m. minimalus „į rankas“ išmokamas atlyginimas vienam dirbančiajam turėtų sudaryti:

$$A_{2008} = 235 + 383 + 257 \cdot 0,42 + 210 \cdot 0,42 = 786,6 \text{ Lt.} \quad (3.2)$$

Taigi MMA dydis Lietuvoje 2008 m. pradžioje turėjo apytiksliai sudaryti 975 Lt (kai neapmokestinamasis pajamų dydis – 320 Lt, pajamų mokeskis – 24 proc., socialinio draudimo mokeskis – 3 proc.).

Be to, autorės nuomone, esant aukštam infliacijos tempui šalyje, metu bėgyje tikslinga peržiūrėti MMA dydį ir, esant reikalui (pvz., jeigu prognozuojama vidutinė metinė infliacija šalyje yra didesnė nei 5 proc.), MMA dydį pakoreguoti pagal suderintą vartotojų kainų indeksą arba prognozuojamą vidutinę metinę infliaciją¹⁸ šalyje. Remiantis Lietuvos banko prognozėmis, 2008 m. vidutinė metinė infliacija Lietuvoje turėtų sudaryti 12 proc. Taigi, atsižvelgus į infliacijos lygį šalyje, 2008 m. pabaigoje MMA Lietuvoje turėtų sudaryti vidutiniškai 1092 Lt.

Taip pat viena iš galimybių būtų diferencijuoti MMA dydį skirtinguose šalies regionuose (pagal skirtingas teritorines skurdo ribas didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose miestuose ir kaime). MMA diferencijavimo skirtinguose šalies regionuose galimybė numatyta tiek TDO konvencijoje Nr. 131 ir ją lydinčioje TDO rekomendacijoje Nr. 135, tiek LR Vyriausybės 2002 m. birželio 4 d. patvirtintame LR darbo kodekso patvirtinimo, išgaliojimo ir įgyvendinimo įstatyme Nr. IX-926 [219]. Tačiau MMA diferencijavimas pagal regionus turi būti ypač detalai reglamentuotas, kadangi gali padidinti neskaidrių sprendimų priėmimo galimybę. Prieš priimant tokį sprendimą, būtina atlikti detalius skaičiavimus bei sociologinius tyrimus šalyje.

¹⁸ Vidutinė metinė infliacija – tai dvylikos paskutinių mėnesių ir atitinkamų ankstesnių dvylikos mėnesių vidutinio kainų lygio santykinis pokytis.

Neapmokestinamojo pajamų dydžio didinimas bei jo diferencijavimas, atsižvelgiant į išlaikomų vaikų skaičių šeimoje.

Viena iš galimybių padidinti neturtingiausio gyventojų sluoksnio pajamas ir tokiu būdu išvengti skurdo – didinti neapmokestinamąjį pajamų dydį (NPD). NPD – tai gyventojų pajamų mokesčiu neapmokestinamos pajamų sumos dydis, kuris leidžia sumažinti pajamų mokesčio bazę ir padidinti iš darbo gaunamas pajamas. NPD laikomas tam tikru progresiniu elementu, nes dėl jo mažiau uždirbantys asmenys turi atiduoti valstybei mažesnę savo pajamų dalį nei didesnes pajamas gaunantys gyventojai. LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymu Nr. IX-1007 (2002 m. liepos 2 d.), pagrindinis NPD Lietuvoje yra 320 Lt per mėnesį. Didesnis NPD yra taikomas tik asmenims su negalia, daugiavaikėms šeimoms bei vienišioms tėvams, auginantiems vaikus (įvaikius) iki 18 metų amžiaus [221].

Asmenims, auginantiems 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, taikomas 475 Lt per mėnesį NPD. Už ketvirtą ir kiekvieną paskesnę vaiką NPD didinamas 50 Lt; vienišioms tėvams, auginantiems vaikus, NPD sudaro 370 Lt per mėnesį, o už auginamą antrą ir kiekvieną paskesnę vaiką NPD didinamas 60 Lt; asmenims (tėvams arba įtėviams), auginantiems 1 ar 2 vaikus iki 18 metų, nėra numatytas didesnis NPD, o už kiekvieną auginamą vaiką yra taikomas papildomas neapmokestinamasis pajamų dydis, lygus 0,1 pagrindinio NPD (ir tai sudaro vos 32 Lt) [221].

Akivaizdu, kad toks NPD padidinimas turi labai menkos įtakos šeimos biudžetui, kadangi jis pajamas padidina vos keliolika litų (pvz., šeimoje, kurioje vienišas tėvas (motina) augina 2 vaikus ir kurioje pajamos sudaro 800 Lt, dėl padidinto NPD pajamos šeimoje padidės vos 27 Lt).

Autorės nuomone, tikslinga siekti, kad NPD vienam dirbančiajam būtų ne mažesnis nei absoliuti skurdo riba šalyje. Tokiu atveju 2008 m. NPD dydis vienam dirbančiam neturinčiam vaikų asmeniui vidutiniškai sudarytų 500 Lt¹⁹.

Be to, esant galimybėms, NPD tikslinga susieti su dirbančiojo šeimoje išlaikomų vaikų skaičiumi. Didėjant išlaikomų vaikų skaičiui šeimoje, NPD taip pat turėtų didėti. Idealiu atveju už kiekvieną šeimoje išlaikomą vaiką pilnose šeimose NPD galėtų būti didinamas puse vidutinės skurdo ribos vaikui dydžio (vidutiniškai 200 Lt), o asmenims, vieniems auginantiems vaikus, NPD dydis galėtų būti padidinamas visu vidutinės skurdo ribos vaikui dydžiu (apytiksliai 400 Lt). Tokiu būdu būtų užtikrinama, jog šeimos gryniosios pajamos nebus

¹⁹ Remiantis apskaičiuotomis teritorinėmis skurdo ribomis Lietuvoje (žr. 26 priedą), apskaičiuotas vidutinis vienam vaikui ir vienam suaugusiam asmeniui reikalingas finansinių išteklių kiekis, užtikrinantis minimalių jų asmeninių poreikių patenkinimą. Pritaikius svertinį vidurkį, apskaičiuota, kad 2007 m. Lietuvoje vidutinis vienam suaugusiam asmeniui reikalingas išteklių dydis sudarė 515 Lt, vienam vaikui – 409 Lt.

mažesnės nei dydis, reikalingas minimaliems šeimos poreikiams patenkinti. Tačiau konkretus NPD dydis bei jo lengvatos šalyje turėtų būti nustatytos, tik atlikus detalius skaičiavimus ir įvertinus, kokios įtakos NPD padidėjimas turės nacionalinio biudžeto šalyje formavimui. Siekiant sumažinti galimus nacionalinio biudžeto nuostolius dėl staigaus NPD padidėjimo, prie tokio NPD nustatymo mechanizmo galima būtų pereiti palaipsniui.

Progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas.

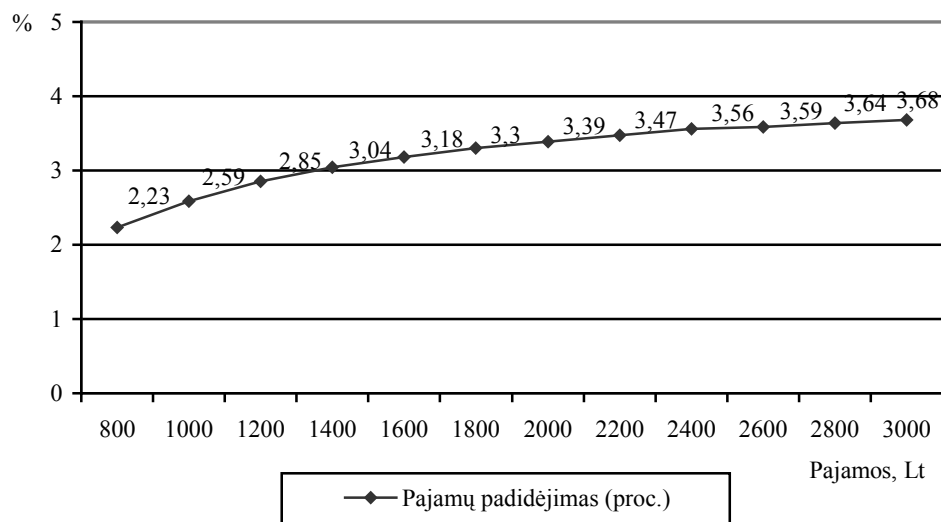
Šiuo metu Lietuvoje vienodu (24 proc.) pajamų mokesčio tarifu apmokestinamos ir pačios žemiausios ir labai aukštos gyventojų pajamos. Aukštas žemų pajamų apmokestinimas sumažina gyventojų pajamas ir valstybė priversta juos remti, mokėdama socialines pašalpas. Tokiu būdu sukuriama neracionalūs sprendimai, kada, iš vienos pusės, valstybė santykinai dideliu pajamų mokesčiu apmokestina mažas pajamas, iš kitos pusės – tuos pačius asmenis remia kaip skurstančius. Tokia padėtis yra nesuderinama nei su ekonominio, nei su socialinio efektyvumo siekiu.

Remiantis LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymu Nr. IX-1007 (2002 m. liepos 2 d.), nuo 2008 m. sausio 1 d. Lietuvoje vieningas pajamų mokesčio tarifas buvo sumažintas nuo 27 proc. iki 24 proc. Nepaisant to, kad svarbiausias pajamų mokesčio tarifo sumažinimo tikslas buvo darbuotojams tenkančios mokesčių naštos mažinimas bei darbuotojų, gaunančių žemiausias pajamas, ir jų šeimos narių gyvenimo lygio didinimas, pajamų mokesčio tarifo sumažinimas MMA gaunančiųjų gyventojų pajamas per mėnesį padidino vos 14,40 Lt. Tuo tarpu gyventojų, kurių pajamos iš darbo sudarė 5000 Lt – jos padidėjo 140,40 Lt.

Kaip matyti iš 3.3 paveikslo, augant gyventojų pajamoms, „sutaupomų“ dėl pajamų mokesčio tarifo sumažėjimo pajamų procentinė dalis taip pat auga. Taigi galima teigti, kad pajamų mokesčio tarifo (nuo 27 proc. iki 24 proc.) sumažinimas buvo netgi naudingesnis aukštesnes pajamas gaunantiems gyventojams, nei skurstantiems.

Tokiu atveju alternatyvus sprendimas prieš tai minėtam NPD didinimui galėtų būti progresinio pajamų mokesčio tarifo šalyje įvedimas. Progresinis pajamų mokesčio tarifas didėja, didėjant asmens gaunamoms pajamoms. Tai reiškia, jog kai dirbančiojo pajamos viršija nustatytą ribą, kiekvienas papildomai uždirbtas litas apmokestinamas didesniu mokesčio tarifu.

Progresinio pajamų mokesčio sistema taikoma daugelyje išsivysčiusių pasaulio šalių (Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Olandijoje, Portugalijoje, Airijoje, Švedijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, JAV ir kitose pasaulio šalyse), apmokestinant gyventojų asmenines pajamas. Tokiu būdu siekiama sumažinti pajamų nelygybę bei pagerinti situaciją asmenų, kurių pajamos iš darbo užmokesčio yra žemos.

3.3 pav. Gyventojų pajamų padidėjimas, sumažinus pajamų mokesčio tarifą Lietuvoje nuo 27 proc. iki 24 proc., esant skirtingam gyventojų pajamų lygiui, proc.

Pastaraisiais metais šalyje buvo daug diskutuojama dėl siūlymo įvesti progresinio pajamų mokesčio tarifą Lietuvoje. Remiantis pateiktu pasiūlymu, pirmasis uždirbtas 1000 Lt būtų apmokestinamas 15 proc., o likusi atlyginimo dalis – 27 proc. tarifu. Tačiau toks sprendimas nebuvo priimtas. Progresinio pajamų mokesčio tarifo buvo atsisakyta, motyvuojant tuo, kad jis mažina gyventojų verslumą, siekį kelti kvalifikaciją ir uždirbti daugiau, kadangi didesnės pajamos apmokestinamos aukštesniu tarifu.

Autorės nuomone, siekiant mažinti gyventojų pajamų ir vartojimo nelygybę (kuri, kaip parodė rodiklių analizė, šalyje kasmet didėja), progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas Lietuvai būtų tikslingas. Tačiau netikslinga nustatyti tik du – 15 ir 27 proc. pajamų mokesčio tarifus. Juolab, kad 15 proc. tarifą siūloma įvesti vos kiek aukštesnėms pajamoms nei MMA šalyje (t. y. 1000 Lt). Tokiu atveju darbdaviai būtų suinteresuoti nedidinti darbo užmokesčio žemesnės kvalifikacijos darbuotojams – būtų siekiama išlaikyti darbo užmokestį 1000 Lt lygyje.

Be to, augant darbo užmokesčiui šalyje (tiek MMA, tiek vidutiniam), didesnį mokesčio tarifą turėtų mokėti vis daugiau ir daugiau šalies gyventojų, todėl progresinis mokestis taptų beprasmis, atsirastų paskatos pajamų mokesčio tarifo mažinimu pasinaudoti kaip politiniu šūkiu, siekiant politinių tikslų. Taip pat nustačius 15 proc. tarifo ribą 1000 Lt lygyje, progresiniai mokesčiai mažai įtakos turėtų nelygybės problemų sprendimui gyventojų, patenkančių į aukštesnius

nei I ir II pajamų deciliai, tarpe ir visiškai neskatinant vidurinėsios klasės formavimo šalyje.

Išanalizavus skirtingų Europos šalių gyventojų pajamų apmokestinimo tvarką, matyti, kad žemutiniai pajamų mokesčio tarifai jose svyruoja nuo 0 proc. (Prancūzijoje) iki 33,6 proc. (Nyderlanduose) (pvz., Portugalijoje metinės pajamos iki 4639 EUR apmokestinamos 10,5 proc. tarifu, Prancūzijoje metinės pajamos iki 5614 EUR – 0,0 proc. tarifu, Jungtinėje Karalystėje metinės pajamos iki 2051 GBP – 10,0 proc. tarifu ir pan.) (žr. 35 priedą). Žemiausiu pajamų mokesčio tarifu dažniausiai apmokestinamos pajamos asmenų, kurių vidutinės mėnesinės pajamos yra mažesnės nei MMA toje šalyje.

Autorės nuomone, kalbant apie progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimą Lietuvoje, tikslinga kalbėti apie tris gyventojų grupes, kurioms tikslinga diferencijuoti pajamų mokesčių:

- žemiausios kvalifikacijos darbuotojai, kuriems paprastai už darbą mokamas ne didesnis nei minimalus darbo užmokestis;
- viduriniojo gyventojų sluoksnio atstovai, gaunantys vidutiniškai nuo 1000 iki 4000 Lt (pvz., gaunantys iki 5 MMA) darbo užmokesčių;
- aukščiausias pajamas (pvz., didesnes nei 5 MMA) gaunantys gyventojai.

Autorės nuomone, šioms darbuotojų grupėms tikslinga apsvarstyti tokius gyventojų pajamų mokesčio tarifų intervalus²⁰:

- asmenims gaunantiems minimalų darbo užmokesčių (ir žemesnį, jeigu dirbama dalį darbo dienos) – 10–15 proc. tarifą;
- asmenims, kurių darbo užmokestis didesnis nei 1 MMA bet neviršija 5 MMA – 16–20 proc. tarifą;
- asmenims, kurių darbo užmokestis viršija 5 MMA – 21–25 proc. tarifą.

Svarbu pažymėti, kad pajamų mokesčio tarifo dydis turėtų būti derinamas su NPD dydžiu šalyje (pvz., gerokai padidinus NPD, tampa netikslinga žemiausią pajamų mokesčio tarifą nustatyti MMA lygyje ir pan.), todėl, siekiant priimti galutinį sprendimą, reikalinga atlikti detalius skaičiavimus bei tyrimus šalyje. Taip pat tikslinga įvertinti gyventojų pajamų mokesčio diferencijavimo įtaką skirtingoms gyventojų grupėms, t. y. nagrinėti, kaip gyventojų pajamų mokesčio tarifo diferencijavimas paveiks:

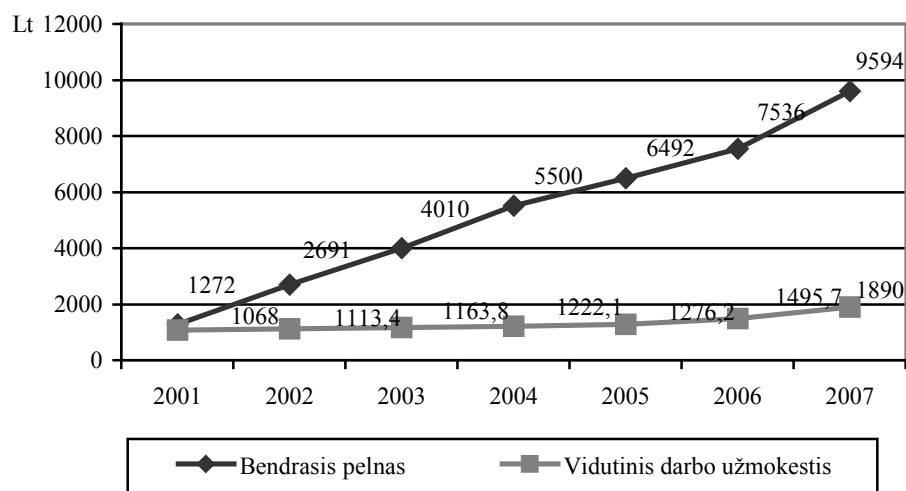
- neaktyvių gyventojų įsitraukimą į darbo rinką;
- ekonominę gyventojų emigraciją;
- skirtingas pajamas gaunančių gyventojų gyvenimo lygį.

²⁰ Konkretus pajamų mokesčio tarifas turėtų būti nustatytas, atlikus išsamius finansinius skaičiavimus bei tyrimus šalyje.

3.3.2. Pajamų, gaunamų iš darbo ir kapitalo, subalansavimas šalyje

Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, nefinansinių įmonių santykis tarp įmonių gauto bendrojo pelno ir vidutinio bruto darbo užmokesčio šalyje nuo 2001 m. nuolat augo (žr. 3.4 pav.). Per 2001–2007 m. laikotarpį nefinansinių įmonių bendrasis pelnas padidėjo beveik 8 kartus (nuo 1272 mln. Lt iki 9594 mln. Lt), tuo tarpu darbuotojams mokamas bruto darbo užmokestis per minėtą laikotarpį padidėjo vos 1,7 karto (nuo 1068 Lt iki 1890 Lt).

Toks neproporcingas įmonių sukurto pelno pasidalijimas skatina pajamų nelygybės šalyje augimą, didina socialinę įtampą visuomenėje, kadangi sudaro sąlygas kapitalo savininkų pajamų augimui, kai tuo tarpu žemesniame ir vidutiniame gyventojų sluoksniuose skurdas ir toliau auga.

3.4 pav. Nefinansinių įmonių gauto bendrojo pelno (mln. Lt) ir vidutinio bruto darbo užmokesčio (Lt) kitimas Lietuvoje 2001–2007 m. [202]

Kaip parodė antrajame disertacinio darbo skyriuje atlikta skurdo ir ekonominės nelygybės rodiklių analizė, Lietuvoje gyventojų ekonominė nelygybė per 2005–2007 m. laikotarpį kasmet augo. 2006 m. turtingiausių namų ūkių vartojimo išlaidos, tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį Lietuvoje, buvo 8,8 karto didesnės nei neturtingiausiųjų, o 2007 m. – jau 9,4 karto. Ypač didelė pajamų nelygybė pastebima didžiuosiuose šalies miestuose.

Nepaisant kai kurių tyrėjų nuomonės, kad pelnas yra atlyginimas verslui už riziką ir patvirtinimas, kad ji pasiteisino, o išaugęs darbuotojų našumas daugiau

susijęs su įmonės investicijomis ir technologine pažanga, o ne su darbo sąnaudomis, nevertėtų pamiršti, jog darbo jėga kaip ir bet kuri prekės ar paslaugos pavidalu gaunama gėrybė neatsiejama nuo sąnaudų tų žmonių, kurie šiuo metu dirba, ir nuo sąnaudų, skirtų kitai darbuotojų kartai ugdyti. Kai kurių mokslininkų nuomone, šiuo metu Lietuvoje laikomasi nebylios politikos, kad darbo jėgos kaštų įvertinti nereikia ir leidžiama suprasti, kad verslininkas, o ne samdomas darbuotojas yra svarbiausias pelno kūrėjas. Tačiau vertėtų nepamiršti, kad darbo jėgos vertė įeina į sukurto turto vertę, todėl būtina įvertinti ne tik darbo jėgos atkūrimo kaštus, bet ir samdomųjų darbuotojų įnašą į turto kūrimą [68].

36 priedo lentelėje pateikiama bendrosios pridėtinės vertės struktūra 2005–2007 m. Lietuvoje pagal ekonomines veiklas, iš kurios matyti, kad didžiausia pridėtinė vertė šalyje yra sukuriamą darbuotojų, dirbančių apdirbamojoje pramonėje, mažmeninėje prekyboje, transporto, sandėliavimo ir ryšių ekonominėse veiklose, kuriose darbo užmokestis 2007 m. net nesiekė mėnesinio darbo užmokesčio vidurkio šalyje (žr. 29 priedą). Atsižvelgiant į tai, tikslinga skatinti verslo atstovų socialinę atsakomybę ir siekti darbuotojams mokamo darbo užmokesčio sąryšio su galutiniais ūkinės veiklos rezultatais didėjimo, užtikrinant, jog augant įmonių pelningumui, atitinkamai būtų didinamas ir darbuotojų, dalyvavusių šiame ūkinės veiklos procese bei įnešusių indėlį į galutinį ūkinės veiklos rezultatą, darbo apmokėjimas.

3.3.3. Investicijų į žmogiškąjį kapitalą plėtra

Investicijos – pagrindinis ekonomikos augimo veiksnys, užtikrinantis fizinio ir žmogiškojo kapitalo efektyvumą bei intensyvią ekonomikos plėtrą. Šiuolaikinės ekonomikos teorijose, pripažįstant technologinės pažangos svarbą, pabrėžiama ir individualių gebėjimų bei paskatų reikšmė. Pripažįstama, kad investicijos į žmogiškuosius išteklius (kapitalą) – vienas svarbiausių žmonių gerovę lemiančių veiksnių, o žmonių įgyjami sugebėjimai – jų išsilavinimas, patirtis, įgūdžiai, sveikata – svarbiausi, siekiant ekonominės pažangos bei pačių gyventojų gerovės augimo [20]. Tikslingas žmogiškojo kapitalo atsargų panaudojimas lemia gyventojų darbo užmokesčio (pajamų) augimą ir tokiu būdu stimuliuoja investicijas į sveikatą ir išsilavinimą. Tuo pagrindu kaupiamos naujų žinių, įgūdžių ir motyvacijos atsargos, kurios ateityje vėl efektyviai naudojamos.

Mokslinėje literatūroje paprastai išskiriamos trys investicijų į žmogiškąjį kapitalą rūšys [18]:

- išlaidos švietimui;
- išlaidos sveikatos apsaugai, gyvenamųjų sąlygų gerinimui;
- išlaidos mobilumui ir migracijai.

Atsižvelgiant į antrajame disertacinio darbo skyriuje atlikto sociologinio tyrimo analizės rezultatus, galime teigti, kad, siekiant užtikrinti žmogiškojo kapitalo plėtrą Lietuvoje, tikslinga:

1. Didinti ikimokyklinio vaikų ugdymo ir bendrojo lavinimo paslaugų vaikams prieinamumą ir kokybę šalyje, užtikrinant šių paslaugų prieinamumą skirtinguose šalies regionuose gyvenantiems vaikams. Analizuojant vaikų dalyvavimą ikimokykliniame ugdyme, pastebima, kad miesto ir kaimo situacija labai skiriasi ir yra ypač nepalanki kaime gyvenančių vaikų atžvilgiu. Šeimų su vaikais sociologinės apklausos duomenimis, net 68,6 proc. kaime gyvenančių šeimų kaip pagrindinę priežastį, kodėl jų vaikas nelanko vaikų darželio, nurodė tai, kad darželis yra toli nuo gyvenamosios vietos. Nepakankama ikimokyklinių įstaigų šalyje infrastruktūra, iš vienos pusės, apriboja vaikų visapusiško ugdymo (naujų žinių ir įgūdžių įgijimo, bendravimo ir kt.) galimybes, iš kitos pusės, užkerta kelią tėvų integracijai į darbo rinką. Atsižvelgiant į tai, tikslinga peržiūrėti pastaruoju metu šalyje pradėtą vykdyti vien tik ekonomine nauda pagrįstą ikimokyklinio ugdymo įstaigų ir mokyklų „naikinimo“ strategiją, dėl kurios per pastaruosius metus minėtų įstaigų skaičius šalyje (ypač kaimo vietovėse) ženkliai sumažėjo. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, per 2000–2006 m. laikotarpį ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičius šalyje sumažėjo nuo 714 iki 652, o bendrojo lavinimo mokyklų skaičius – nuo 2354 iki 1502.

2. Didinti profesinio rengimo (aukštojo mokslo, profesinio mokymo ir perkvalifikavimo programų) prieinamumą šalyje, užtikrinant, kad visi šalies gyventojai (ypač iš nepasiturinčių šeimų) turėtų vienodai geras galimybes įgyti tinkamą išsilavinimą (profesinį pasirengimą), įsidarbinti ir išsilaikyti darbo rinkoje. Nors mokslas ir švietimas Lietuvoje deklaruojami kaip vieni iš pagrindinių prioritetų šalyje, šioms sritims kasmet Lietuvoje skiriama vis mažesnė BVP dalis. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2004 m. valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos švietimui sudarė 5,53 proc. BVP, o 2006 m. – 5,15 proc. BVP. Be to, šalyje vykdomos švietimo (ir ypač aukštojo mokslo) reformos nepakankamai užtikrina švietimo paslaugų prieinamumą žemesnes pajamas gaunančių šeimų vaikams, nesudaro gerų galimybių užtikrinti didėjančių kvalifikuotų studijų poreikių patenkinimo, studijų kokybės augimo bei esamų ir naujai parengtų kvalifikuotų dėstytojų išlaikymo ir pritraukimo. Skurstančių šeimų su vaikais tyrimo duomenimis, šiuo metu šalyje veikianti švietimo sistema nesudaro realių galimybių vaikams iš nepasiturinčių šeimų (ypač gyvenančių kaimo vietovėse) įgyti tinkamą išsilavinimą. Dėl pajamų stygiaus, baigę mokyklą, vaikai neįgyja profesinio pasirengimo, kuris vėliau riboja jų efektyvią integraciją į darbo rinką. Siekiant sudaryti realias galimybes vaikams iš skurstančių šeimų įgyti išsilavinimą, galėtų pasitarnauti tikslinių fondų, kurie finansuotų skurstančių ir socialinės rizikos grupėms priklausančių šeimų vaikų profesinį rengimą, miestų ir rajonų

savivaldybėse kūrimas.

3. Plėsti profesinio orientavimo (t. y. profesinio informavimo ir konsultavimo) paslaugas šalyje, užtikrinant, kad profesinę kvalifikaciją įgijęs asmuo galės įsidarbinti pagal specialybę ir jo(-s) specialybė bus paklausi darbo rinkoje. Skurstančių šeimų su vaikais sociologinio tyrimo duomenimis, daugiau nei dešimtadalis respondentų nederbo, nes nesugebėjo įsidarbinti dėl nepakankamos kvalifikacijos, nepaklausios specialybės. Profesinio orientavimo paslaugų plėtra šalyje ne tik sudarytų galimybes asmenims užsitikrinti ilgalaikį profesiniu požiūriu pajamų šaltinį, bet ir padėtų spręsti darbo jėgos paklausos ir pasiūlos derinimo problemas šalyje. 2006 m. Lietuvoje Darbo ir socialinių tyrimų instituto atliktas potencialių profesinio konsultavimo paslaugų vartotojų (bendrojo lavinimo mokinių, studentų, bedarbių ir kt.) tyrimas (kurį atliekant betarpiškai dalyvavo ir darbo autorė) parodė aukštą profesinio konsultavimo paslaugų poreikį šalyje (žr. 37 priedą) – planuojant būsimą veiklą, ieškant darbo profesinio konsultavimo paslaugos būtų reikalingos daugiau nei pusei (vidutiniškai 60 proc.) apklaustų respondentų. Tačiau tyrimas taip pat parodė, kad trūksta informacijos apie profesinio orientavimo paslaugas teikiančias institucijas, jų naudą bei svarbą, planuojant profesinę karjerą bei integruojantis į darbo rinką. Siekiant padidinti profesinio orientavimo paslaugų efektyvumą bei skatinti jų plėtrą, vienas pirmųjų uždavinių turėtų būti informacijos apie šias paslaugas bei jų svarbą šalies gyventojams suteikimas (žr. 38 priedą).

4. Didinti sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir kokybę šalyje, užtikrinant sveikatos įstaigų infrastruktūros gerinimą, gydytojų kvalifikacijos kėlimą, naujų technologijų plėtrą, paslaugų kokybės kontrolės mechanizmą. Kaip parodė skurstančių šeimų su vaikais tyrimas, daugiau nei penktadaliui (21,9 proc.) šeimų vaikų sveikatos priežiūros paslaugos prieinamos sunkiai/pakankamai sunkiai. Tą lėmė ne tik pajamų stygius šeimose, bet ir nepakankama sveikatos priežiūros institucijų infrastruktūra, gydytojų trūkumas bei teikiamų paslaugų nepakankamumas. Negalutiniais Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2006 m. bendrosios sveikatos priežiūros išlaidos Lietuvoje sudarė 5107,6 mln. litų (t. y. 6,2 proc. BVP). Palyginti su 2005 m. šios išlaidos išaugo 21 proc., o palyginti su 2004 m. – 43 proc. Tačiau padidėjusios visuomeninės išlaidos sveikatos priežiūrai neišsprendė paslaugų kokybės ir prieinamumo problemos šalyje. Atsižvelgiant į tai, tikslinga pertvarkyti sveikatos priežiūros įstaigų darbo principus ir siekti didesnio lėšų panaudojimo efektyvumo. Taip pat tikslinga didinti prevencijai ir visuomenės sveikatos priežiūrai skiriamų išlaidų dalį šalyje. 2006 m. bendroje išlaidų struktūroje išlaidos prevencijai ir visuomenės sveikatos priežiūrai sudarė vos 1 proc. Be to, palyginti su 2004 m. šių išlaidų dalis sumažėjo 0,5 procentinio punkto.

5. Skatinti darbuotojų teritorinį (vidinį) mobilumą šalyje, sudarant geresnes galimybes darbuotojams įsidarbinti kitoje teritorijoje nei gyvenamoji vieta ar persikelti gyventi į kitą gyvenamąją vietą, kur įsidarbinimo galimybės yra

geresnės. Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2007 m. penkių apskričių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Utenos) didžiuosiuose miestuose registruotas laisvų darbo vietų skaičius viršijo jas užimti galinčių, ieškančių darbo, asmenų skaičių. Didesnis gyventojų teritorinis mobilumas, esant darbo jėgos trūkumui šalyje, padėtų sušvelninti emigracijos pasekmes, sumažintų darbdavių problemas, apsirūpinant tinkamais darbuotojais. 2007 m. Darbo ir socialinių tyrimų instituto darbuotojai atliko vidinio teritorinio darbo jėgos mobilumo įvertinimo bei jo skatinimo galimybių tyrimą. Tyrimo metu nustatyta, kad siekiant didesnio darbuotojų teritorinio mobilumo, tikslinga rengti specialistų regioninių mainų programas, kurių pagalba po profesinio mokymo profesijas įgiję asmenys būtų įdarbinti kituose regionuose, kompensuojant jų persikėlimo ir apgyvendinimo išlaidas; kompensuoti transporto išlaidas darbuotojams, vykstantiems į darbą į kitus regionus ir atgal; subsidijuoti į aukštesnio nedarbo regionus vykstančių dirbti darbuotojų darbo užmokesčio dalį (pirmiausia, biudžetinės sferos darbuotojams); sudaryti lengvatas būstui įsigyti ar nuomotis, asmeniui keičiant nuolatinę gyvenamąją vietą į kitą, kurioje didesnės galimybės susirasti tinkamą darbą [256].

6. Didinti darbo vietos kokybę, užtikrinant tiek fizinės, tiek psichologinės aplinkos šalies įmonėse ir įstaigose dirbantiems darbuotojams gerinimą. Tyrimų duomenimis, žema darbo vietos kokybė mažina darbo našumą ir darbinę motyvaciją, skatina psichologinę įtampą ir sveikatos sutrikimus, ir galiausiai skatina darbuotojus emigruoti į labiau išsivysčiusias ir geresnes darbo sąlygas galinčias suteikti užsienio šalis [31, 238]. 2004 m. Darbo ir socialinių tyrimų instituto darbuotojai atlikto tyrimą, kurio metu buvo siekiama išsiaiškinti nelegalaus darbo, teisės aktų, reglamentuojančių darbo santykius, pažeidimų, darbdavių atstovų grasinimų ar kitokio psichologinio pobūdžio įtaką darbuotojų darbo rezultatams bei saugai ir sveikatai. Tyrimas parodė, kad dažniausiai šalies įmonėse/organizacijose naudojamos psichologinio poveikio darbe formos yra naudojimas tarnybine padėtimi (pažymėjo 61,0 proc. apklausoje dalyvavusių profesinių sąjungų/darbuotojų atstovų, 50,4 proc. įmonių vadovų bei 46,2 proc. LR valstybinės darbo inspekcijos inspektorių) ir žodinė agresija – įžeidimai, užgauliojimai ir pan. (nurodė 53,2 proc. profesinių sąjungų/darbuotojų atstovų, 41,2 proc. įmonių vadovų bei 33,3 proc. LR valstybinės darbo inspekcijos inspektorių). Europos statistikos departamento duomenimis, 2005 m. Lietuva pagal nelaimingų atsitikimų darbe skaičių nusileido tik Estijai – šalyje 1000-iui darbuotojų teko 104 nelaimingi atsitikimai darbe, tuo tarpu kai ES-27 vidurkis buvo 78. Nepaisant darbo vietos kokybės problemų šalyje, per pastaruosius metus Lietuvoje buvo atlikta vos keletas darbo sąlygų šalies įmonėse ir įstaigose tyrimų (ir tie patys dažniausiai inicijuojami Europos institucijų). 2006 m. Europos fondas gyvenimo ir darbo sąlygoms gerinti ES šalyse atliko darbuotojų mobilumo ES tyrimą, kuriame vienas iš uždavinių buvo nustatyti pagrindinius darbuotojų emigraciją į kitas ES šalis per ateinančius 5 metus skatinančius

veiksnius. Kaip parodė tyrimas, beveik vienoda dalis apklaustųjų Baltijos šalyse (atitinkamai 56,5 proc. ir 55,0 proc.) kaip svarbiausius darbinės emigracijos į kitas ES šalis veiksnius nurodė galimybę gauti aukštesnes pajamas ir geresnes darbo sąlygas (žr. 39 priedą). Tuo tarpu likusiose ES šalyse kaip svarbiausias darbinės emigracijos veiksnys nurodytas domėjimasis kitų šalių kultūra, noras išmokyti užsienio kalbą (nurodė 45,6 proc.). Atsižvelgiant į tai, tikslinga kur kas didesnę dėmesį skirti darbuotojų darbo sąlygų (darbo laiko, fizinės aplinkos ir psichologinės aplinkos, darbdavių bendravimo kultūros, kokybės vadybos ir kt.) problemų Lietuvos įmonėse ir įstaigose sprendimui. Tam, visų pirma, tikslinga atlikti specialius tyrimus, kuriuose būtų išsiaiškinamas problemos mastas tiek visoje šalyje, tiek atskiruose ekonomikos sektoriuose bei ekonominėse veiklose ir imtis konkrečių priemonių šios problemos sprendimui. Šios problemos sprendimui taip pat pasitarnautų korporatyvios socialinės atsakomybės ir kokybės vadybos šalies įmonėse plėtra.

3.3.4. Lankstaus užimtumo šalies įmonėse ir įstaigose skatinimas

Atvira ekonomika ir poindustrinė visuomenė reikalauja lankstesnės darbo rinkos, kuri pasireiškia per lankstesnį darbo organizavimą, darbo užmokesčio nustatymą ir darbo laiko organizavimą. Svarbu pažymėti, kad galimybės derinti karjerą ir šeimą, dirbant tik dalį darbo dienos, labai priklauso nuo to, ar darbas dalį dienos laikomas įprastu užimtumu ir, ar toks užimtumas garantuoja visapusišką ekonominį pasitenkinimą, dalyvavimą socialinio draudimo sistemoje, ar dirbant dalį dienos įmanoma keisti karjeros pobūdį. Darbas dalį dienos gali skatinti įmones geriau išnaudoti turimus žmogiškuosius išteklius, tačiau tai verčia tobulinti ir socialinės gerovės sistemą, kuria naudojasi dirbantieji ir jų šeimos [78].

Kaip parodė skurstančių ir socialinės rizikos šeimų apklausos rezultatų analizė, viena iš skurdo šeimose su vaikais priežasčių yra ta, kad vienas iš tėvų neturi galimybių dirbti dėl vaikų priežiūros namuose. Nepakankamas profesinės veiklos ir šeimos pareigų suderinimo galimybės lemia neišvystytas ikimokyklinių ugdymo įstaigų tinklas šalyje (ypač kaimo regionuose) bei žemos lanksčių darbo organizavimo formų ir lankstaus darbo laiko taikymo galimybės tėvams, auginantiems vaikus. Lankstus darbo laiko grafikas neretai būtinas netgi tėvams, kurių vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas, kadangi ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbo laikas yra nesuderintas su tėvų darbo laiku (šios įstaigos paprastai dirba tik darbo valandomis).

2006 m. Lietuvoje atlikta studija parodė, kad Lietuvos įmonėse ir įstaigose nėra įprasta taikyti lankstaus darbo laiko kaip įmonės politikos, nukreiptos į darbuotojų darbo, sveikatos poreikių ir šeimos pareigų derinimą [31]. Lankstus darbo laikas dažniausiai taikomas aukštesnio lygio specialistams bei

vadybininkams, kurių pati darbo prigimtis reikalauja lankstaus darbo laiko, tuo tarpu iš eilinių darbininkų bei specialistų paprastai reikalaujama griežto darbo laiko tvarkos laikymosi. Dar daugiau, galima teigti, jog lankstus darbo laikas Lietuvoje dažniau reiškia papildomą darbo laiką – viršvalandžius, darbą vakarais, poilsio bei švenčių dienomis. Dėl tokios situacijos lankstaus darbo laiko politika Lietuvoje dažnai yra suprantama kaip tam tikra privilegija, o ne teisėta tvarka. Asmenys, turintys tam tikrų privilegijų, lengvatų pagal šalyje galiojančius įstatymus (pvz., moterys, auginančios vaikus) vengia jomis naudotis dėl nepalankaus darbdavio bei bendradarbių požiūrio [31]. Taip pat, reikėtų pažymėti, jog užimtumas ne visą darbo dieną Lietuvoje nors ir auga, tačiau nėra populiarus dėl vis dar išliekančio pakankamai žemo vidutinio darbo užmokesčio šalyje – pernelyg mažos pajamos neskatina asmenų dirbti ne visą darbo dieną, jei tokia galimybė ir yra suteikiama.

Siekiant skatinti lanksčių užimtumo formų organizavimą Lietuvoje, visų pirma, tikslinga sureguliuoti teisinę bazę, įteisinančią jų taikymą Lietuvoje (įteisinti teledarbą, reglamentuoti darbo nuomos santykius Lietuvoje ir kt.). Taip pat svarbus uždavinys šalyje būtų darbdavių švietimas, siekiant formuoti palankų darbdavių požiūrį į lanksčias užimtumo formas, informuoti juos apie naudą, kurią jie galėtų gauti, lanksčiau organizuodami darbą įmonėje. Prie lankstaus užimtumo didinimo galėtų prisidėti ir progresinio pajamų mokesčio tarifo šalyje įvedimas, kada mažesnės pajamos būtų apmokestinamos mažesniu pajamų mokesčio tarifu.

3.4. Skurdo mažinimo kryptys ir priemonės Lietuvoje

3.4.1. Socialinės paramos sistemos tobulinimas

Valstybės remiamų pajamų dydžio objektyvus nustatymas.

Viena svarbiausių socialinės politikos priemonių, nuo kurios didele dalimi priklauso skurstantiems gyventojams Lietuvoje teikiamos socialinės paramos dydis, yra valstybės remiamos pajamos (VRP). VRP dydis naudojamas, skaičiuojant piniginę socialinę paramą nepasiturintiems asmenims (socialinę pašalpą ir kompensacijas už išlaidas būsto šildymui), nustatant mokinių iš nepasiturinčių šeimų teisę gauti nemokamą maitinimą mokyklose ir aprūpinimą mokinio reikmenimis mokslo metų pradžioje, taip pat skaičiuojant nedarbo draudimo išmokas darbo biržose įsiregistravusiems bedarbiams.

2008 m. birželio 5 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 538 „Dėl valstybės remiamų pajamų dydžio patvirtinimo“ nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. patvirtintas VRP dydis Lietuvoje sudaro 350 Lt [229]. Per 2005–2008 m. laikotarpį VRP dydis šalyje padidėjo nuo 155 Lt iki 350 Lt vienam asmeniui.

Vėlgi reikia pažymėti, kad VRP dydis kaip ir MMA Lietuvoje yra

nustatomas vienkartiniais Vyriausybės sprendimais – nėra objektyvių kriterijų, kuriais remiantis galima būtų koreguoti VRP dydį šalyje. Beje, šis dydis nėra pagrįstas baziniais gyventojų poreikiais, todėl mažai tarnauja, siekiant skurdo prevencijos ar skurdo mažinimo tikslų šalyje.

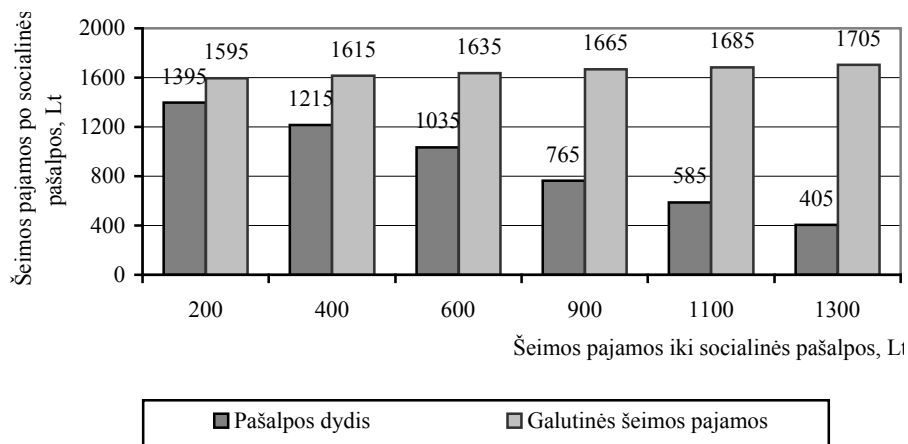
Autorės nuomone, VRP dydį tikslinga susieti su absoliučios skurdo ribos, kuri nustatoma, įvertinus gyventojų minimalius asmeninius poreikius, dydžiu. Tokiu atveju 2008 m. VRP dydis vidutiniškai Lietuvoje turėtų sudaryti 400 Lt. VRP dydį susiejus su absoliučia skurdo riba būtų užtikrinama, kad valstybės socialinę paramą gaus visi asmenys, kurie neturi pakankamai išteklių svarbiausiems asmeniniams poreikiams patenkinti. Tokiu būdu būtų užkirstas kelias valstybės remiamų pajamų dydžio (kaip ir MMA) nustatymui vienkartiniais LR Vyriausybės sprendimais, dažnai įgyvendinamiems, siekiant politinių tikslų.

Socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo tobulinimas.

Remiantis 2003 m. liepos 1 d. patvirtintu LR piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu Nr. IX-1675, šeimai (vieniems gyvenantiems asmenims) mokama socialinė pašalpa, jeigu jų pajamos, tenkančios vienam šeimos nariui per mėnesį, yra mažesnės už valstybės remiamų pajamų dydį (t. y. 350 Lt). Pašalpos dydis sudaro 90 proc. skirtumo tarp VRP šeimai arba vienam gyvenančiam asmeniui ir vidutinių šeimos arba vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį [223].

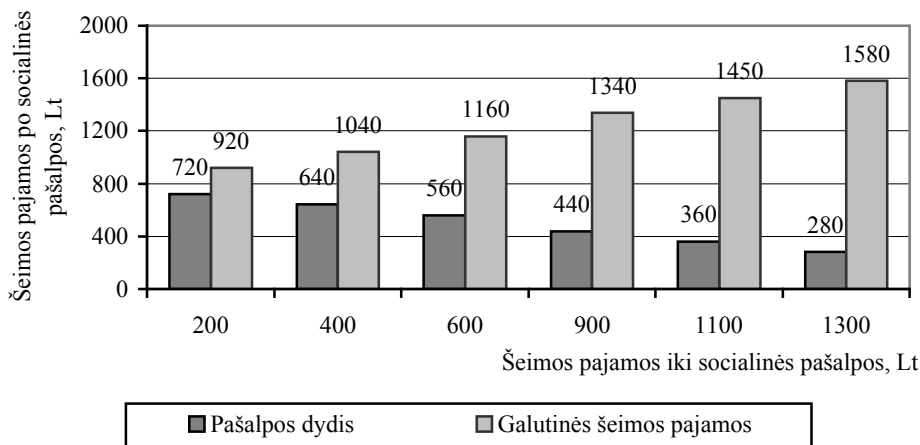
Autorės nuomone, tokia socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo norma (90 proc. tarp VRP ir vidutinių šeimos pajamų) yra per didelė, kadangi ji neskatina iš pašalpų gyvenančių asmenų įsidarbinti. Po socialinės pašalpos mokėjimo beveik visiškai suvienodinamos remiamų asmenų pajamos (neatsižvelgiant į tai, ar šeimos pajamos iki socialinės pašalpos sudarė 200 Lt ar 1000 Lt), todėl skurstančiose šeimose gyvenantys darbingo amžiaus asmenys neskatinami įsidarbinti – įsidarbinę jie netektų didžiosios dalies valstybės mokamos socialinės paramos. Tokiu būdu formuojama skurdo spąstų problema ir skurdo kultūra šalyje.

Kaip matyti iš 3.5 paveikslo, 5 asmenų šeimos pajamos, kurios iki socialinės pašalpos sudarė vos 200 Lt, po socialinės pašalpos mokėjimo bus beveik lygios šeimos, kurios pajamos iki socialinės pašalpos mokėjimo buvo 1300 Lt, pajamoms (skirtumas sudaro vos 110 Lt). Iškyla klausimas – kam dirbti, jeigu socialinė pašalpa suteikia beveik tokias pat pajamas, kaip ir dirbant (abiems tėvams dirbant už MMA, 2008 m. jų pajamos iš darbo užmokesčio vidutiniškai sudarytų 1321 Lt). Atsižvelgiant į tai, tikslinga gerokai sumažinti socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo normą.

3.5 pav. Socialinės pašalpos dydžio skirtumai 5 asmenų šeimai, atsižvelgiant į šeimos pajamas per mėn., Lt (VRP = 350 Lt, paramos norma – 90 proc.)

Sumažinus socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo normą (pvz., nuo 90 proc. iki 40 proc.), ir atitinkamai padidinus VRP dydį (kurį, kaip minėta, tikslinga susieti su absoliučios skurdo ribos dydžiu) iki 400 Lt, nedirbantys asmenys mažas pajamas gaunančiose šeimose būtų kur kas labiau motyvuoti įsidarbinti nei tai skatina daryti šiuo metu šalyje galiojanti socialinės pašalpos mokėjimo sistema (žr. 3.6 pav.).

3.6 pav. Socialinės pašalpos dydžio skirtumai, atsižvelgiant į šeimos pajamas per mėn., Lt (VRP = 400 Lt, paramos norma – 40 proc.)

Siekiant nustatyti optimalią socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo normą, reikalinga atlikti detalius skaičiavimus ir sociologinius tyrimus šalyje.

Taip pat reiktų pažymėti, kad sumažinus socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo normą (dėl kurios daliai gyventojų sumažėtų mokamos socialinės pašalpos dydis), tikslinga peržiūrėti kitų socialinių išmokų bazinius dydžius (pvz., bazinės pensijos, pagal kurią mokamos išmokos neįgaliems asmenims ir pan.) ir užtikrinti, kad dėl objektyvių priežasčių negalintiems dirbti asmenims socialinių išmokų dydis būtų pakankamas svarbiausiems asmeniniams poreikiams patenkinti.

3.4.2. Bendrųjų socialinių paslaugų plėtra šalies miestų ir rajonų savivaldybėse

Šeimų su vaikais sociologinis tyrimas parodė, kad ypač dažnai su skurdo problema susiduria socialinės rizikos grupei priklausančios šeimos. 2006 m. sausio 19 d. LR socialinių paslaugų įstatyme Nr. X-493 viena iš pagalbos priemonių minėtoms šeimoms numatyta socialinių paslaugų teikimo galimybė. Remiantis minėtu įstatymu, šeimoms gali būti teikiamos bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos. Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriamos informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo, sociokultūrinės paslaugos, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtiniausiais drabužiais ir avalyne bei kitos paslaugos. Specialiosioms socialinėms paslaugoms priskiriama socialinė priežiūra ir socialinė globa [224].

Kaip parodė 2007 m. Lietuvoje Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikta socialinių darbuotojų sociologinė apklausa (kurią atliekant betarpiškai dalyvavo darbo autorė), bendrųjų socialinių paslaugų teikimas socialinės rizikos šeimoms – viena efektyviausių priemonių, nukreiptų į skurdo ir socialinės atskirties mažinimą jose. Piniginės socialinės paramos teikimas šiai gyventojų grupei yra netikslingas, kadangi, tyrimo duomenimis, absoliuti dauguma socialinės rizikos šeimų į skurdą patenka dėl tėvų girtavimo ir dėl susiformavusios skurdo kultūros (taip nurodė atitinkamai 95,0 proc. ir 83,0 proc. apklausoje dalyvavusių socialinių darbuotojų) [254].

Ypač bendrosios socialinės paslaugos reikalingos, sprendžiant vaikų socialines problemas. Savalaikės ir kokybiškos socialinės paslaugos vaikams ne tik užtikrina geresnį vaikų poreikių patenkinimą, bet ir sudaro galimybes apsaugoti vaikus nuo galimos institucinės globos.

Remiantis socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašu, asmenų (šeimos) socialinių paslaugų poreikį nustato socialiniai darbuotojai, paskirti savivaldybės institucijos nustatyta tvarka. Socialinių paslaugų poreikis socialinės rizikos šeimoms vertinamas, „atsižvelgiant į šeimos narių socialinius įgūdžius ir motyvaciją kurti saugią, sveiką ir darnią aplinką savo namuose,

šeimoje, palaikyti socialinius ryšius su visuomene ir užtikrinti šeimoje augančių vaikų visapusišką vystymąsi ir ugdymą, vadovaujantis teisės aktais, reglamentuojančiais darbo su socialinės rizikos šeimomis bei vaiko laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos) organizavimą“ [246]. Tai reiškia, kad konkrečių kriterijų, apsprendžiančių socialinių paslaugų poreikį bei mastą šeimai, nėra. Galbūt tuo galima būtų paaiškinti atskirų savivaldybių biudžeto išlaidų, skirtų vienai socialinės rizikos šeimai, skirtumus. Šalies miestų ir rajonų savivaldybių duomenimis, atskirų savivaldybių biudžeto išlaidos, tenkančios vienai socialinės rizikos šeimai, svyruoja nuo 581 Lt (Birštono sav.) iki 31358 Lt (Vilniaus m. sav.) per metus (žr. 40 priedą). Atsižvelgiant į tai, tikslinga numatyti aiškius kriterijus, kuriais remiantis būtų nustatomas reikalingų socialinių paslaugų šeimai dydis, bei kokybės rodiklius, pagal kuriuos būtų vertinama teikiamų socialinių paslaugų kokybė ir veiksmingumas, sprendžiant šeimos skurdo ir socialinės atskirties problemas.

Siekiant veiksmingiau spręsti socialinės rizikos šeimų problemas ir efektyviau organizuoti socialinį darbą su šeimomis, tikslinga numatyti centrinę instituciją šalyje, kuri būtų atsakinga už socialinių darbuotojų darbo kokybės priežiūrą bei rezultatus, o šalies miestų ir rajonų savivaldybėse numatyti skyrius (ar asmenis), atsakingus už socialinio darbo organizavimą atskirose savivaldybėse, socialinių darbuotojų darbo krūvio paskirstymą bei teikiamų socialinių paslaugų kokybę. Šie skyriai (ar asmenys) turėtų aktyviai bendradarbiauti ir teikti informaciją centrinei socialinių darbuotojų darbo kokybę bei rezultatus kontroliuojančiai institucijai (metodiniam centrui).

3.4.3. Galimybių apsirūpinti tinkamu būstu mažas pajamas gaunantiems asmenims (šeimoms) didinimas

Kaip parodė šeimų su vaikais sociologinė apklausa, būsto įsigijimas mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams (ypač šeimoms su vaikais) yra opi socialinė problema. Tyrimo duomenimis, nuosavo būsto neturėjo daugiau nei pusė apklaustų šeimų su vaikais.

Vienas iš šios problemos sprendimo būdų galėtų būti socialinio būsto infrastruktūros plėtra šalyje. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2006 m. pabaigoje iš viso sąrašuose socialiniam būstui nuomoti skirtinguose šalies regionuose buvo įregistruota 16 314 asmenų (šeimų). Tuo tarpu per 2006 m. tik 890 asmenų (šeimų) buvo suteikta galimybė išsinuomoti gyvenamąsias patalpas. Be to, 2006 m. palyginti su 2005 m. tokių šeimų skaičius sumažėjo nuo 956 iki 890.

Savivaldybės socialinis būstas nuomojamas laikantis eiliškumo pagal LR valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatyme nurodytus sąrašus. Sąrašų prioritetus nustato ir sprendimą išnuomoti socialinį būstą priima miesto ar rajono savivaldybės vykdomoji

institucija [228]. Nesant numatytų griežtų būsto skyrimo kriterijų, atsiranda galimybės neskaidriam socialinio būsto paskirstymui šalyje. Neskaidrumą skatina ir tai, kad nėra tikslios apskaitos, kas ir koku pagrindu gyvena savivaldybei priklausančiuose butuose. Atsižvelgiant į tai, tikslinga didinti socialinio būsto paskirstymo šalyje skaidrumą, sudarant bendrą Lietuvos socialinio būsto registrą, kuris būtų matomas visoje šalyje. Įvedus bendrą Lietuvos socialinio būsto registrą šalyje, tikslinga numatyti galimybes, kad būsto neturintys asmenys (esant jų sutikimui) būstą galėtų gauti ne tik savo savivaldybėje, bet ir kitose šalies savivaldybėse.

3.5. Trečiojo skyriaus išvados

Skyriuje atlikta skurdo mažinimo politikos Lietuvoje analizė parodė, jog sprendžiant skurdo problemas šalyje, daugiausiai akcentuojamos skurdo mažinimo politikos priemonės, nukreiptos į skurdo padarinių šalinimą, o ne į skurdo prevenciją, užkertančią kelią gyventojų patekimui į skurdą. Mažai dėmesio, projektuojant socialinės politikos priemones, skiriama tokių svarbių ekonominių svertų kaip minimalaus darbo užmokesčio, neapmokestinamo pajamų dydžio, mokesčių naštos objektyvaus nustatymo ir sureguliuavimo klausimų sprendimui, darbo rinkos ir socialinės paramos sistemos suderinamumo didinimui. Nepakankamas dėmesys minėtoms priemonėms dažnai sąlygoja pavėluotus ir neefektyvius politikos sprendimus, turinčius menkos įtakos skurdo lygio sumažėjimui šalyje.

Projektuojant skurdo prevencijos ir skurdo mažinimo kryptis ir priemones, darbe:

- pasiūlytas minimalios mėnesinės algos apskaičiavimo metodas, kuris MMA dydį susieja su absoliučia skurdo riba, apskaičiuota, įvertinus minimalius individų asmeninius poreikius bei jiems patenkinti reikalingus finansinius išteklius;
- pagrįstas neapmokestinamojo pajamų dydžio didinimo, siekiant užtikrinti, kad šis dydis vienam dirbančiajam būtų ne mažesnis nei absoliuti skurdo riba šalyje, tikslingumas;
- pagrįstas valstybės remiamų pajamų dydžio nustatymo absoliučios skurdo ribos lygyje tikslingumas;
- pagrįstas socialinės pašalpos dydžio apskaičiavimo normos koregavimo tikslingumas, siekiant aktyvesnio iš pašalpų gyvenančių asmenų įsitraukimo į darbo rinką;
- pasiūlytos kitos skurdo mažinimo ir prevencijos kryptys ir priemonės.

Rezultatų apibendrinimas

1. Atlikus sisteminę mokslinės literatūros šaltinių skurdo matavimo klausimais analizę, disertacijoje pagrįstas absoliučios skurdo ribos taikymo, apskaičiuojant skurdo lygį vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse, tikslingumas. Absoliuti skurdo riba apskaičiuojama įvertinus minimaliems gyventojų asmeniniams poreikiams patenkinti reikalingų finansinių išteklių dydį, todėl sudaro galimybes tiksliau išmatuoti skurdo lygį, stebėti jo kitimo tendencijas bei vertinti skurdo mažinimo politikos priemonių veiksmingumą vidutinio ekonominio išsivystymo lygio šalyse.

2. Skurdo ribų apskaičiavimo metodų lyginamoji analizė parodė, kad normatyvinis pagrindinių poreikių kainos metodas yra tinkamiausias metodas, siekiant apskaičiuoti absoliučią skurdo ribą šalyje. Disertacijoje taip pat pagrįsta, kad šį metodą tikslinga tobulinti, atsižvelgiant į šiuos demografinius ir teritorinius skurdo matavimo diferencijavimo aspektus:

- dėl fiziologinių vaikų ir suaugusiųjų skirtumų šių grupių mitybos poreikių patenkinimo vertinimui tikslinga naudoti diferencijuotas maisto skurdo ribas;
- esant statistškai reikšmingiems pragyvenimo kaštų skirtumams, tikslinga diferencijuoti skurdo ribas skirtinguose šalies regionuose gyvenantiems namų ūkiams;
- siekiant užtikrinti svarbiausiems gyventojų asmeniniams poreikiams patenkinti reikalingų finansinių išteklių dydį, tikslinga diferencijuoti

ekvivalentinių skalių taikymą, apskaičiuojant maisto ir ne maisto skurdo ribas.

3. Remiantis pagrindinių poreikių kainos metodu, maisto skurdo riba apskaičiuojama, sudarant maisto produktų rinkinį, užtikrinantį minimalų maistinių medžiagų ir energijos kiekio suvartojimą vienam asmeniui per parą ir apskaičiavus šiam maisto produktų rinkiniui reikalingas išlaidas per mėnesį. Disertacijoje pagrindžiama, kad dėl skirtingų vaikams ir suaugusiems asmenims taikomų mitybos reikalavimų tikslinga diferencijuoti maisto skurdo ribas vaikams bei suaugusiems asmenims, vaikams sudarant ne minimalų, bet optimalų maisto produktų krepšelį, atitinkantį jų pagrindinės energijos apykaitos poreikius ir užtikrinantį visapusišką vaiko fizinį ir protinį vystymąsi.

4. Disertacijoje atlikta matematinė-statistinė duomenų analizė parodė, kad dėl statistškai reikšmingų pragyvenimo kaštų (maisto produktų kainų ir ne maisto prekėms skiriamų išlaidų dydžio) skirtumų (skirtumai tarp grupių laikomi statistškai reikšmingais, kai paklaidos tikimybė $p < 0,05$), tikslinga apskaičiuoti skirtingas skurdo ribas namų ūkiams, gyvenantiems didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kituose šalies miestuose ir kaime. Vienos skurdo ribos skurdo lygio matavimui šalyje naudojimas nepagrįstai sumažina skurstančiųjų skaičių didžiuosiuose šalies miestuose, kuriuose pragyvenimo kaštai yra aukštesni nei kaime ar kituose šalies miestuose, ir padidina skurdo lygį kaimo regionuose gyvenančių namų ūkių tarpe.

5. Matuojant skurdo lygį šalyje, namų ūkių sudėties ir dydžio įtakai eliminuoti naudojamos ekvivalentinės skalės. Disertacijoje pagrindžiama, jog matuojant absoliutų skurdą, ekvivalentines skales tikslinga taikyti tik ne maisto išlaidų grupei namų ūkyje. Tuo tarpu maisto išlaidos, apskaičiuojant maisto skurdo ribą, turėtų būti didinamos proporcingai, didėjant namų ūkio narių skaičiui. Tokia ekvivalentinių skalių taikymo logika grindžiama tuo, kad maisto skurdo riba apskaičiuojama remiantis jau minimaliu (vaikams – optimaliu) maisto produktų krepšeliu, ir todėl ši riba negali būti mažinama, panaudojant ekvivalentines skales.

6. Remiantis pagal autorės pasiūlytą metodą apskaičiuota absoliučia skurdo riba, darbe įvertintas absoliutaus skurdo lygis 2005–2007 m. Lietuvoje. Skaičiavimai parodė, kad absoliutaus skurdo lygis per 2005–2007 m. laikotarpį Lietuvoje kasmet augo ir vidutiniškai padidėjo nuo 18,0 proc. iki 21,6 proc. Labiausiai Lietuvoje 2007 m. skurdo iš socialinių pašalpų, stipendijų ir kitų išmokų gyvenantys namų ūkiai, namų ūkiai su 3 ir daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus bei žemiausią išsilavinimą turinčių asmenų namų ūkiai. Šiuose namų ūkiuose absoliutaus skurdo lygis 2007 m. apytiksliai 2 kartus viršijo vidutinį absoliutaus skurdo lygio rodiklį šalyje. Autorės atlikto sociologinio šeimų su vaikais tyrimo rezultatų analizė parodė, kad dažniausiai skurstančiuose namų ūkiuose vyrauja visų trijų minėtų skurdo veiksnių derinys.

7. Skurdo lygio rodiklio pagal socialines-ekonomines namų ūkių charakteristikas analizė parodė, jog nepaisant palyginti spartaus darbo užmokesčio šalyje per pastaruosius metus augimo, absoliutaus skurdo lygis samdomųjų darbuotojų namų ūkiuose 2005–2007 m. laikotarpiu augo (padidėjo nuo 14,3 proc. iki 19,0 proc.). Tokią situaciją daugiausiai nulėmė žymus vartojimo prekių ir paslaugų kainų šalyje augimas bei dėl didėjančios infliacijos ir mažėjančių gyventojų optimistinių lūkesčių sumažėjęs vartojimas ir išaugusi taupymui skirtų pajamų dalis. Tikėtina, jog skurdo padidėjimui minėtoje socialinėje-ekonominėje grupėje įtakos turėjo ir investicinių išlaidų, į kurias patenka už būsto kreditą mokamos palūkanos, 2007 m. padidėjimas.

8. Vienos iš labiausiai skurstančių socialinių grupių Lietuvoje – šeimų su vaikais, sociologinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad pagrindinė šeimų, auginančių vaikus, skurdo priežastis Lietuvoje yra žemas tėvų užimtumo lygis, sąlygojantis mažas pajamas šeimoje. Žemą tėvų užimtumo lygį, savo ruožtu, lemia nepakankamos galimybės suderinti šeimos pareigas ir darbinę veiklą (ypač kaime gyvenančioms šeimoms), mažos galimybės susirasti darbą dėl netinkamos kvalifikacijos ar nepaklausios specialybės bei žema darbinė motyvacija, atsirandanti dėl dirbti neskatinančios socialinės paramos sistemos šalyje.

9. Skurstančių šeimų su vaikais sociologinio tyrimo Lietuvoje duomenų bei socialinės politikos šalyje analizė parodė, kad siekiant mažinti skurdą Lietuvoje, visų pirma, tikslinga keisti skurdo mažinimo politikos šalyje strategiją, pagrindines politikos priemones nukreipiant ne į skurdo padarinių šalinimą, bet į skurdo prevenciją, užkertančią kelią gyventojų patekimui į skurdą. Disertacijoje siūlomos skurdo prevencijos kryptys šalyje apima mažiausias pajamas gaunančių asmenų pajamų iš darbo didinimą, įmonių gaunamo pelno ir darbuotojams mokamo darbo užmokesčio subalansavimą, investicijų į žmogiškąjį kapitalą plėtrą bei lankstaus užimtumo šalies įmonėse ir įstaigose skatinimą. Projektuojant skurdo mažinimo kryptis šalyje, autorė siūlo tobulinti socialinės paramos sistemą, plėsti socialines paslaugas šalies miestų ir rajonų savivaldybėse bei didinti galimybes apsirūpinti būstu mažas pajamas gaunantiems asmenims.

Literatūros sąrašas

1. AASLAND, A.; TYLDUM, G. *Better or Worse? Living Conditions Developments in Estonia, Latvia and Lithuania 1994–1999*. Fafo Institute for Applied Social Science, 2000. 32 p.
2. AASSVE, A.; IACOVU, M.; MENCARINI, L. *Youth Poverty in Europe: What Do We Know? ISER Working Papers No. 2005-2*. Institute for Social and Economic Research, 2005. 59 p. Prieiga per internetą: <<http://www.iser.essex.ac.uk/pubs/workpaps/pdf/2005-02.pdf>>.
3. ABLINGIENĖ, A.; ŽALIMIENĖ, L. Išlaidos vaikų socialinei apsaugai Lietuvoje. *Lietuvos ekonomikos apžvalga (I)*, 2003, p. 20–24.
4. Accelerating Pro-Poor Growth through Support for Private Sector Development. An Analytical Framework. OECD, 2004. 73 p.
5. ADNETT, N. *European Labour Markets: Analysis and Policy*. London and New York: Longman, 1999. 308 p.
6. AGHION, P.; CAROLI, E.; GARCIA-PENALOSA, C. Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories. *Journal of Economic Literature*, 1999, Vol. XXXVII, p. 1615–1660.
7. AJAKAIYE, D. O.; ADEYEYE, V. A. Concepts, Measurement and Causes of Poverty. *CBN Economic & Financial Review*, 2004, Vol. 39 (4), p. 5–37.

- Prieiga per internetą: <<http://www.cenbank.org/out/publications/efr/rd-/2002/efrvol39-4-5.pdf>>.
8. ALESINA, A.; RODRIK, D. Distributive Politics and Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 1994, No. 109, p. 465–490.
 9. ALCOCK, P. *Understanding Poverty*. Third Edition. Palgrave Macmillan, New York, 2006. 304 p.
 10. ASKONAS, P.; ANGUS, S. Social Inclusion. *Possibilities and Tensions*. Palgrave: New York, 2000. 328 p.
 11. ASSELIN, L. M.; DAUPHIN, A. *Poverty Measurement. A Conceptual Framework*. Canadian Centre for International Studies and Cooperation, 2001. 52 p. Prieiga per internetą: <<http://www.crefa.ecn.ulaval.ca/develop/-Poverty.pdf>>.
 12. ATKINSON, A. B. *The Economics of Inequality*. Clarendon Press, Oxford, 1983. 330 p.
 13. ATKINSON, A. B. *Incomes and the Welfare State: Essays on Britain and Europe*. Cambridge University Press, 1996. 380 p.
 14. ATKINSON, A. B. *Poverty in Europe*. Blackwell Publishing, Oxford, 1998. 200 p.
 15. ATKINSON, A. B.; CANTILLON, B.; MARLIER, E. *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*. Oxford University Press, 2002. 256 p.
 16. ATKINSON, A. B.; RAINWATER, L.; SMEEDING, T. *Income Distribution in European Countries. Working Paper No. 121-LIS*. University of Cambridge, 1995. 36 p.
 17. AVRAMOV, D. *People, Demography and Social Exclusion. Population Studies*. Council of Europe Publishing, 2002. 304 p.
 18. BAGDANAVIČIUS, J. *Žmogiškasis kapitalas. Mokymo metodinė priemonė*. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002. 111 p.
 19. BALDASSARRI, M. *The New Welfare: Unemployment and Social Security in Europe*. Palgrave Macmillan, 2003. 264 p.
 20. BALKYTĖ, A.; VALENTINAVIČIUS, S. Ekonomikos augimo veiksniai ir jų įtaka gyvenimo lygiui Lietuvoje. Iš konferencijos „Verslas, vadyba ir studijos’ 2005“ pranešimų medžiaga, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, lapkričio 19 d., 2006, Vilnius, Lietuva. Vilnius: Technika, 2006, p. 125–136.

21. BARNES, M.; HEADY, CH.; MIDDLETON, S.; MILLAR, J. *Poverty and Social Exclusion in Europe*. Edward Elgar Publishing, 2002. 164 p.
22. BARRETT, CH. B.; CARTER, M. R. *Poverty Traps and Social Protection*. The World Bank, 2008. 44 p. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Social-Protection-General-DP/0804.pdf>>.
23. BATSLEER, J.; HUMPHRIES, B. *Welfare, Exclusion and Political Agency*. Routledge, New York, 2000. 253 p.
24. BECK, W.; WALKER, A. *The Social Quality of Europe*. The Policy Press, University of Bristol, 1997. 340 p.
25. BELLIDO, N. P.; JANO, M. D.; TOLEDO, M. I. The Measurement and Analysis of Poverty and Inequality: an Application to Spanish Conurbations. *International Statistical Review*, 1998, Vol. 66, No. 1, p. 115–131.
26. BELLÙ, L. G.; LIBERATI, P. *Impacts of Policies on Poverty. The Definition of Poverty. Conceptual and technical material. Module 004*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2005. 17 p. Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/docs/up/easypol/312/povanlys_defpov_004EN.pdf>.
27. BERNSTEIN, J.; SHERMAN A. *Poor Measurement: New Census Report on Measuring Poverty Raises Concerns*. Economic Policy Institute, 2006. 36 p. Prieiga per internetą: <<http://www.cbpp.org/3-28-06pov.pdf>>.
28. BIDANI, B.; DATT, G.; LANJOUW, J. O. *Specifying Poverty Lines: How and Why*. Asian Development Bank, 2001. 37 p. Prieiga per internetą: <http://www.wca-infonet.org/servlet/BinaryDownloaderServlet?filename=-1062587010841_poverty.pdf>.
29. BIGSTEN, A.; LEVIN, J. *Growth, Income Distribution, and Poverty: a Review. Working paper in Economics No. 32*. Göteborg University, 2000. 36 p. Prieiga per internetą: <<http://swopec.hhs.se/gunwpe/papers/gunwpe0032.pdf>>.
30. BLAŽIENĖ, I. *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, ekonomika (04S). Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2002. 155 p.
31. BLAŽIENĖ, I.; GRUŽEVSKIS, B. *Attractive Workplace for All: a Contribution to the Lisbon Strategy at company level. A Feasibility Study for Lithuania*. European Foundation, 2006. 23 p. Prieiga per internetą: <<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2007/264/en/1/ef07264en.pdf>>.

32. BOLLE, M.; JACOBSEN, H. D. Nauja rizika ateityje: euro zonos plėtra į Rytus. *Pinigų studijos* 2002/2, Lietuvos bankas, 2002, p. 78–85.
33. BOSCH VAN DEN, K. *Identifying the Poor*. Ashgate Publishing, 2001. p. 3–25.
34. BOWLES, S.; DURLAUF, S. N.; HOFF K. *Poverty Traps*. Princeton University Press, 2006. 241 p.
35. BRADBURY, B.; JENKINS, S.; MICKLEWRIGHT, J. *The Dynamics of Child Poverty in Industrialised Countries*. Cambridge University Press, 2001. 328 p.
36. BRADSHAW, J. *Children and Social Security (International Studies on Social Security)*. Ashgate Publishing, 2003. 280 p.
37. BRADSHAW, J. *Methodologies to Measure Poverty: More than One is Best. International Symposium Poverty: Concepts and Methodologies*. University of York, 2001. 14 p. Prieiga per internetą: <http://www.bristol.ac.uk/poverty/pse/conf_pap/mex01_jrb.pdf>.
38. BRADSHAW, J.; BENNETT, F. *Tackling Child Poverty and Promoting the Social Inclusion of Children. A Study of National Policies. Peer Review and Assessment in Social Inclusion*. European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2007. 33 p. Prieiga per internetą: <http://www.ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs-/social_inclusion/experts_reports/uk_1_2007_en.pdf>.
39. BRADSHAW, T. K. Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community. *Community Development: Journal of the Community Development Society*, 2007, Vol. 38 (1), p. 7–25
40. BRYANT, W. K.; ZICK, C. D. *The Economic Organisation of the Household*. Second edition. Cambridge University Press, 2005. 333 p.
41. BUHMANN, B.; RAINWATER, L.; SCHMAUS, G.; SMEEDING, T. Equivalence Scales, Well-Being, Inequality, and Poverty: Sensitivity Estimates Across Ten Countries Using the Luxemburg Income Study Database. *Review of Income and Wealth*, 1988, No. 34, p. 115–142.
42. CARONE, G. *Long-term Labour Force Projections for the 25 EU Member States: a Set of Data for Assessing the Economic Impact of Ageing Migration*. Economic Papers. European Commission Directorate, 2006. 110 p.
43. CATHERINE, E. S. *Some Quantitative Methods and Practices of Poverty Measurements and Poverty Statistics in the Eastern Caribbean*. Workshop on Poverty Statistics in Latin America and the Caribbean Rio de Janeiro.

- 4 p. Prieiga per internetą: <<http://unstats.un.org/unsd/methods/poverty/-RioWS-StLucia.pdf>>.
44. Central European Countries Employment and Labour Market Review. Office for Official Publications of the European Communities, 2000, No. 2, p. 1–62.
45. CHAMBERS, R. *Poverty in India: Concepts, Research and Reality*. Institute of Development Studies, 1988. 45 p.
46. Child Poverty in Perspective. An Overview of Child Well-being in Rich Countries. UNICEF Innocenti Research Centre, 2007. 50 p. Prieiga per internetą: <<http://www.unicef.org/media/files/ChildPovertyReport.pdf>>.
47. Child Poverty in Rich Countries. Report Card No. 6. UNICEF Innocenti Research Centre, 2005. 40 p. Prieiga per internetą: <<http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/repcard6e.pdf>>.
48. COLLINS, L. *Dictionary of Sociology*. Second Edition. Harper Collins Publishers, 1995. 140 p.
49. Compendium of Best Practices in Poverty Measurement. Rio Group, 2006. 157 p. Prieiga per internetą: <http://www.ibge.gov.br/poverty/pdf/rio_group_compendium.pdf>.
50. COSER, L. A.; NOCK, S. L.; STEFFAN, P. A. *Introduction to Sociology*. Third Edition. Harcourt Brace Jovanovich, 1991. 144 p.
51. ČEKANAVIČIUS, V.; MURAUSKAS, G. *Statistika ir jos taikymai. I*. TEV, 2001. 239 p.
52. ČEKANAVIČIUS, V.; MURAUSKAS, G. *Statistika ir jos taikymai. II*. TEV, 2002. 274 p.
53. DAYTON-JOHNSON, J. *Social Cohesion and the Economy*. James Lorimer & Co., 2001. 152 p.
54. DEATON, A. *Measuring Poverty in a Growing World (or Measuring Growth in a Poor World)*. *Research Program in Development Studies*. Princeton University, 2003. 50 p. Prieiga per internetą: <<http://unstats.un.org/unsd/methods/poverty/Deaton%20June%202003%20Measuring%20poverty%20in%20a%20growing%20world.pdf>>.
55. DEATON, A.; ZAIDI S. *Guidelines for Constructing Consumption Aggregates for Welfare Analysis. Living Standards Measurement Study Working Paper No. 135*. The World Bank, 2002. 66 p. Prieiga per internetą: <http://www.princeton.edu/~rpds/downloads/deaton_zaidi_consumption.pdf>.

56. DEININGER, K.; OLINTO P. *Asset Distribution, Inequality and Growth. World Bank Research Working Paper No. 2375*. The World Bank, 2000. 28 p. Prieiga per internetą: <<http://www.aec.msu.edu/seminars/assetdistribution.pdf>>.
57. DOBRYNINAS, A.; GAIDYS, V.; GRUŽEVSKIS, B.; POVILIŪNAS, A.; SKAPCEVIČIUS, V.; ŠAULAUSKAS, M. P.; ŽUKAS, S. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva 1990/1998*. Garnelis, 2001. 215 p.
58. Ending Child Poverty Within The EU? A Review of the 2006-08 National Reports on Strategies for Social Protection and Social Inclusion. Second Edition. 2006. 103 p. Prieiga per internetą: <http://www.eurochild.org/file-admin/user_upload/files/NAPs_report_2006_final.pdf>.
59. ESSAMA-NSSAH, B. *The Poverty and Distributional Impact of Macroeconomic Shocks and Policies: a Review of Modeling Approaches*. The World Bank, 2005. 78 p.
60. FAJTH, G.; HOLLAND, K. *Poverty and Children: a Perspective*. United Nations Children's Fund, 2007. 28 p. Prieiga per internetą: <http://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/Poverty_and_Children_a_Perspective.pdf>.
61. FISHER, G. M. The Development and History of the Poverty Thresholds. *Social Security Bulletin*, 1992, Vol. 55 (4), p. 3–14.
62. FÖRSTER, F.; D'ERCOLE, M. *Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990s*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers. OECD, 2005. 80 p. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/48/9/34483698.pdf>>.
63. FÖRSTER, M.; PEARSON M. *Income Distribution in OECD Countries. Poverty and Income Inequality in Developing Countries: a Policy Dialogue on the Effects of Globalisation*. OECD Development Centre, 2000. 36 p.
64. FOSTER, J. E.; GREER J.; THORBECKE, E. A Class of Decomposable Poverty Measures. *Econometrica*, 1984, Vol. 52 (3), p. 761–765.
65. FOSTER, J. E.; SZÉKELY, M. Is Economic Growth Good for the Poor? *Proceedings of WIDER Development Conference on Growth and Poverty, Helsinki, 25–26 May, 2001*, 40 p. Prieiga per internetą: <<http://www.wider.unu.edu/conference/conference-2001-1/foster%20and-%20szekely.pdf>>.
66. FOUARGE, D.; LAYTE, R. Welfare Regimes and Poverty Dynamics: the Duration and Recurrence of Poverty Spells in Europe. *Journal of Social Policy*, 2005, No. 34, p. 407–426.

67. FRIEL, SH.; CONLON, C. *Food Poverty and Policy*. Combat Poverty Agency, 2004, 150 p. Prieiga per internetą: <http://www.cpa.ie/publications/FoodPovertyAndPolicy_2004.pdf>.
68. GYLYS, P. Žmogiškasis kapitalas, rinka ir profsajungų drovumas. *Lietuvos profsajungos*, 2006, Nr. 9 (213), 2006. Prieiga per internetą: <<http://www.lprofsajungos.lt/?lang=lt&mID=4>>.
69. GLENNERSTER, H.; HILLS, J.; PIACHAUD, D.; WEBB, J. *One Hundred Years of Poverty and Policy*. Joseph Rowntree Foundation, 2004. 188 p. Prieiga per internetą: <<http://jrf.org.uk/bookshop/eBooks/-1859352-227.pdf>>.
70. GLEWWE, P.; GAAG VAN DER, J. Identifying the Poor in Developing Countries: Do Different Definitions Matter? *World Development*, 1990, Vol. 18 (6), p. 803–814.
71. GOEDHART, T.; KAPTEYN, A. Poverty Line: Concept and Measurement. *The Journal of Human Resources* University of Wisconsin Press, Vol. 12 (4), 1977, p. 503–520. Prieiga per internetą: <<http://www1.fee.uva.nl/scholar/fellows/vanpraag/goedhart%20halberstadt%20kapteyn%20vanpraag.pdf>>.
72. GORDON, D.; NANDY, SH.; PANTAZIS, CH.; TOWNSEND, P. *Child Poverty in the Developing World*. The Policy Press, 2003. 40 p. Prieiga per internetą: <<http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/repcard6e.pdf>>.
73. GUOGIS, A. *Socialinės politikos modeliai*. Eugrimas, 2000. 80 p.
74. HAGENAARS, A.; VAN PRAAG, B. A Synthesis of Poverty Line Definitions. *Review of Income and Wealth*. Blackwell Publishing, 1985, Vol. 31 (2), p. 139–154.
75. HALLBERG, D. *Cross-national Differences in Income Poverty among Europe's 50+*. Uppsala University, 2006. 28 p. Prieiga per internetą: <http://www.nek.uu.se/Pdf/wp2006_14.pdf>.
76. HALLEROD, B. *A New Approach to the Direct Consensual Measurement of Poverty*. Discussion Paper No. 50. Social Policy Research Centre, 1994. 54 p.
77. HARRISS, J. *Bringing Politics Back into Poverty Analysis: Why Understanding Social Relations Matters More for Policy on Chronic Poverty than Measurement*. Simon Fraser University, 2007. 16 p. Prieiga per internetą: <<http://www.chronicpoverty.org/pdfs/77Harriss.pdf>>.
78. HEMERIJK, A. *Pusiausverenių Europos socialinės gerovės valstybių ir ES vaidmens kaita*. Leidenio universitetas, 2006. 37 p.

79. HENTSCHEL, J.; LANJOUW, P. *Constructing an Indicator of Consumption for the Analysis of Poverty. Principles and Illustrations with Reference to Ecuador*. Living Standards Measurement Study Working Paper No. 124, 1996. 40 p.
80. HOOVER, G. A.; FORMBY, J. P. *Poverty, Non-White Poverty and the Sen Index*. Working Paper No. 02-04-01. University of Alabama, 2002. 26 p.
81. HOSSAIN, SH. Poverty, Household Strategies and Coping with Urban Life: Examining Livelihood Framework in Dhaka City, Bangladesh. *Bangladesh E-Journal of Sociology*, 2005. Vol. 2 (1), p. 1–8. Prieiga per internetą: <<http://www.bangladeshsociology.org/BEJS%20-%202.1.1-%20-Shahadat.pdf>>.
82. IMMERVOLL, H.; LEVY, H.; LIETZ, C.; MANTOVANI, D.; O'DONOGHUE, C.; SUTHERLAND, H.; VERBIST, G. *Household Incomes and Redistribution in the European Union: Quantifying the Equalising Properties of Taxes and Benefits*. IZA Working Paper No. 1824, IZA, 2005. 26 p. Prieiga per internetą: <<http://www.iser.essex.ac.uk/msu/emod/workingpapers/emwp0905.pdf>>.
83. Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries. Economics Department Working Papers No. 189. OECD, 1998. 175 p. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/dataoecd/34/37/1864447.pdf>>.
84. ISLAM, R. *The Nexus of Economic Growth, Employment and Poverty Reduction: an Empirical Analysis*. International Labour Office, 2004. 33 p.
85. JAKUTIS, A.; PETRAŠKEVIČIUS, V.; STEPANOVAS, A.; ŠEČKUTĖ, L.; ZAICEV, S. *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Smaltija, 1999. 390 p.
86. JANČAITYTĖ, R. Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse. *Filosofija. Sociologija*, 2004, Nr. 4, p. 57–63.
87. JENKINS, S.; SCHLUTER, C. Why are Child Poverty Rates in Britain Higher than in Germany? A Longitudinal Perspective. *Journal of Human Resources*, 2003, No. 38, p. 441–458. Prieiga per internetą: <<http://eprints.soton.ac.uk/33353/01/2001-16.pdf>>.
88. JOCHEM, S. Nordic Labour Market Policies in Transition. *West European Politics*, Vol. 23 (3), 2000, p. 115–139.
89. JUŠKIENĖ, D. Skurdo problemos teoriniai aspektai. *Filosofija. Sociologija*, 1997, Nr. 1, p. 71–80.
90. KABAILA, A. *Darbo išteklių ir jų kokybės įvertinimo problema*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, ekonomika (04S). VU, 1995. 169 p.

91. KAKWANI, N. *Issues in Setting Absolute Poverty Lines*. Asian Development Bank, 2003, 41 p. Prieiga per internetą: <http://www.adb.org/Documents/Papers/Issues_Setting_Absolute_poverty_lines/issues_poverty_lines.pdf>.
92. KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis*. Technologija, 1997. 207 p.
93. KARPUŠKIENĖ, V. Skurdo analizės metodologinės prielaidos: užsienio šalių patirtis. *Ekonomika*, 1997, Nr. 1997/42, p. 71–80.
94. KHAN, A. R. *Employment Policies for Poverty Reduction. Issues in Employment and Poverty*. Discussion Paper No. 1. ILO, 2001. 36 p. Prieiga per internetą: <<http://www.ilo.org/public/english/employment/recon-poverty/download/disc1.pdf>>.
95. KHAN, A. R. *Growth, Employment and Poverty. An Analysis of the Vital Nexus Based on Some Recent UNDP And ILO/SIDA Studies*. Working Paper No. 49. United Nations, 2005. 43 p. Prieiga per internetą: <http://www.un.org/esa/desa/papers/2007/wp49_2007.pdf>.
96. KRAAY, A.; RADDATZ C. *Poverty Traps, Aid and Growth*. World Bank Policy Research Working Paper No. 3631, The World Bank, 2005. 51 p.
97. KUNIGĖLYTĖ, L.; LAŠKOVAS, J.; MARKELEVIČIUS J. *Bendroji statistikos teorija*. Vadovėlis. Mintis, 1986. 245 p.
98. LAYTE, R.; WHELAN, C. *Moving in and out of Poverty: The Impact of Welfare Regimes on Poverty Dynamics in the EU*. European Societies, 2003. p. 167–191.
99. LAMBERT, P. J. *The Distribution and Redistribution of Income*. Manchester University Press, 2002. 66 p.
100. LANJOUW, J. O. *Demystifying Poverty Lines*. The World Bank, 2001. 28 p. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/LanjouwDemystifyingPovertyLines.pdf>>.
101. LANJOUW, J. O.; LANJOUW, P. *Poverty Comparisons with Non-compatible Data*. Policy Research Working Paper No. 1709. The World Bank, 1997. 28 p.
102. LANJOUW, P.; MILANOVIC, B. *Economies of Scale and Poverty: the Impact of Relative Price Shifts During Economic Transition*. The World Bank, 1998. 35 p. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/INTDECINEQ/Resources/scales5a.pdf>>.

103. LANJOUW, P.; RAVALLION, M. *Poverty and Household Size*. Policy Research Working Paper No. 1332. The World Bank, 1994. 40 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1994/08/01/000009265_3970716141454/Rendered/PDF/multi0page.pdf>.
104. LAUŽACKAS, R.; LYDEKA, Z. Socioedukologinis profesinio rengimo kaitos Lietuvos įvertinimas. *Filosofija ir sociologija*, 1998, Nr. 2, p. 84–91.
105. LAUŽACKAS, R.; LYDEKA, Z. Techninio mąstymo transformacija ir verslumo ugdymo prielaidos pereinant į rinkos ekonomiką. *Ekonomika*, 1997, Nr. 43, p. 98–118.
106. LAZUTKA, R. Gebėjimų stiprinimas skurdui mažinti kaime. *Skurdas Lietuvoje*, Vilnius, 2000, p. 3–12.
107. LAZUTKA, R. Gyventojų pajamų nelygybė. *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 2, p. 22–29.
108. LAZUTKA, R. Pajamos, vartojimas ir skurdas. *Žmogaus socialinė raida*, 2001, p. 101–114.
109. LAZUTKA, R. Vaikų ir jaunimo gyvenimo lygis ir skurdas. *Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje*, 2001, p. 45–54.
110. LEWIS, O. The Culture of Poverty. *Society*, 1998, Vol. 35 (2), p. 7–9.
111. LIPTON, M.; LITCHFIELD, J. *Successes in Anti-poverty: National-level Poverty Performance*. ILO, 2001. 30 p.
112. MAY, J.; ROBERTS, B. Poverty Diagnostics Using Poor Data: Strengthening the Evidence Based for Pro-Poor Policy Making in Lesotho. *Social Indicators Research*, 2005, No. 74, p. 477–510.
113. MANKIW, N. G. *Macroeconomics*. Worth Publishers, 2003. 531 p.
114. MCCONNELL, C.; STANLEY, R.; BRUE, L. *Title Economics: Principles, Problems and Policies*. McGraw-Hill, 1993. 782 p.
115. Edging Poverty Out: Anti-Poverty Strategies in Ireland, North and South. Department for Social Development, 2003. 22 p. Prieiga per internetą: <<http://www.dsdni.gov.uk/seminar4section1.pdf>>.
116. MELNIKIENĖ, R. *Apsirūpinimas būstu Lietuvoje: socialinis-ekonominis aspektas*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, ekonomika (04S). VGTU, 2000, 146 p.

117. Measuring Child Poverty. Department for Work and Pensions, 2003, 21 p. Prieiga per internetą: <http://www.dwp.gov.uk/ofa/related/final_conclusions.pdf>.
118. MICKLEWRIGHT, J. *Child Poverty in English-Speaking Countries*. Innocenti Working Papers No. 94, UNICEF, 2003. 34 p. Prieiga per internetą: <<http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp94.pdf>>.
119. MILANOVIC, B. *Income, Inequality and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*. The World Bank, 1998, 252 p.
120. Minimum Wages: Wage Fixing Machinery, Application and Supervision. Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations. ILO, 1992. 211 p.
121. MISIŪNAS, A.; BINKAUSKIENĖ, G. Determinants of Poverty in Lithuania. *Intellectual Economics*, 2007, No. 1 (1), p. 55–63.
122. MISIŪNAS, A.; BRATČIKOVIENĖ, N. Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas. *Lietuvos statistikos darbai 2007/II*, 2007, p. 112–121.
123. MOHAMMED, SH. *Poverty Reduction – an Effective Means of Population Control: Theory, Evidence and Policy*. Ashgate, 2007. 166 p.
124. MOKYR, J. The Standard of Living. The Tanner Lectures: Amartya Sen, Cambridge, 1985. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 1988, Vol.10 (3), p. 365–368.
125. NELSON, J. M. *Poverty, Inequality and Conflict in Developing Countries. Project on World Security Rockefeller Brothers Fund*. Rockefeller Brothers Fund, 1998. 32 p.
126. NEUBOURG, CH.; NOTTEN, G. *Relative or Absolute Poverty in the US and EU? The Battle of the Rates*. Maastricht University, 2007. 37 p. Prieiga per internetą: <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/5313/1/MPRA_paper-_5313.pdf>.
127. NIEMELÄ M. Perceptions of the Causes of Poverty in Finland. *Acta Sociologica*, 2008, Vol. 51 (1), p. 23–40.
128. O’RAND, A. M. *Stratification and the Life Course. Handbook of Aging and the Social Sciences*. Third Edition. Academic Press, 1990. 150 p.
129. OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ, L.; POCIUS, A. Neoficialiojo užimtumo dinamikos tendencijų įvertinimas Lietuvoje. *Inžinerinė ekonomika*, 2001, Nr. 5 (25), p. 52–57.

130. OSMANI, S. R. *The Macroeconomics of Poverty Reduction: the Case Study of Bangladesh*. UNDP, 2003. 77 p. Prieiga per internetą: <<http://www.undp-povertycentre.org/publications/reports/Bangladesh.pdf>>.
131. PAJUODIENĖ, G. Gyventojų pajamos ir jų mokesčių našta. *Aktualūs socialinės politikos klausimai*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, Nr. 1999/1, p. 24–45.
132. PAJUODIENĖ, G.; ŠILEIKA, A. Lietuvos gyventojų socialiniai sluoksniai (vidurinėsios klasės beiėškant). *Pinigų studijos*, 2001, Lietuvos bankas, 2001/3, p. 59–81.
133. PASS, CH.; LOWES, B.; DAVIES, L. *Ekonomikos terminų žodynas*. UAB „Baltijos biznesas“, 1997. 584 p.
134. PAUGAM, S. Poverty, Unemployment and Social Ties in Europe. *Données Sociales*, 1999, p. 5–45.
135. PEARCE, D. W. *Aiėkinamasis ekonomikos anglų-lietuvų kalbų žodynas*. TEV, 2006. 756 p.
136. PIETERS, D. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Eugrimas, 1998. 148 p.
137. POCIUS, A. Absoliutiniai ir santykiniai nedarbo rodikliai. *Lietuvos statistikos darbai 1995/II*, 1995, p. 25–30.
138. POCIUS, A. Gyventojų užimtumo tendencijos ir regioniniai tyrimai Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 1997, Nr. 2, p. 12–27.
139. POCIUS, A.; OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ, L. Ilgalaikių bedarbių padėties darbo rinkoje įvertinimas. *Iė tarptautinės mokslinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba – 2003“ praneėimų medėžiaga*, Kauno technologijos universitetas, balandėio 25–26 d., 2003, Kaunas, Lietuva. Kaunas: Technologija, 2003, p. 101–103.
140. POCIUS, A.; OKUNEVIČIŪTĖ-NEVERAUSKIENĖ, L. Jaunimo (bedarbių) konkurencijos darbo rinkoje galimybės. *Filosofija. Sociologija*, 2001, Nr. 4, p. 25–34.
141. Policy Briefing on Poverty. CORI Justice Commission, 2004. 7 p. Prieiga per internetą: <http://www.cori.ie/images/pdf/briefing_docs/PBPoverty-_04.pdf>.
142. Poverty, Unemployment and Social Exclusion. UNDP, 2006. 96 p. Prieiga per internetą: <<http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/-Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf>>.

143. PRADHAN, M.; RAVALLION, M. Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Consumption Adequacy. *The Review of Economics and Statistics*, 2000, Vol. 82 (3), p. 462–471.
144. Pranešimas apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę. Lietuvos bankas, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas-_2007.pdf>.
145. RAKAUSKIENĖ, O. G. Užimtumas ir jo plėtros prielaidos. *Lietuvos ekonomikos apžvalga*, 2001, Nr. 1, p. 140–146.
146. RAVALLION, M. A. *Poverty-Inequality Trade Off*. Working Paper No. 3579. The World Bank, 2005. 21 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2005/05/05/000012009_20050505134719/Rendered/PDF/wps3579.pdf>.
147. RAVALLION, M. *Can High-Inequality Developing Countries Escape Poverty?* Policy Research Working Paper No. 1775. The World Bank, 1997. 20 p. <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/02/24/000009265_3971023104018/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.
148. RAVALLION, M. *Competing Concepts of Inequality in the Globalization Debate*. The World Bank, 2004. 27 p.
149. RAVALLION, M. *Poverty Comparisons: a Guide to Concepts and Methods*. LSMS Working Paper No. 88. The World Bank, 1992. 30 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/04/28/000178830_98101902174198/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.
150. RAVALLION, M. *Poverty Lines in Theory and Practice*. Working Paper No. 133. The World Bank, 1998. 53 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/02/24/000094946_99031911030079/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.
151. RAVALLION, M.; BIDANI, B. *How Robust Is a Poverty Profile?* Policy Research Working Paper No. 1223. The World Bank, 1993, 32 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1993/11/01/000009265_3970716140957/Rendered/PDF/multi0page.pdf>.
152. RAVALLION, M.; LIPTON, M. *Poverty and Policy*. The World Bank, 1993. 126 p. Prieiga per internetą: <http://www3.pids.gov.ph/popn_pub/full_papers/Poverty%20and%20Policy.pdf>.

153. RAVALLION, M.; LOKSHIN, M. *Subjective Economic Welfare*. Policy Research Working Paper No. 2106. The World Bank, 1999. 39 p. Prieiga per internetą: <<http://www.worldbank.org/html/dec/Publications/Workpapers/wps2000series/wps2106/wps2106.pdf>>.
154. RAVALLION, M.; PRADBAN, M. *Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Welfare*. Policy Research Working Paper No. 2011. The World Bank, 1998. 42 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000094946_99031911105434/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.
155. REINGARDIENĖ, J.; TEREŠKINAS, A.; ZDANEVIČIUS, A.; MASLAUSKAITĖ, A. *Šeimai palankios organizacijos kūrimo prielaidos Šiaulių universitete: sociologinio tyrimo metodologija ir tyrimo instrumentai*. Europos bendrijų iniciatyva Equal, 2006. Prieiga per internetą: <http://family-friendly-university.su.lt/ruduo2006/metodas_tyrimui.htm>.
156. SARLO, CH. A. *Measuring Poverty in Canada*. Fraser Institute, 2001. 10 p. Prieiga per internetą: <http://www.fraserinstitute.org/Commerce.Web/product_files/Measuring%20Poverty%20in%20Canada%20-20Part%201-Poverty-part1.pdf>.
157. SEN, A. *Commodities and Capabilities*. Oxford University Press, 1999. 89 p.
158. SEN, A. Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economic Papers*, 1983, No. 35, p. 325–345. Prieiga per internetą: <<http://tek.unicorvinus.hu/korok/sen/docs/poor.pdf>>.
159. SMALSKYS, V. Gerovės valstybės ir socialinės viešosios politikos kryptių teoriniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 11, p. 86–94.
160. STANCIKAS, E. R. Investavimo į žmoginį kapitalą efektyvumas. *Ekonomika*, 2000, Nr. 51, p. 108–114.
161. STANCIKAS, E.; VYŠNIAUSKAS, K. *Darbo apmokėjimas išsivysčiusiose šalyse. Mokomoji priemonė*. Vilniaus universiteto leidykla, 1997. 116 p.
162. STEPONAVIČIENĖ, G. Skurdo priežastys ir galimybės jį sumažinti. Iš konferencijos „Skurdas Lietuvoje: priežastys ir mažinimo galimybės“ pranešimų medžiaga, gegužės 30–31 d., 2002, Vilnius, Lietuva. 2002. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Pranesim/Gs.phtml>>.
163. Strategic Objectives 2005–2009. Europe 2010: a Partnership for European Renewal, Prosperity, Solidarity and Security. COM (2005)12. Commission

- of European Communities, 2005. 13 p. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0012en01.pdf>.
164. ŠILEIKA, A. Problem ubostwa na Litwie. *Polityka Społeczna*, 1998, No. 10, p. 25–34.
165. ŠILEIKA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Problems of Identifying and Regulating the Structure of the Labour Market in Depressive Lithuanian Regions. *Journal of Business Economics and Management*, 2006, Vol. VII, No. 4, p. 223–234.
166. ŠILEIKA, A.; ANDRIUŠAITIENĖ, D. Užimtumo didinimas depresiniuose šalies regionuose – prioritetas regioninės politikos tikslas. *Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslo darbai*, 2004, 61 tomas, Nr. 14, p. 20–29.
167. ŠILEIKA, A.; BLAŽIENĖ I. Lietuvos gyventojų pajamos ir skurdo problema. *Ekonomika*, 2000, 51 tomas, p. 136–144.
168. ŠILEIKA, A.; BLAŽIENĖ I. Metodologiniai gyventojų pajamų tyrimo klausimai. *Socialiniai tyrimai: tarpdisciplininis požiūris*, 1999, Nr. 2, p. 12–28.
169. ŠILEIKA, A.; BLAŽIENĖ, I. Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje. *Pinigų studijos*, 2000, Nr. 3, p. 32–44.
170. ŠILEIKA, A.; BLAŽIENĖ, I. Pensininko išteklių galimybės. *Nesenstanti senatvė. Idėjos ir pamąstymai*, 2000, p. 22–36.
171. ŠILEIKA, A.; KABAILA, A. Lietuvos regioninės raidos problemos. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2001/1*, 2001, p. 136–139.
172. ŠILEIKA, A.; RUPŠYS, V.; GRUŽEVSKIS, B. Youth Unemployment and its Reduction Measures. *Journal of Business Economics and Management*, 2004, Vol. V, No. 3, p. 119–131.
173. ŠILEIKA, A.; TAMAŠAUSKIENĖ, Z. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir jų efektyvumas. *Ekonomika*, 2003, Nr. 64, p. 146–157.
174. ŠILEIKA, A.; TAMAŠAUSKIENĖ, Z. Piniginė parama šeimoms, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys. *Tiltai*, 2003, Nr. 2 (23), p. 45–53.
175. THOMAS A. American Poverty as a Structural Failing: Evidence and Arguments. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 2003, Vol. 12 (1). Prieiga per internetą: <<http://www.thefreelibrary.com/American+poverty+-+as+a+structural+failing:+evidence+and+arguments-a0111933181>>.
176. TOWNSEND, I.; KENNEDY, S. *Poverty: Measures and Targets*. Research Paper 04/23. House of Commons Library, 2004. 81 p. Prieiga per internetą: <<http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2004/rp04-023.pdf>>.

177. TOWNSEND, P. A Sociological Approach to the Measurement of Poverty – a Rejoinder to Professor Amartya Sen. *Oxford Economic Papers*, 1985, Vol. 37, p. 659–668.
178. TOWNSEND, P. Absolute and Overall Poverty: the Copenhagen Approach to the Fulfilment of Human Rights. *Global Social Policy*, 2006, No. 3, p. 284–287.
179. TVARONAVIČIENĖ, M.; KALAŠINSKAITĖ, K. Tiesioginės užsienio investicijos į Lietuvos ūkį: tendencijų ir efektyvumo įvertinimas. *Verslas: teorija ir praktika*, 2003, p. 61–71.
180. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Leidykla „Žodynas“, 2001. 1039 p.
181. VENGRIENĖ, B. *Pajamos ir gyvenimo lygis. Metodinė priemonė*. Vilnius: VU leidykla, 1992. 32 p.
182. WONNACOTT, P.; WONNACOTT, R. *Makroekonomika*. Kaunas: Littera Universitati Vytauti Magni, 1994. 436 p.
183. Working for Children. Department for Work and Pension. The Stationery Office, 2007. 44 p. Prieiga per internetą: <<http://www.dwp.gov.uk/publications/dwp/2007/childpoverty/childpoverty.pdf>>.
184. XU, K.; OSBERG, L. On Sen's Approach to Poverty Measures and Recent Developments, 2001. 34 p. Prieiga per internetą: <<http://www.hss.caltech.edu/Events/SCW/Papers/xuk.pdf>>.
185. ZILIAK, J. P. Understanding the Poverty Rates and Gap (Foundations and Trends in Microeconomics). Now Publishers Inc., 2005. 88 p.
186. ŽALIMIENĖ, L. Socialinių paslaugų kokybė ir standartai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 2001, Nr. 1, p. 58–66.
187. ŽALIMIENĖ, L. Socialinės paramos sistema Lietuvoje. *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2002, p. 15–19.
188. ЛЕВАШОВ, В. И. *Социальная политика доходов и заработной платы*. Москва: Центр экономики и маркетинга, 2000. 360 с.
189. ШИЛЕЙКА, А. *Необходимый продукт в условиях социализма*: Дис. ... кандидата экон. н. Москва, 1967. 229 с.
190. ШИЛЕЙКА, А. Величина и структура необходимого продукта при социализме. *Экономические науки*, 1969, No 7, с. 24–28.

191. ШИЛЕЙКА, А. *Социально-экономическая сущность, величина и структура необходимого продукта при социализме. Вопросы теории и методологии*: Дис. ... д-ра экон. н. Вильнюс, 1973. 485 с.
192. ШИЛЕЙКА, А. *Необходимый продукт как экономическая категория социализма. Вопросы теории*. Вильнюс: Минтис, 1976. 288 с.
193. ЭРЕНБЕРГ, Р. ДЖ.; СМИТ, Р. С. *Современная экономика труда. Теория и государственная политика*. МГУ, 1996. 800 с.

Ataskaitos, norminiai aktai, statistikos leidiniai:

194. Aiškinamasis raštas dėl LR darbo kodekso 187 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. Prieiga per internetą: <http://www.lps.lt/usr_img/a_rastas.doc>.
195. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas: Darbo ir socialinių tyrimų instituto galutinė tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: dr. B. Gruževskis (vadovas), L. Okunevičiūtė-Neverauskienė, J. Moskvina. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2007. 60 p.
196. Aukščiausios kvalifikacijos specialistų (magistrantų) pasiūlos ir paklausos atitikimo sisteminis tyrimas: Darbo ir socialinių tyrimų instituto galutinė tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: dr. B. Gruževskis (vadovas), I. Blažienė, R. Zabarauskaitė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2007. 58 p.
197. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
198. Darbo užmokestis 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
199. Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2005. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.
200. Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2006. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.
201. Gyventojų skaičius apskrityse 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
202. Įmonių finansiniai rodikliai 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
203. Įvertinus paramą gausioms šeimoms, teikti siūlymus dėl šios paramos tobulinimo: Socialinių tyrimų instituto galutinė tyrimo ataskaita. Tyrimą

- atliko: L. Žalimienė, D. Skučienė, R. Lazutka. Socialinių tyrimų institutas, 2006. 107 p.
204. Konsoliduotas skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007–2008 m. priemonių sąrašas. *Žin.*, 2007, Nr. 8-328.
205. Lietuvos darbo rinka: vystymosi tendencijos, problemos ir galimi sprendimai: Darbo ir socialinių tyrimų instituto ataskaita. Tyrimą atliko: B. Gruževskis (vadovas), A. Pocius, D. Andriušaitienė, R. Zabarauskaitė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006. 58 p.
206. Lietuvos gyventojai pagal amžių 2005. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2005.
207. Lietuvos gyventojai pagal amžių 2006. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.
208. Lietuvos gyventojai pagal amžių 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.
209. Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. Socialinių tyrimų institutas. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006. 178 p.
210. LR 2004–2006 m. nacionalinis kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planas. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/nap_incl_2004_lt.pdf>.
211. LR 2004–2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo 2005–2006 metų priemonių sąrašas. *Žin.*, 2005, Nr. 40-1290.
212. Lietuvos statistikos metraštis 2005. Statistikos rinkinys. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.
213. Lietuvos statistikos metraštis 2006. Statistikos rinkinys. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.
214. Lietuvos statistikos metraštis 2007. Statistikos rinkinys. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
215. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. LR švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo aprūpinimo centras, 2007.
216. Lietuvos vaikai 2004. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2005.
217. Lietuvos vaikai 2005. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.
218. Lietuvos vaikai 2006. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.

219. LR darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. IX-926. *Žin.*, 2002, Nr. 64-2569.
220. LR gyventojų pajamų garantijų įstatymas Nr. I-618. *Žin.*, 1990, Nr. 30-711.
221. LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymas Nr. IX-1007. *Žin.*, 2002, Nr. 73-3085.
222. LR paramos mokiniams įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. X-1544. *Žin.*, 2008, Nr. 63-2382.
223. LR piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas Nr. IX-1675. *Žin.*, 2003, Nr. 73-3352; *Žin.*, 2006, Nr. 130-4889.
224. LR socialinių paslaugų įstatymas Nr. X-493. *Žin.*, 2006, Nr. 17-589.
225. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V-1090 „Dėl rekomenduojamų maisto produktų paros normų socialinę globą gaunantiems asmenims“. *Žin.*, 2008, Nr. 4-152.
226. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V-936 „Dėl pusryčių ir pietų patiekalų gamybai reikalingų produktų rinkinių sąrašo pagal mokinių amžiaus grupes“. *Žin.*, 2006, Nr. 125-4764.
227. LR sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V-157 „Dėl minimalaus maisto produktų rinkinio struktūros patvirtinimo“. *Žin.*, 2003, Nr. 101-4556.
228. LR valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymas Nr. X-143. *Žin.*, 2005, Nr. 47-1554.
229. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 538 „Dėl valstybės remiamų pajamų dydžio patvirtinimo“. *Žin.*, 2008, Nr. 67-2531.
230. Minimalaus darbo užmokesčio nustatymo problema bei tobulinimo kryptys Lietuvos ūkio raidos perspektyvoje. Diferencijuoto minimalaus darbo užmokesčio nustatymo galimybės Lietuvoje: Darbo ir socialinių tyrimų instituto galutinė tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: A. Šileika (vadovas), I. Blažienė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2002. 76 p.
231. Minimalios mėnesinės algos nustatymo principai, prielaidos ir metodika: Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimų ataskaita. Tyrimą atliko: A. Šileika (vadovas), I. Blažienė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 1998. 35 p.
232. Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005–2007 m. programa. *Žin.*, 2004, Nr. 174-6441.

233. Namų ūkių biudžetai 2003. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2004.
234. Namų ūkių biudžetai 2004. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2005.
235. Namų ūkių biudžetai 2005. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.
236. Namų ūkių biudžetai 2006. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.
237. Namų ūkių biudžetai 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
238. Nelegalaus darbo, teisės aktų, reglamentuojančių darbo santykius, pažeidimų, darbdavių atstovų grasinimų ar kitokio psichologinio poveikio įtaka darbuotojų darbo rezultatams bei saugai ir sveikatai: Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimų ataskaita. Tyrimą atliko: B. Gruževskis (vadovas), L. Okunevičiūtė-Neveauskienė, A. Pocius. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2004. 140 p.
239. Profesinio konsultavimo būklės šalyje analizės parengimas: Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: B. Gruževskis (vadovas), R. Zabarauskaitė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006. 140 p.
240. Profesinio orientavimo centrų steigimo tinklo projekto parengimas: Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: B. Gruževskis (vadovas), R. Zabarauskaitė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006. 116 p.
241. Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo 2007–2008 metų priemonės. *Žin.*, 2007, Nr. 8-328.
242. Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, 2000. 46 p.
243. Skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002–2004 metais programa. *Žin.*, 2002, Nr. 109-4825.
244. Socialinė apsauga Lietuvoje 2006. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.
245. Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2004–2006 metų programa. *Žin.*, 2003, Nr. 90-4075.
246. Socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas. *Žin.*, 2006, Nr. 43-1571.

247. Socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcija. *Žin.*, 2002, Nr. 15-1564.
248. Suaugusiųjų profesinio mokymo sistemos tobulinimo metmenys: Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: A. Šileika (vadovas), D. Andriušaitienė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2005. 52 p.
249. Švietimas 2005. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2006.
250. Švietimas 2006. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2007.
251. Švietimas 2007. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
252. TDO konvenciją Nr. 131 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio nustatymo, ypač atsižvelgiant į besivystančias šalis“. *Žin.*, 1996, Nr. 30-737.
253. Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų planas. *Žin.*, 2005, Nr. 25-802.
254. Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimo galimybės ir priemonės Lietuvoje: Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: A. Šileika (vadovas), R. Zabarauskaitė. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2007. 92 p.
255. Vartotojų ir gamintojų kainų indeksai. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2008.
256. Vidinio teritorinio darbo jėgos mobilumo įvertinimas bei jo skatinimo galimybės. Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: B. Gruževskis (vadovas), A. Pocius. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2007. 76 p.
257. World Development Report. The World Bank, 1990. 274 p. Prieiga per internetą: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/IW3P/IB/2000/12/13/000178830_98101903345649/Rendered/PDF/multi_page.pdf>.

Autorės publikacijų disertacijos tema sąrašas

Straipsniai recenzuojamuose periodiniuose mokslo leidiniuose

- 1A. ŠILEIKA, A.; ZABARAUSKAITĖ, R. Vaikų skurdas Lietuvoje ir jo mažinimo kryptys. *Visuomenės sveikata*, 2008, Nr. 1 (40), p. 59–66. ISSN 1392-2696.
- 2A. ŠILEIKA, A.; ZABARAUSKAITĖ, R. Profesinio konsultavimo paslaugų plėtra Lietuvoje ir jos problemos. *Visuomenės sveikata*, 2007, Nr. 1 (36), p. 54–58. ISSN 1392-2696.
- 3A. ŠILEIKA, A.; ZABARAUSKAITĖ, R. Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje. *Ekonomika*, 2006, 74 tomas, p. 64–78. ISSN 1392-1258.
- 4A. ŠILEIKA, A.; ZABARAUSKAITĖ, R. Profesinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems organizavimas bei tobulinimo kryptys Lietuvoje. *Visuomenės sveikata*, 2004, Nr. 2 (25), p. 18–24. ISSN 1392-2696.

Straipsniai kituose leidiniuose

- 5A. ŠILEIKA, A.; GRUŽEVSKIS, B.; ANDRIUŠAITIENĖ, D.; ZABARAUSKAITĖ, R. ir kt. *Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo rinkos profesinio mokymo plėtros socialiniai ekonominiai aspektai 2005/6*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas, LDRMT, 2005. 152 p. ISSN 1648-6269.
- 6A. POCIUS, A.; ZABARAUSKAITĖ, R. Aukštųjų universitetinių mokyklų absolventų konkurencingumas darbo rinkoje. Iš *Tarptautinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba – 2005“ pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 146–150. ISBN 9955-09-893-7.
- 7A. GRUŽEVSKIS, B.; ZABARAUSKAITĖ, R.; MARTINAITIS, Ž. ir kt. *Sėkmingos karjeros darbo rinkoje veiksniai. Aktualūs socialinės politikos klausimai 2007/8*. Vilnius: Spauda, 2007. 127 p. ISBN 978-9955-433-09-5.
- 8A. ZABARAUSKAITĖ, R. Skurdo matavimo tobulinimas Lietuvoje. *Verslas, vadyba ir studijos' 2006*. Vilnius: Technika, 2007, p. 85–95. ISSN 1648-8156.
- 9A. ZABARAUSKAITĖ, R. Šalies ekonominio augimo bei gyventojų užimtumo įtaka skurdo mažinimui Lietuvoje. *Verslas, vadyba ir studijos' 2005*. Vilnius: Technika, 2006, p. 105–115. ISSN 1648-8156.

- 10A. ZABARAUSKAITĖ, R. Socialinių-ekonominių rodiklių panaudojimas skurdo bei jo priežasčių tyrimui Lietuvos regionuose. *Verslas, vadyba ir studijos* 2004. Vilnius: Technika, 2005, p. 253–263. ISSN 1648-8156.
- 11A. ZABARAUSKAITĖ, R. Assisting the Disadvantaged Groups. Statements and Comments. *Peer Review Final Report for Mutual Learning Programme of the European Employment Strategy*. European Commission – DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2007, p. 97–102.
- 12A. ZABARAUSKAITĖ, R. ACCESS – Cottonera Community Centre. Statements and Comments. *Peer Review Final Report for Social Inclusion Programme*. European Commission – DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2007. Prieiga per internetą: <http://www.peer-review-social-inclusion.net/peer-reviews/2007/access-cottonera-community-resource-centre/lit_mt07>.
- 13A. ZABARAUSKAITĖ, R. Vaikų skurdas Lietuvoje ir jo tyrimo ypatumai. Iš *10-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas XXI amžiuje“ pranešimų medžiaga*. Vilnius: Technika, 2007, p. 165–171. ISBN 978-9955-28-188-7.
- 14A. ZABARAUSKAITĖ, R. Socialinės paramos įtaka skurdui mažinti Lietuvoje. Iš *9-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas XXI amžiuje“ pranešimų medžiaga*. Vilnius: Technika, 2006, p. 54–60. ISBN-978-9955-28-108-5.
- 15A. ZABARAUSKAITĖ, R. Šalies ekonominio augimo ir gyventojų užimtumo įtaka santykinio skurdo mažėjimui Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai 2006/I*, 2006, Nr. 4, p. 13–17. ISSN 1392-642X.
- 16A. ZABARAUSKAITĖ, R. Skurdo samprata bei pagrindiniai jo matavimo rodikliai. Iš *8-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas XXI amžiuje“ pranešimų medžiaga*. Vilnius: Technika, 2005, p. 163–170. ISBN 9955-585-99-4.
- 17A. POCIUS, A; ZABARAUSKAITĖ, R. Aukštųjų universitetinių mokyklų absolventų padėties darbo rinkoje įvertinimas. Iš *Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Šiuolaikinių europinių aukštojo mokslo plėtros tendencijų iššūkiai Lietuvos aukštojo mokslo sistemai“ pranešimų medžiaga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005, p. 173–178. ISBN 9955-585-99-4.
- 18A. ZABARAUSKAITĖ, R. Socialiniai-ekonominiai veiksniai, lemiantys skurdo atsiradimą Lietuvoje: regioninis aspektas. *Lietuvos statistikos darbai 2005/I*, 2005, Nr. 1, p. 23–28. ISSN 1392-642X.

Priedai

(Priedai šioje disertacijoje pateikiami
elektroninėje laikmenoje)

Rasa Zabarauskaitė

SKURDO MATAVIMAS IR MAŽINIMO KRYPTYS LIETUVOJE

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

POVERTY MEASUREMENT AND WAYS OF POVERTY

ALLEVIATION IN LITHUANIA

Doctoral Dissertation

Social Sciences, Economics (04S)

2008 12 09. 16,50 sp.l. Tiražas 20 egz.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla „Technika“, Saulėtekio al. 11,
10223 Vilnius, <http://leidykla.vgtu.lt>

Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13B, 09109 Vilnius,
<http://www.kopija.lt>